

แนวทางการปฏิบัติและพัฒนาผู้ต้องขังคดีความมั่นคง
ในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ของราชอาณาจักรไทย

โดย

นายเรืองศักดิ์ สุวารี
รองอธิบดีกรมราชทัณฑ์
กรมราชทัณฑ์

นักศึกษาวិทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ ๕๙
ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช ๒๕๕๙ - ๒๕๖๐

บทคัดย่อ

เรื่อง แนวทางการปฏิบัติและพัฒนาผู้ต้องขังคดีความมั่นคงในพื้นที่จังหวัด
 ชายแดนใต้ของราชอาณาจักรไทย
ลักษณะวิชา ยุทธศาสตร์
ผู้วิจัย นายเรืองศักดิ์ สุวารี หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ ๕๙

งานวิจัยเรื่อง “แนวทางการปฏิบัติและพัฒนาผู้ต้องขังคดีความมั่นคงในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ของราชอาณาจักรไทย” ศึกษาถึงมูลเหตุส่วนบุคคลและสาเหตุเชิงโครงสร้างของการก่อเหตุความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย สภาพและปัญหาเกี่ยวกับผู้ต้องขังคดีความมั่นคงในเรือนจำพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ และพยายามกำหนดแนวทางการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดีความมั่นคงที่เหมาะสม เป็นระบบ มีประสิทธิภาพ และยั่งยืนโดยมีจุดประสงค์ให้ผู้ต้องขังกลุ่มนี้ไม่กลับไปกระทำความผิดซ้ำหลังได้รับการปล่อยตัว ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยโดยทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องทั้งนักจิตวิทยา ผู้เชี่ยวชาญด้านรัฐศาสตร์ และผู้เชี่ยวชาญด้านสันติวิธีและความขัดแย้งในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้เพื่อหาแนวทางในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังและเจ้าหน้าที่ การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ต้องขังคดีความมั่นคง และการสัมภาษณ์แบบกลุ่มกับกลุ่มตัวอย่างเจ้าหน้าที่ ณ เรือนจำกลางสงขลา รวมทั้งการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกในการประมวลผลการวิจัยและเสนอข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาแบ่งเป็น ๔ ส่วนหลักคือ (๑) สาเหตุความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยที่แบ่งเป็นแรงจูงใจรายบุคคลและสาเหตุเชิงโครงสร้าง ซึ่งทำให้ผู้ต้องขังฯ มีความรู้สึกร่วมกันว่าไม่ได้รับความยุติธรรมจากอำนาจรัฐ (๒) สภาพและปัญหาของการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีความมั่นคงในเรือนจำ และ (๓) แนวทางการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีความมั่นคง ซึ่งให้ความสำคัญถึงการปฏิบัติที่ไม่ตอกย้ำหรือกระทำการใดๆ ซ้ำหรือใกล้เคียงกับประเด็นสาเหตุต่างๆ และความคับข้องใจที่ผู้ต้องขังประสบจากสังคมภายนอกก่อนถูกเข้ามาคุมขังในเรือนจำทั้งในประเด็นส่วนบุคคลและประเด็นสาเหตุเชิงโครงสร้างต่างๆ (๔) แนวทางการพัฒนาพฤตินิสัยและการจัดโปรแกรมอบรมหรือกิจกรรมของผู้ต้องขังคดีความมั่นคงในเรือนจำที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้ต้องขังในการกำหนดโปรแกรมหรือกิจกรรมพัฒนาต่างๆ และแนวทางการพัฒนาพฤตินิสัยที่เน้นการฝึกอาชีพอย่างจริงจังและเป็นประโยชน์ต่อการออกไปประกอบอาชีพหลังพ้นโทษ และการให้ความรู้ทางด้านข่าวสารและวิชาการ นอกจากนี้ งานวิจัยชิ้นนี้ยังได้มีข้อเสนอแนะสำหรับการปฏิบัติงานของกรมราชทัณฑ์และเรือนจำต่อผู้ต้องขังคดีความมั่นคง ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการปฏิบัติและพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังคดีความมั่นคง รวมทั้งข้อเสนอแนะสำหรับกรวิจัยในเรื่องที่เกี่ยวข้องในอนาคตอีกด้วย

คำนำ

งานวิจัยเรื่อง “แนวทางการปฏิบัติและพัฒนาผู้ต้องขังคดีความมั่นคงในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ของราชอาณาจักรไทย” พยายามศึกษาถึงสาเหตุของการก่อเหตุความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย สภาพและปัญหาเกี่ยวกับผู้ต้องขังคดีความมั่นคงในเรือนจำพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ และแนวทางการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดีความมั่นคงที่เหมาะสมเป็นระบบ มีประสิทธิภาพ และยั่งยืนโดยมีจุดประสงค์ให้ผู้ต้องขังกลุ่มนี้ไม่กลับไปกระทำผิดซ้ำหลังได้รับการปล่อยตัว

เหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยได้ปะทุขึ้นมา กว่าทศวรรษแม้จะมีความพยายามในการแก้ปัญหาจากหน่วยงานต่างๆ ของภาครัฐ ภาคประชาสังคม ภาควิชาการ และภาคส่วนต่างๆ กรมราชทัณฑ์ ในฐานะหน่วยงานหนึ่งของรัฐได้มีความพยายามในการแก้ปัญหาปัญหาความไม่สงบมาตลอดตลอดโดยการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดีความมั่นคง แต่การปฏิบัติและพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังกลุ่มนี้ถือเป็นเรื่องละเอียดอ่อนเนื่องจากลักษณะพิเศษของผู้ต้องขังกลุ่มนี้ที่มักมีมูลเหตุการกระทำผิดและอัตลักษณ์ต่างๆ แตกต่างจากผู้ต้องขังคดีทั่วไป ดังนั้นกรมราชทัณฑ์จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาเพิ่มเติมถึงกระบวนการปฏิบัติและการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังกลุ่มนี้ที่เหมาะสมเพื่อไม่ให้ผู้ต้องขังคดีความมั่นคงใช้ความรุนแรงในการกระทำผิดซ้ำหลังพ้นโทษ

ในการนี้ ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าผลการศึกษาและข้อเสนอแนะของงานวิจัยชิ้นนี้จะ เป็นประโยชน์ให้แก่ผู้สนใจศึกษาไม่มากนักน้อย

(นายเรืองศักดิ์ สุวารีย์)

นักศึกษาวិทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร

หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ ๕๙

ผู้วิจัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
คำนำ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญแผนภาพ	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๒
ขอบเขตของการวิจัย	๒
วิธีดำเนินการวิจัย	๓
ข้อจำกัดของการวิจัย	๓
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๓
คำจำกัดความ	๔
บทที่ ๒ การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	๕
หลักแนวคิดและทฤษฎีหลักที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพหุตินิสัย	
ผู้ต้องขังความคิดสุดโต่งรุนแรง	๕
แนวทางสากลในการพัฒนาพหุตินิสัยผู้ต้องขังความคิดสุดโต่งรุนแรง	๙
แนวทางการพัฒนาพหุตินิสัยของผู้ต้องขังความคิดสุดโต่งรุนแรงของระบบราชทัณฑ์	
ในประเทศไทย	๑๕
แนวคิดเรื่องการพัฒนาพหุตินิสัยและการลดแนวคิดความสุดโต่งในบริบทของเรือนจำ	
ประเทศไทย	๒๔
การพัฒนาพหุตินิสัยของผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์ ราชอาณาจักรไทย	๒๖
กรอบแนวคิดการวิจัย	๒๙
สรุป	๓๐
บทที่ ๓ สาเหตุของการก่อความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้	
และสภาพความเป็นอยู่ของผู้ต้องขังคดีความมั่นคง	๓๑
กระบวนการและวิธีการเก็บข้อมูลการวิจัย	๓๑
ผลการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังคดีความมั่นคง	๓๓
ผลการสัมภาษณ์กลุ่มเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานใกล้ชิดกับผู้ต้องขังคดีความมั่นคง	๔๒
สรุป	๔๕

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
บทที่ ๔ แนวทางการปฏิบัติและพัฒนาผู้ต้องขังคดีความมั่นคง	๕๗
แนวทางการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีความมั่นคงในเรือนจำ	๔๗
แนวทางการพัฒนาพฤตินิสัยและการจัดโปรแกรมอบรม	
หรือกิจกรรมของผู้ต้องขังคดีความมั่นคงในเรือนจำ	๔๘
สรุป	๔๙
บทที่ ๕ สรุปและข้อเสนอแนะ	๕๐
สรุป	๕๐
ข้อเสนอแนะ	๕๒
บรรณานุกรม	๕๕
ประวัติย่อผู้วิจัย	๕๘

สารบัญแผนภาพ

หน้า

แผนภาพที่

๒ - ๑	มิติการพัฒนาพหุตินิสัยและการกลับคืนสู่สังคมของผู้ต้องขัง ความคิดสุดโต่งรุนแรง	๗
๒ - ๒	การจำแนกคุมขังผู้ต้องขังคดีก่อการร้าย	๑๘
๒ - ๓	ภาพรวมการพัฒนาพหุตินิสัยผู้ต้องขัง	๒๖
๒ - ๔	กรอบแนวคิดการวิจัย	๒๙
๓ - ๑	ตัวอย่างการแบ่งเขตการใช้พื้นที่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้	๓๙

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นับตั้งแต่วันที่ ๔ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๗ เหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยได้ปะทุขึ้นหลังเกิดเหตุการณ์ปล้นปืนจากกองพันพัฒนาที่ ๔ ค่ายกรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ในอำเภอเจาะไอร้อง จังหวัดนราธิวาส ในเหตุการณ์ครั้งนั้น มีทหารเสียชีวิตทั้งสิ้น จำนวน ๔ นาย และมีอาวุธปืนถูกปล้นไปเป็นจำนวน ๔๑๓ กระบอก ซึ่งภายหลังติดตามกลับมาได้ จำนวน ๙๔ กระบอก ทั้งนี้ อาวุธปืนที่คนร้ายปล้นไปได้ในครั้งนั้นได้ถูกนำมาใช้ก่อเหตุความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มาจนถึงปัจจุบัน

หน่วยงานความมั่นคงต่างๆ ของภาครัฐได้แสดงความวิตกกังวลและพยายามหาวิธีการแก้ปัญหาเหตุการณ์ความไม่สงบอย่างเป็นรูปธรรม มีประสิทธิภาพ และมีความยั่งยืน เนื่องจากเหตุการณ์ดังกล่าวส่งผลกระทบต่อประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เสี่ยงภัยการใช้ชีวิตประจำวัน การปฏิบัติราชการของเจ้าหน้าที่ การค้า เศรษฐกิจ และการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก จากข้อมูลของศูนย์ปฏิบัติการตำรวจจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศชต.) ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๕๗ - พ.ศ. ๒๕๕๘ มีเหตุรุนแรงที่คาดว่าจะมีความเชื่อมโยงกับกระบวนการก่อความไม่สงบจำนวนกว่า ๙,๐๐๐ เหตุการณ์ มีผู้เสียชีวิตจำนวนทั้งสิ้น ๓,๙๒๙ คน เป็นประชาชนทั่วไปจำนวน ๒,๖๑๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๖.๔๓ ของจำนวนผู้เสียชีวิต ทหารจำนวน ๕๐๙ คน (ร้อยละ ๑๒.๙๕) ตำรวจจำนวน ๓๖๕ คน (ร้อยละ ๙.๒๙) บุคลากรทางการศึกษาจำนวน ๑๓๘ คน (ร้อยละ ๒.๗) พระสงฆ์จำนวน ๑๘ รูป (ร้อยละ ๐.๔๖) และผู้ก่อความไม่สงบจำนวน ๓๒๑ คน นอกจากนี้ยังมีผู้ได้รับบาดเจ็บทั้งสิ้นจำนวน ๙,๖๐๒ คน ซึ่งส่วนมากเป็นประชาชนที่ไม่มีความเกี่ยวข้องกับเหตุความไม่สงบ (ปรกณ พึ่งเนตร, ออนไลน์, ๒๕๕๘) นอกจากนี้ ปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ยังส่งผลกระทบต่อพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่ กล่าวคือ ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๗ ถึง พ.ศ. ๒๕๕๒ มีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจในพื้นที่เพียงร้อยละ ๑.๔ เทียบกับอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจก่อนเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๖ ที่เศรษฐกิจมีระดับการขยายตัวกว่าร้อยละ ๖.๐ ต่อปี (ปรกณ พึ่งเนตร, ออนไลน์, ๒๕๕๘) นอกจากนี้รัฐบาลไทยยังได้สิ้นเปลืองงบประมาณไปกับการพยายามแก้ไขปัญหาความไม่สงบเป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น ๒๐๖,๐๙๔ ล้านบาทในช่วงระยะเวลา ๑๐ ปีที่ผ่านมา (ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้, ออนไลน์, ๒๕๖๐)

จากข้อมูลของกรมราชทัณฑ์ พบว่าปัจจุบันมีผู้ต้องขังคดีความมั่นคงจำนวน ๓๒๐ คน (เป็นผู้ต้องขังชายจำนวนทั้งหมด) ถูกคุมขังอยู่ใน ๘ เรือนจำทั่วประเทศ (ข้อมูล ณ เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๙) โดยกรมราชทัณฑ์ได้มีความพยายามในการพัฒนาความคิด ทักษะ และพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขังกลุ่มนี้มาโดยตลอด แต่การควบคุมและพัฒนาพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขังกลุ่มนี้ถือเป็นเรื่องละเอียดอ่อนเนื่องจากลักษณะพิเศษของผู้ต้องขังกลุ่มนี้ กล่าวคือ ผู้ต้องขังคดีความมั่นคงมักมีมูลเหตุ

ความคิด และแรงจูงใจในการกระทำผิดที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านอัตลักษณ์ เชื้อชาติ ศาสนา กระบวนการยุติธรรม ความเท่าเทียมกันในสังคม การกระจายอำนาจการปกครอง และนโยบายของภาครัฐ เป็นต้น ดังนั้น กรมราชทัณฑ์จึงจำเป็นต้องมีการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังกลุ่มนี้อย่างเหมาะสม มีประสิทธิภาพ และเป็นระบบ เพื่อไม่ให้ผู้ต้องขังคิดความมั่นคงที่ใช้ความรุนแรงในการก่อเหตุมีความคิดสุดโต่งที่รุนแรงเพิ่มมากขึ้นและก่อเหตุรุนแรงซ้ำภายหลังได้รับการปล่อยตัว

ด้วยเหตุที่มาของความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ นำมาซึ่งการจับกุมผู้กระทำผิด และนำมาคุมขังในเรือนจำหลายแห่ง ทำให้กรมราชทัณฑ์จำเป็นต้องมีมาตรการและแนวทางการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังคิดความมั่นคงที่มีประสิทธิภาพ มีมาตรฐานสากล และสามารถนำมาปฏิบัติได้จริง โดยมีจุดประสงค์หลักในการปรับเปลี่ยนพฤตินิสัยของผู้ต้องขังกลุ่มนี้ภายหลังพ้นโทษไม่ให้เกิดซ้ำ ความผิดซ้ำ และกลับตนเป็นพลเมืองที่เคารพกฎหมาย ในขณะเดียวกัน กรมราชทัณฑ์ยังสามารถร่วมปฏิบัติหน้าที่เป็นกำลังหลักของหน่วยงานของรัฐในการหาข้อมูล ข่าวกรอง และร่วมประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ โดยมุ่งหวังให้การก่อความไม่สงบในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ลด ความรุนแรงลงและคลี่คลายไปในที่สุด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาถึงมูลเหตุส่วนบุคคลและสาเหตุเชิงโครงสร้างของการก่อเหตุความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย
๒. เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาเกี่ยวกับผู้ต้องขังคิดความมั่นคงในเรือนจำพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้
๓. เพื่อกำหนดแนวทางการปฏิบัติและพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคิดความมั่นคงที่เหมาะสม เป็นระบบ มีประสิทธิภาพ และยั่งยืนโดยมีจุดประสงค์ให้ผู้ต้องขังกลุ่มนี้ไม่กลับไปกระทำผิดซ้ำภายหลังได้รับการปล่อยตัว

ขอบเขตของการวิจัย

๑. **ประชากร (Population)** ผู้ต้องขังคิดความมั่นคงและเจ้าหน้าที่เรือนจำ ณ เรือนจำทุกเรือนจำที่คุมขังผู้ต้องขังคิดความมั่นคง
- ขนาดกลุ่มตัวอย่าง (Sample Size)** ผู้ต้องขังคิดความมั่นคง ณ เรือนจำกลางสงขลา จำนวน ๔ คน จากภูมิลำเนาจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส เพื่อให้เป็นตัวแทนของแต่ละพื้นที่ และเจ้าหน้าที่ประจำแดนผู้ต้องขังคิดความมั่นคง จำนวน ๓ คน
๒. **เนื้อหา** พฤติการณ์การกระทำผิด มูลเหตุและแรงจูงใจในการกระทำผิด สภาพความเป็นอยู่และปัญหาในเรือนจำ แนวทางการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคิดความมั่นคง
๓. **เวลา** เก็บข้อมูลภายในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๖๐

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีการดำเนินการดังนี้

๑. การรวบรวมข้อมูล

๑.๑ ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) รวบรวมแนวความคิด ทฤษฎี วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ประกอบด้วย ห้องสมุด วปอ. ห้องสมุดกรมราชทัณฑ์ และเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้อง

๑.๒ ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) รวบรวมโดยการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้อง (Key Informants) เพื่อหาแนวทางในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังและเจ้าหน้าที่การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ต้องขังคดีความมั่นคง และการสัมภาษณ์แบบกลุ่ม (Focus Group) กับกลุ่มตัวอย่างเจ้าหน้าที่

๒. การวิเคราะห์ข้อมูล หลังจากทีเน้นรวบรวมข้อมูลทั้งข้อมูลทุติยภูมิและข้อมูลปฐมภูมิเรียบร้อยแล้วจะนำข้อมูลมาจัดระเบียบและทำการวิเคราะห์โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เป็นหลัก หลังจากนั้นจึงจะนำข้อมูลมาสังเคราะห์เพื่อหาแนวทางการปฏิบัติและการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดีความมั่นคงต่อไป

๓. การนำเสนอข้อมูล จะได้การนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนาเป็นหลัก

ข้อจำกัดของการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยนั้น จะต้องอยู่บนสมมติฐานที่ว่าผู้ต้องขังทุกคนมีสติสัมปชัญญะในการตอบแบบสัมภาษณ์ ทั้งนี้ เนื่องจากผู้วิจัยเป็นเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐ ดังนั้น การสัมภาษณ์อาจไม่ได้รับความสะดวกหรือไม่ได้รับข้อเท็จจริงเนื่องจากความไม่ไว้วางใจของผู้ต้องขังคดีความมั่นคงต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐ นอกจากนี้ ถึงแม้การเก็บข้อมูลออกแบบเพื่อให้ได้ใช้เวลาสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างให้ได้มากที่สุด แต่ยังคงมีข้อจำกัดทางเวลาอยู่ การสัมภาษณ์ในประเด็นอ่อนไหวเช่นนี้ควรเป็นการสัมภาษณ์ที่ต่อเนื่องในระยะเวลาดังกล่าวและมีการสัมภาษณ์ซ้ำ ซึ่งไม่สามารถกระทำได้ในขอบเขตเวลาของงานวิจัยนี้

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑. ทำให้ทราบมูลเหตุส่วนบุคคลและสาเหตุเชิงโครงสร้างของการก่อเหตุความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย

๒. ทำให้ทราบถึงสภาพและปัญหาเกี่ยวกับผู้ต้องขังคดีความมั่นคงในเรือนจำพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

๓. ทำให้ทราบถึงแนวทางในการพัฒนากระบวนการปฏิบัติ การพัฒนาพฤตินิสัยเพื่อนำไปสู่การลดบทบาทและยุติการมีส่วนร่วมในการใช้ความรุนแรง การก่อความไม่สงบ และการคืบคน

ดีสู่สังคมที่เหมาะสมต่อผู้ต้องขังคดีความมั่นคงอย่างเป็นรูปธรรมที่ครอบคลุมทั้งแนวทางการปฏิบัติ และกรอบเวลาตั้งแต่ขั้นตอนการรับตัวจนถึงการปล่อยตัวผู้ต้องขังกลับสู่สังคม

คำจำกัดความ

ผู้ต้องขังคดีความมั่นคง (ผู้ต้องขังฯ)	หมายถึง	ผู้ต้องขังเด็ดขาดและผู้ต้องขัง ระหว่างพิจารณาคดี (ระหว่างศาลชั้นต้น – อุทธรณ์ และศาลอุทธรณ์ – ฎีกา) ที่มีพฤติการณ์การกระทำผิดเกี่ยวข้องกับ เหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ ของราชอาณาจักรไทย
จังหวัดชายแดนภาคใต้	หมายถึง	พื้นที่ที่มีความขัดแย้งในการก่อความไม่สงบ ประกอบด้วย จังหวัดนราธิวาส จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา และ ๔ อำเภอของจังหวัดสงขลา

บทที่ ๒

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาในบทที่ ๒ เป็นการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง โดยทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเรื่องแนวความคิด ทฤษฎี วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มาใช้เพื่อเป็นแนวทางการศึกษา ดังนี้

๑. หลักแนวคิดและทฤษฎีหลักที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังความคิดสุดโต่งรุนแรง (Violent Extremist Prisoners – VEPs)
๒. แนวทางสากลในการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังความคิดสุดโต่งรุนแรง (VEPs)
๓. แนวทางการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังความคิดสุดโต่งรุนแรงของระบบราชทัณฑ์ในประเทศต่างๆ
๔. แนวคิดเรื่องการพัฒนาพฤตินิสัยและการลดแนวคิดความสุดโต่งในบริบทของเรือนจำประเทศไทย
๕. การพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์ ราชอาณาจักรไทย
๖. กรอบแนวคิดการวิจัย
๗. สรุป

หลักแนวคิดและทฤษฎีหลักที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังความคิดสุดโต่งรุนแรง (Violent Extremist Prisoners – VEPs)

๑. การยุติหรือลดบทบาทการเข้าไปเกี่ยวข้องกับขบวนการที่ใช้ความรุนแรง (Violent Disengagement)

การยุติหรือลดบทบาทการเข้าไปเกี่ยวข้องกับขบวนการที่ใช้ความรุนแรงเป็นกระบวนการที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลยุติบทบาทในการเข้าไปเกี่ยวข้องกับความรุนแรงหรือเข้าร่วมกิจกรรมที่มีความรุนแรงของขบวนการฯ ต่างๆ โดยกระบวนการเปลี่ยนบทบาทของบุคคลนั้นมักเชื่อมโยงกับการลดการมีส่วนร่วมในความรุนแรง การยุติหรือลดบทบาทไม่ได้หมายถึงการออกจากขบวนการฯ เท่านั้น แต่อาจเป็นการเปลี่ยนแปลงบทบาทอย่างชั่วคราวหรือถาวรของบุคคลนั้นๆ นอกจากนี้ ถึงแม้การยุติหรือลดบทบาทการเข้าไปเกี่ยวข้องกับขบวนการฯ อาจเกิดจากการเปลี่ยนแปลงบทบาท แต่การเปลี่ยนแปลงบทบาทนั้นอาจเกิดจากปัจจัยทางจิตวิทยาต่างๆ เช่น ความท้อแท้ผิดหวัง ความเหน็ดเหนื่อยหรือความล้าเหลวในการบรรลุถึงความคาดหวังเดิมในการเข้าร่วมขบวนการฯ เป็นต้น (John Horgan and Kurt Braddock, ๒๐๑๐: ๒๘๐) ทั้งนี้ กระบวนการ Disengagement ของแต่ละบุคคลอาจจะไม่เหมือนกันขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของแต่ละบุคคล

๒. การลดแนวความคิดความรุนแรง (Violent Deradicalization)

การลดแนวความคิดความรุนแรงเกิดขึ้นเมื่อบุคคลหรือขบวนการฯ ละทิ้งความเชื่อหรือแนวความคิดความรุนแรง การลดแนวความคิดความรุนแรงเป็นกระบวนการทางสังคมและจิตวิทยาที่บุคคลลดความมุ่งมั่นและการมีส่วนร่วมต่อแนวความคิดความรุนแรงลงจนไม่มีความเสี่ยงต่อการมีส่วนร่วมหรือการมีบทบาทต่อกิจกรรมที่มีความรุนแรง (John Horgan and Kurt Braddock, ๒๐๑๐: ๒๘๐)

๓. การกำหนดพื้นที่ควบคุมผู้ต้องขังคดีความมั่นคง (Prison Regime)

เนื่องจากผู้ต้องขังหัวรุนแรงและผู้ต้องขังคดีความมั่นคงอาจใช้เวลาในเรือนจำในการชักจูงผู้สนับสนุนขบวนการฯ ภายนอกเรือนจำ ปลูกฝังความเชื่อหรือแนวความคิดความสุดโต่ง (Radicalization) ในผู้ต้องขังอื่นๆ หรือสร้างโครงสร้างเครือข่ายการบัญชาการ (Operational Command Structures) ภายในเรือนจำ การกำหนดพื้นที่ควบคุมผู้ต้องขังประเภทนี้ในเรือนจำจึงต้องใช้ความระมัดระวังเป็นพิเศษโดยมีหลักการหลัก ๒ ประการ คือ หลักการที่เน้นการควบคุมและความมั่นคงปลอดภัย (Containment and Security) และหลักการที่เน้นการบำบัดฟื้นฟูและพัฒนาพฤตินิสัย (Rehabilitation and Reform) ซึ่งงานวิจัยต่างๆ สรุปว่าเรือนจำควรเน้นพัฒนาทั้ง ๒ หลักการไปพร้อมๆ กัน

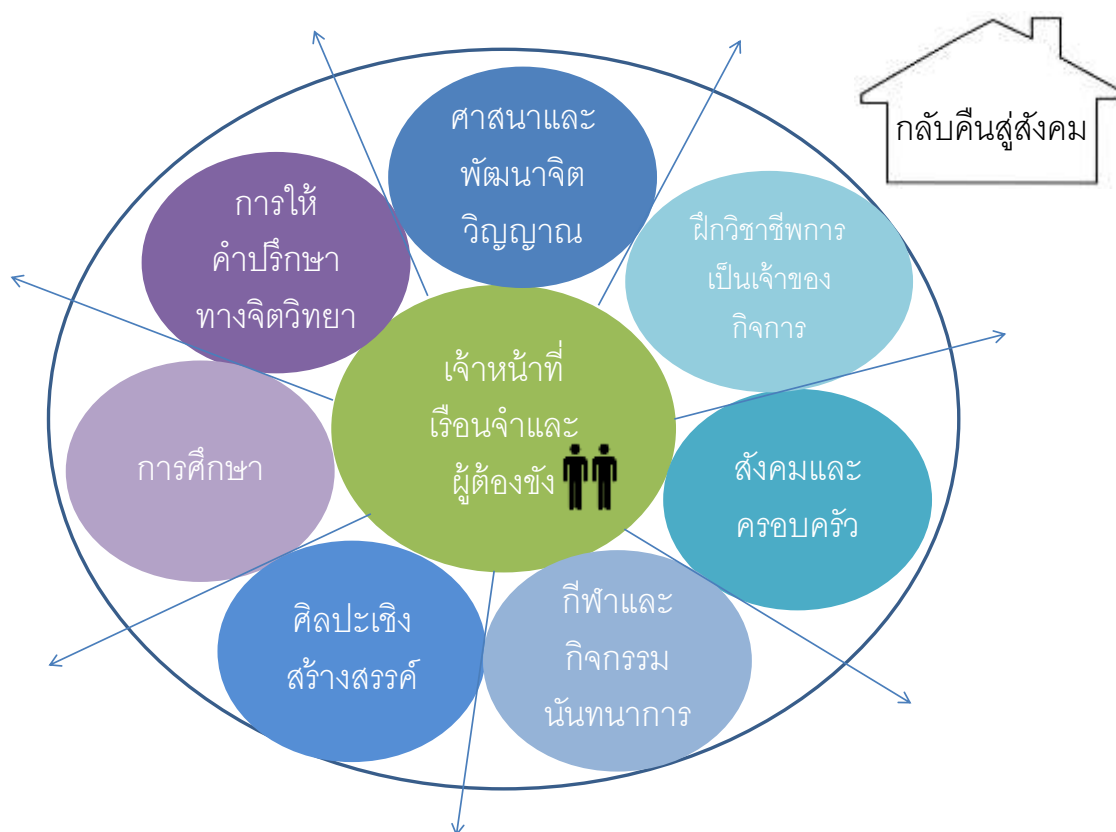
ในทางปฏิบัติ มีวิธีการปฏิบัติหลัก ๓ วิธีในการกำหนดพื้นที่ควบคุมผู้ต้องขังประเภทนี้ คือ (๑) การรวมศูนย์ผู้ต้องขังหรือการควบคุมผู้ต้องขังคดีความมั่นคงทั้งหมดไว้ในพื้นที่เดียวกัน (Concentration) (๒) แยกผู้ต้องขังหัวรุนแรงและผู้ต้องขังคดีความมั่นคงออกจากผู้ต้องขังทั่วไป (Separation) และ (๓) แยกผู้ต้องขังหัวรุนแรงและผู้ต้องขังคดีความมั่นคงออกจากกัน (Isolation) ซึ่งผิดหลักการสิทธิมนุษยชนสากล การกำหนดพื้นที่ควบคุมรูปแบบใดนั้นขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะของผู้ต้องขังหัวรุนแรงและผู้ต้องขังคดีความมั่นคงของแต่ละพื้นที่ ยกตัวอย่างเช่น ประเทศเนเธอร์แลนด์ ควบคุมผู้ต้องขังหัวรุนแรงและผู้ต้องขังคดีความมั่นคงทั้งหมดไว้ในพื้นที่เดียวกันเนื่องจากผู้ต้องขังประเภทนี้มีจำนวนน้อย (๕ คน) ประเทศสหรัฐอเมริกาใช้วิธีควบคุมแบบผสมผสานระหว่างการกระจายและรวมศูนย์ผู้ต้องขัง (Dispersal and Concentration) คือ การแบ่งกลุ่มผู้ต้องขังและแยกไปควบคุมในเรือนจำต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเรือนจำความมั่นคงสูงสุด ทั้งนี้ สหราชอาณาจักร ฝรั่งเศส และสเปนใช้วิธีการนี้อย่างชัดเจน กล่าวคือ ประเมินผู้ต้องขังส่วนใหญ่เป็นผู้ต้องขังความมั่นคงสูงและกระจายขังในเรือนจำความมั่นคงสูงต่างๆ ของแต่ละประเทศ วิธีการนี้เป็นการหลีกเลี่ยงการรวมตัวกันประท้วง ณ เรือนจำใดเรือนจำหนึ่งและทำให้สาธารณชนมั่นใจว่าผู้ต้องขังประเภทนี้ได้รับการปฏิบัติเช่นเดียวกับผู้ต้องขังคดีทั่วไป (Peter R. Neumann, ๒๐๑๐: ๑๘)

โดยสรุป ยังไม่มีหลักการที่แน่ชัดในการกำหนดพื้นที่ควบคุมผู้ต้องขังประเภทนี้ แต่ละวิธีมีข้อดีข้อเสียที่แตกต่างกันซึ่งการตัดสินใจว่าควรใช้วิธีใดในการควบคุมขึ้นอยู่กับกำหนดนโยบายของรัฐรวมถึงลักษณะและพลวัต (Nature and Dynamics) ของกลุ่มผู้ต้องขังนั้นๆ ยกตัวอย่างเช่นไม่ควรนำผู้ต้องขังจากกลุ่ม Al Qaeda มาควบคุมรวมกันเนื่องจาก Al Qaeda เป็นกลุ่มที่มีเครือข่ายกระจายตัวและไม่มีแกนนำ การนำมาควบคุมรวมกันจะกลายเป็นการสร้างโอกาสในการสร้างโครงสร้างที่ไม่เคยมีมาก่อน แต่ในทางกลับกัน การรวมศูนย์ผู้ต้องขังไว้ด้วยกันจะส่งผลดีในกรณีที่รวมผู้ต้องขังที่ต้องการออกจากขบวนการฯ ไว้ด้วยกันเพื่อให้การสนับสนุนซึ่งกันและกัน (Peter R. Neumann, ๒๐๑๐: ๒๑)

วิธีควบคุมแบบผสมผสานระหว่างกระจายและรวมศูนย์ผู้ต้องขังถือเป็นวิธีการที่ปฏิบัติในหลายประเทศที่นักวิจัยได้ศึกษา วิธีควบคุมประเภทนี้เป็นจัดการกับความเสถียรของผู้ต้องขังประเภทนี้โดยพยายามหลีกเลี่ยงการรวมตัวกันประท้วง ณ เรือนจำใดเรือนจำหนึ่งและจัดการกับข้อกังวลด้านสิทธิมนุษยชน ทั้งนี้ วิธีการดังกล่าวอาจจะไม่เหมาะสมในบางกรณี เช่น ในกรณีที่กลุ่มก่อการฯ กำลังผ่านกระบวนการลดแนวความคิดความรุนแรงแบบกลุ่ม (Collective Deradicalization) หรือในกรณีที่รัฐบาลมีกระบวนการสันติภาพกับขบวนการฯ ในกรณีข้างต้น การรวมผู้ต้องขังไว้ด้วยกันในทีเดียวที่หนึ่งอาจส่งผลดีต่อการแก้ไขความขัดแย้งโดยสันติวิธีได้มากกว่า (Peter R. Neumann, ๒๐๑๐ : ๒๑)

๔. ภาพรวมการพัฒนาพฤติกรรมและการกลับคืนสู่สังคมของผู้ต้องขังความคิดสุดโต่งรุนแรง

แผนภาพที่ ๒-๑ มิติการพัฒนาพฤติกรรมและการกลับคืนสู่สังคมของผู้ต้องขังความคิดสุดโต่งรุนแรง

ที่มา Rohan Gunaratna, Seminar, ๒๐๑๕

กระบวนการบำบัดฟื้นฟูผู้ต้องขังผู้ต้องขังความคิดสุดโต่งรุนแรงภายในเรือนจำ มีวัตถุประสงค์เพื่อยุติหรือลดบทบาทการเข้าไปเกี่ยวข้องกับขบวนการฯ ลดแนวคิดความรุนแรง และให้ผู้ต้องขังกลับคืนสู่สังคมและใช้ชีวิตอย่างปกติ โดยไม่หวนกลับไปเกี่ยวข้องกับขบวนการฯ อีกต่อไป สามารถกระทำผ่าน ๗ วิธีการหลัก คือ (๑) การให้ศึกษา (๒) การให้คำปรึกษาทางจิตวิทยา (๓) ศาสนาและการพัฒนาจิตวิญญาณ (๔) การฝึกวิชาชีพการเป็นเจ้าของกิจการ (๕) การมีปฏิสัมพันธ์ และการมีส่วนร่วมของสังคมและครอบครัว (๖) ศิลปะเชิงสร้างสรรค์ และ (๗) กีฬาและกิจกรรม นันทนาการ การจัดโปรแกรมบำบัดฟื้นฟูต่างๆ นั้นเน้นการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภายนอกและ ชุมชน ทั้งจากภาครัฐ เอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) เนื่องจากเรือนจำต้องอาศัย ความเชี่ยวชาญ ทรัพยากร และความชอบธรรมจากหน่วยงานภายนอก เช่น เรือนจำอาจไม่มี เจ้าหน้าที่ที่มีความสามารถและความน่าเชื่อถือในการสอนศาสนาแก่ผู้ต้องขังจึงจำเป็นต้องได้รับการ สนับสนุนจากผู้นำศาสนาที่เป็นที่ยอมรับในชุมชน เจ้าหน้าที่เรือนจำไม่มีความรู้ด้านการแก้ไขความ ชัดแย้งโดยสันติวิธี (Conflict Resolution) เป็นต้น นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของหน่วยงานภายนอก และชุมชนในกระบวนการบำบัดฟื้นฟูผู้ต้องขังยังถือเป็นการเตรียมความพร้อมในการประสานความ ร่วมมือในการส่งผู้ต้องขังกลับคืนสู่สังคมในอนาคตอีกด้วย

ผู้ต้องขังสามารถเข้าร่วมโปรแกรมบำบัดฟื้นฟูต่างๆ ตามความสมัครใจและ ตามความต้องการ (Wants) และ/หรือความจำเป็น (Needs) ของผู้ต้องขังแต่ละราย (Inmate-Centric Approach) โดยเรือนจำอาจสร้างแรงจูงใจผู้ต้องขังเข้าร่วมโปรแกรม เช่น การให้เยี่ยมญาติ ใกล้ชิดเป็นกรณีพิเศษ การให้ผู้ต้องขังพักเรือนนอนเดียวกับเพื่อนหรือญาติ เป็นต้น (Rohan Gunaratna, Seminar, ๒๐๑๕)

๕. เงื่อนไขความสำเร็จในการบำบัดฟื้นฟูและการกลับคืนสู่สังคมของผู้ต้องขัง ความคิดสุดโต่งรุนแรง

๕.๑ การให้การศึกษ ฝึกอบรม และพัฒนาฝีมือปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง อย่างจริงจังและต่อเนื่อง (Global Counterterrorism Forum, ๒๐๑๕)

๕.๒ การมีส่วนร่วมของหน่วยงานและบุคคลภายนอกในการบำบัดฟื้นฟู เช่น อิหม่ามครูสอนศาสนา ผู้ให้ความรู้ด้านการแก้ไขความขัดแย้ง (Conflict Resolution) เป็นต้น

๕.๓ กระบวนการบำบัดฟื้นฟูเน้นการแทรกแซงเสริมสร้างอัตลักษณ์ที่ดี (Healthy Identity Intervention) (Global Counterterrorism Forum, ๒๐๑๕)

๕.๔ การประเมินความเสี่ยงผู้ต้องขังอย่างมีหลักฐานประกอบ (Evidence-Base) และเชื่อถือได้ (Global Counterterrorism Forum, ๒๐๑๕)

๕.๕ การให้การศึกษและฝึกอบรมด้านแนวคิดอิสลามหัวรุนแรงและการปลูกฝัง แนวคิดความรุนแรงแก่เจ้าหน้าที่เรือนจำและเจ้าหน้าที่ข่าวกรอง (Global Counterterrorism Forum, ๒๐๑๕)

๕.๖ ผู้บัญชาการเรือนจำมีบทบาทสำคัญในการนำการบริหารงานเรือนจำและ ปฏิบัติต่อผู้ต้องขังอย่างเป็นธรรมและมีมนุษยธรรม (Global Counterterrorism Forum, ๒๐๑๕)

๕.๗ อิหม่ามมีบทบาทสำคัญในกระบวนการบำบัดฟื้นฟู แต่ต้องมีการคัดสรรที่ดี และต้องมีความเป็นอิสระและความน่าเชื่อถือ (Global Counterterrorism Forum, ๒๐๑๕)

๕.๘ กระบวนการยุติหรือลดบทบาทการเข้าไปเกี่ยวข้องกับขบวนการก่อความไม่สงบ (Disengagement) ที่ดีต้องเข้าใจแรงจูงใจและบทบาทของอัตลักษณ์ (Larry Motiuk, Forum, ๒๐๑๕)

๕.๙ การควบคุมที่มีประสิทธิภาพต้องเข้าใจความต้องการที่มีลักษณะเฉพาะของผู้ต้องขังหัวแรงที่มีความคิดสุดโต่ง (Larry Motiuk, Forum, ๒๐๑๕)

๕.๑๐ บทบาทที่สำคัญของการแบ่งปันและรวมศูนย์ข่าวกรอง

๕.๑๑ ทุกหน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้องในกระบวนการต้องสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวและความเชื่อใจ (Trust- Building) กับผู้ต้องขัง

๕.๑๒ เจ้าหน้าที่เรือนจำและหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องต้องเข้าใจภาษามลายู (ยาวิ) (Shane Bryans, ๒๐๑๔)

๕.๑๓ การวางแผนหลังปล่อยกลับคืนสู่สังคมที่ดี (Peter R. Neumann, ๒๐๑๓ : ๓)

๕.๑๔ แรงจูงใจทางวัตถุอาจจะมีประโยชน์ในกระบวนการบำบัดฟื้นฟู แต่ต้องประกอบกับแรงจูงใจอื่นๆ ด้วย (Peter R. Neumann, ๒๐๑๐ : ๓)

แนวทางสากลในการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังความคิดสุดโต่งรุนแรง (Violent Extremist Prisoners)

๑. บันทึกกรุงโรมว่าด้วยแนวปฏิบัติที่ดีในการพัฒนาพฤตินิสัยและการคืนผู้กระทำผิดหัวรุนแรงสู่สังคม (Rome Memorandum on Good Practices for Rehabilitation and Reintegration of Violent Extremist Offenders)

บันทึกกรุงโรมว่าด้วยแนวปฏิบัติที่ดีในการพัฒนาพฤตินิสัยและการคืนผู้กระทำผิดหัวรุนแรงสู่สังคมมีแนวทางโดยสรุป ดังนี้

ด้านการกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์

ในการพัฒนาโปรแกรมสำหรับการพัฒนาพฤตินิสัยให้ประสบความสำเร็จนั้น สำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของโปรแกรมให้ชัดเจนเป็นลำดับแรก รวมถึงต้องระบุได้ว่าตัวชี้วัดของความสำเร็จและความล้มเหลวคืออะไร

ด้านบริบทของเรือนจำ

๑. มาตรฐานและการปฏิบัติที่ดีของเรือนจำจะทำให้มีจุดเริ่มต้นที่เหมาะสมในการสร้างโปรแกรมพัฒนาพฤตินิสัยที่มีประสิทธิภาพ ปลอดภัย และปฏิบัติได้อย่างราบรื่น

๒. ขั้นตอนการดำเนินการแรกที่สำคัญคือการพัฒนาประสิทธิภาพของระบบการรับเข้า ระบบการประเมิน และระบบการจำแนกผู้ต้องขังรายใหม่

๓. รัฐควรพิจารณาอย่างรอบคอบว่าผู้ต้องขังที่เข้าร่วมโปรแกรมพัฒนาพฤตินิสัยควรถูกกักขังอย่างไร และพวกเขาควรถูกรวมหรือถูกแยกจากผู้ต้องขังทั่วไปในเรือนจำ

๔. จะต้องทำให้แน่ใจได้ว่าเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องจะต้องได้รับการศึกษาและฝึกอบรมอย่างเป็นมืออาชีพ ในการจัดการกับความซับซ้อนของความพยายามในการพัฒนาพฤตินิสัยและการคืนผู้ต้องขังสู่สังคม

๕. รัฐอาจพิจารณาเป็นรายกรณีโดยคำนึงถึงกฎหมายภายในประเทศและกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้อง ในการนำกลไกควบคุมการสื่อสารของผู้ต้องขังทั้งภายในและภายนอกเรือนจำ

ด้านบทบาทของตัวแสดงต่าง ๆ ที่แตกต่างกันในเรือนจำ

๑. โปรแกรมพัฒนาพฤตินิสัยอาจรวมเอาผู้เชี่ยวชาญในหลากหลายด้านที่แตกต่างกันเข้ามาผสานอยู่ในโปรแกรม และประสานความร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับบุคลากรและภาคส่วนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๒. นักจิตวิทยาสามารถเข้ามามีบทบาทสำคัญในกระบวนการพัฒนาพฤตินิสัยได้ และสามารถเข้ามาผสานเป็นส่วนหนึ่งของโปรแกรมในลักษณะนี้ได้

๓. ในฐานะที่เป็นบุคคลากรที่ติดต่อกับผู้ต้องขังบ่อยที่สุด จึงสำคัญอย่างยิ่งที่เจ้าหน้าที่ของเรือนจำจะต้องเข้าใจและปรับตัวให้เหมาะกับกระบวนการพัฒนาพฤตินิสัย แม้ว่าจะไม่ได้เป็นเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบการดำเนินโปรแกรมโดยตรงก็ตาม

๔. รัฐอาจพิจารณาให้มีการรวมเอานักวิชาการด้านต่างๆ ที่เหมาะสมเข้ามาในกระบวนการพัฒนาพฤตินิสัย

๕. เจ้าหน้าที่ด้านการบังคับใช้กฎหมายที่เป็นผู้ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ต้องขังในระหว่างกระบวนการพัฒนาพฤตินิสัย ควรจะได้รับการฝึกอบรมเป็นพิเศษและควรประสานงานอย่างใกล้ชิดกับผู้เชี่ยวชาญด้านพัฒนาพฤตินิสัย

๖. เหี้ยและทนายของเหี้ยจะเป็นเสียงที่ทรงพลัง และรัฐอาจพิจารณาให้รวมพวกเขาเข้ามาในโปรแกรมพัฒนาพฤตินิสัยได้ ตามที่เหมาะสมหรือแล้วแต่กรณี เหี้ยของความรุนแรงจากการก่อการร้ายสามารถเป็นเสียงที่มีพลังในโปรแกรมพัฒนาพฤตินิสัย

๗. ผู้ที่เคยเป็นพวกหัวรุนแรงหรืออดีตผู้ก่อการร้ายสามารถมีอิทธิพลต่อผู้ที่กำลังเข้าสู่กระบวนการพัฒนาพฤตินิสัยได้ และสามารถนำมาอยู่เป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการได้ตามที่เหมาะสมและเป็นไปได้

๘. สมาชิกในชุมชนที่มีบารมีอาจเข้ามามีส่วนช่วยกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และอาจเข้ามามีส่วนร่วมอยู่ในโปรแกรมพัฒนาพฤตินิสัยตามที่เป็นไปได้และเหมาะสม

ด้านองค์ประกอบในการกลับคืนสู่สังคม

๑. การพัฒนาพฤตินิสัยอาจรวมถึงโปรแกรมด้านทักษะกระบวนการคิดด้วย

๒. โปรแกรมการพัฒนาพฤตินิสัยอาจรวมถึงหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานต่างๆ ด้วย ตามที่เหมาะสมและเป็นไปได้

๓. โปรแกรมพัฒนาพฤตินิสัยอาจรวมถึงการฝึกทักษะวิชาชีพ และการสนับสนุนให้ได้รับการจ้างงาน ตามที่เป็นไปได้และเหมาะสม

๔. รัฐควรกระตุ้นให้เรือนจำพิจารณาหาหนทางที่จะแสดงออกถึงการเห็นคุณค่าของความสำเร็จของผู้ต้องขังในการผ่านโปรแกรมพัฒนาพฤตินิสัย

๕. รัฐอาจพิจารณาใช้สิ่งจูงใจเพื่อให้ผู้ต้องขังเข้าร่วมโปรแกรมพัฒนาพฤตินิสัยตามความเหมาะสม

๖. รัฐอาจพิจารณาถึงการพัฒนาโปรแกรมการติดตามดูแล โดยทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดกับหน่วยงานภาคประชาสังคมและชุมชน เพื่อให้มีการดูแลต่อเนื่องไปภายหลังที่ผู้ต้องขังได้ออกจากสภาพแวดล้อมของเรือนจำไปแล้ว

๗. จะต้องมีการพิจารณาถึงมาตรการการป้องกัน เมื่อมีข้อมูลที่เชื่อได้ว่าผู้ก่อการร้ายที่ได้รับการพัฒนาพฤติกรรมเสียแล้ว อาจต้องเผชิญภัยคุกคามต่อชีวิตของเขาหรือเธอเอง หรือต่อชีวิตของสมาชิกครอบครัวในระหว่างที่ถูกควบคุมตัวหรือได้รับการปล่อยตัว

๘. การติดตามผลหลังการปล่อยตัวในลักษณะของทัศน์บนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการป้องกันและยับยั้งการกระทำความผิดซ้ำ

๙. ในโปรแกรมพัฒนาพฤติกรรมเสียสามารถให้ครอบครัวเข้ามามีส่วนร่วมตามที่เป็นไปได้และเหมาะสม

๑๐. สภาพแวดล้อมในทางบวกของชุมชนและการสนับสนุนให้มีการต้อนรับหรือยอมรับผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยตัวคือความสำเร็จในระยะยาว

ด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ในขณะที่รัฐต่างๆ ออกแบบโปรแกรมการพัฒนาพฤติกรรมเสียนั้น ควรมีการพิจารณาถึงบทเรียนที่ได้เรียนรู้จากด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย นอกเหนือจากด้านการก่อการร้าย...” (Global Counterterrorism Forum, ๒๐๑๒)

๒. Handbook on the Management of Violent Extremist Prisoners and the Prevention of Radicalization to Violence in Prisons (UNDOC)

คู่มือว่าด้วยการจัดการกับผู้ต้องขังความคิดสุดโต่งรุนแรงและการป้องกันการแพร่ขยายของความรุนแรงในเรือนจำของสำนักงานป้องกันยาเสพติดและปราบปรามอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติ มีหลักในการจัดทำโปรแกรมการแทรกแซง (บำบัดฟื้นฟู) เพื่อการยุติหรือลดบทบาทการเข้าไปเกี่ยวข้องกับขบวนการก่อความไม่สงบ (Prison-based Disengagement Interventions) โดยสรุปดังนี้

๑. วัตถุประสงค์และผลที่คาดหวัง ต้องกำหนดวัตถุประสงค์และผลลัพธ์ของการแทรกแซงให้ชัดเจนว่ามีจุดมุ่งหมายในการเน้นการเปลี่ยนแปลงความคิด ค่านิยม และทัศนคติ (Deradicalization) หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไม่ให้ใช้ความรุนแรง (Disengagement from Violence) ซึ่งโปรแกรมที่เน้นด้านการพัฒนาเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม (Disengagement) มีโอกาสบรรลุเป้าหมายสูงกว่า นอกจากนี้ ยังควรกำหนดควรใช้โปรแกรมการแทรกแซงต่อกลุ่มแกนนำหรือกลุ่มก่อความไม่สงบที่ใช้ความรุนแรงระดับกลางและระดับล่าง

๒. สาเหตุและกระบวนการ Disengagement: ผู้กระทำผิดในอดีตที่ประสบความสำเร็จในการกลับคืนสู่สังคมส่วนใหญ่มีการเปลี่ยนแปลงใน ๖ ด้าน ดังนี้

๒.๑ ความสัมพันธ์กับสังคม (Social Relations) หมายถึง การมีความสัมพันธ์ที่มีความหมายและได้รับการสนับสนุนสนับสนุนจากครอบครัวและสังคม การมีรูปแบบความสัมพันธ์เหล่านี้จะช่วยให้ผู้ก่อการฯ ลดบทบาทกับกลุ่มการก่อการฯ

๒.๒ การรับมือ (Coping) คือ การรับมือกับปัญหาสุขภาพ ทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต จากความเครียด ความกดดัน ความกังวล ความซึมเศร้า ความหวาดกลัว และความรู้สึกผิดต่างๆ ที่จะโดนลงโทษจากกลุ่มและความไม่ยอมรับของสังคม

๒.๓ อัตลักษณ์ (Identity) Disengagement จากกลุ่มถือเป็นการลบล้างอัตลักษณ์เดิมและสร้างอัตลักษณ์ใหม่หลายคนจึงจำเป็นต้องอาศัยความช่วยเหลือทางสุขภาพและจิตวิทยาในกระบวนการดังกล่าว

๒.๔ อุดมการณ์ (Ideology) การเปลี่ยนแปลงอุดมการณ์ความเชื่อว่าการใช้ความรุนแรงไม่มีความชอบธรรม การมีความอดทนอดกลั้น และการยอมรับได้ว่าผู้อื่นอาจมีความเชื่อและอัตลักษณ์ที่ต่างจากตน

๒.๕ การดำรงชีวิต (Action Orientation) การดำรงชีวิตและการกระทำต่างๆ ที่ไม่ใช่ความรุนแรงที่ผู้พันโทษได้มีส่วนร่วมทั้งในการดำเนินชีวิตของตนเองและในสังคม การมีปฏิสัมพันธ์กับครอบครัว การงาน และชุมชน การฝึกวิชาชีพและเพิ่มโอกาสการจ้างงานให้ผู้ต้องขังมีความจำเป็นอย่างมากในบริบทนี้

๒.๖ ความผิดหวัง (Disillusionment) ความผิดหวังหรือผิดหวังของบุคคลต่อสิ่งที่ตนคิดหรือวาดฝันไว้เป็นปัจจัยที่โดนพูดถึงบ่อยที่สุดเกี่ยวกับกระบวนการ Disengagement เช่น ผู้กระทำผิดได้รับข้อมูลในการเข้าร่วมกลุ่มการเอกสารเผยแพร่รับสมัคร ความคิด ความเชื่อและพฤติกรรมของผู้นำในรูปแบบที่ไม่ตรงกับประสบการณ์จริงตอนที่เข้าร่วมกลุ่ม ทำให้เกิดความผิดหวังและ Disengage ในที่สุด

การพัฒนาพฤติกรรมเสียหรือการแทรกแซงที่ตั้นั้น ควรเริ่มจากการประเมินความเสี่ยง (Risk Assessment) ถึงสาเหตุของการกระทำผิด และระบุถึงความจำเป็น (Needs) ของผู้กระทำผิดผ่านความเสี่ยงนั้นๆ (Risk -Needs - Responsivity Framework)

๓. ประเภทและผลกระทบต่อการแทรกแซงรูปแบบต่างๆ การแทรกแซงควรเป็นการตอบสนองถึงความต้องการของแต่ละบุคคลเป็นการเฉพาะ รูปแบบของการแทรกแซงเพื่อ Disengage มักรวมถึงการศึกษาและการสนับสนุนเชิงจิตวิทยา โปรแกรมการปรับเปลี่ยนความคิดและพฤติกรรม (Cognitive-Behavioral Programs) การสังคมสงเคราะห์ การถกเถียงและการสนทนาเกี่ยวกับความศรัทธา (ศาสนา) การศึกษา การฝึกวิชาชีพ การบำบัดเชิงสร้างสรรค์ การบำบัดทางกายภาพ (โยคะ กีฬา ออกกำลังกาย เป็นต้น) กิจกรรมครอบครัว และกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมและสังคม

โปรแกรมการแทรกแซงควรมุ่งปรับเปลี่ยนทัศนคติ (Attitudes) ความเชื่อ (Beliefs) และการรับรู้ (Perceptions) ที่ส่งเสริมให้ผู้กระทำผิดใช้ความรุนแรงในการก่อเหตุ การแทรกแซงจึงต้องครอบคลุมถึงประเด็นต่างๆ ต่อไปนี้

๓.๑ การเติมเต็มความจำเป็น (Needs) โดยวิธีการที่ชอบธรรม: เป็นการให้คำแนะนำให้หาวิธีการทางเลือกที่จะตอบสนองความต้องการของบุคคลได้ ตั้งคำถามถึงการเข้าร่วมกลุ่มต่อการตอบสนองความจำเป็นดังกล่าว สนับสนุนให้ผู้ต้องขังเชื่อว่าตนไม่ได้เป็นส่วนหนึ่ง (Fit In) ของกลุ่มที่ใช้ความรุนแรงอีกต่อไป เป็นต้น

๓.๒ การพัฒนาทัศนคติ ความเชื่อ และการคิดที่ส่งเสริมสนับสนุนความเชื่อ ดังกล่าว: เป็นการหาความไม่สม่ำเสมอหรือความไม่ถูกต้องของความเชื่อปัจจุบันของผู้ต้องขังเกี่ยวกับการใช้ความรุนแรง ทำให้ผู้ต้องขังลดการมองทุกอย่างและกลุ่มต่างๆ เป็นขวากับคำ ส่งเสริมให้เห็นถึงความซับซ้อน ความมุ่งมั่น และความคล้ายคลึงระหว่างกลุ่มต่างๆ

๓.๓ การเพิ่มการยอมรับและความอดทนอดกลั้นทางอารมณ์: ทำให้ผู้ต้องขังรู้ถึงลักษณะของความเชื่อมโยงระหว่างอารมณ์และความค่านิยมความเชื่อ ส่งเสริมให้ผู้ต้องขังมีความอดทนอดกลั้นต่ออารมณ์ที่ดีขึ้นและสามารถจัดการกับอารมณ์ความรู้สึกได้

๓.๔ เพิ่มความเป็นตัวตน (Increasing Personal Agency): ให้การศึกษาว่าทำไมผู้ต้องขังบางคนถึงมีค่านิยมความเชื่อในบางอย่างโดยไม่ต้องตั้งคำถามหรือมีข้อสงสัย ส่งเสริมให้มีอัตลักษณ์ส่วนบุคคลมากกว่ามีอัตลักษณ์ร่วมกับกลุ่มที่ใช้ความรุนแรง

๓.๕ แสดงออกถึงค่านิยมและบรรลุปเป้าหมายอย่างมีความชอบธรรม: ทำทนายผู้ต้องขังถึงความเชื่อว่าตนสามารถใช้ความรุนแรงเพื่อเป้าหมายอันใดอันหนึ่งได้ ชี้ให้เห็นถึงความไม่จำเป็นและความไม่มีประสิทธิภาพของการใช้ความรุนแรงเป็นเครื่องมือในการได้มาซึ่งเป้าหมายทางการเมือง เป็นต้น

๓.๖ การสร้างการป้องปราม (Developing Delayed Deterrence): ป้องปรามผู้ต้องขังจากการกระทำผิดในอนาคตโดยการชี้ให้เห็นถึงโอกาสในการถูกจับกุม และผลเสียต่างๆ ที่จะได้รับจากการเข้าร่วมกลุ่มก่อความรุนแรง

๓.๗ ชี้ให้เห็นถึง “ชีวิตที่ปกติ” (“Normal life”): ให้ผู้ต้องขังได้ทบทวนถึงการตัดสินใจในอดีต และวางแผนชีวิตใหม่โดยเน้นที่การมีชีวิตที่ปกติ

การพัฒนาพฤติกรรมผู้ต้องขังเน้นกระบวนการที่เป็นองค์รวมของโปรแกรมการแทรกแซงต่างๆ โดยโปรแกรมต่างๆ อาจจะมีมุ่งเน้นแก้ไขปัญหที่ต่างกัน เช่น

๑. การแทรกแซงทางศาสนาเพื่อทำทนายการตีความทางศาสนาต่อการให้ความชอบธรรมการใช้ความรุนแรง

๒. การแทรกแซงทางการศึกษาเพื่อตอบโต้อุดมการณ์ชาตินิยมและพัฒนาการคิดวิเคราะห์

๓. การแทรกแซงทางจิตวิทยาที่เน้นการกลับคืนสู่สังคม

๔. การแทรกแซงทางสังคมสงเคราะห์เพื่อการสร้างวิสัยทัศน์ที่ดีในอนาคต

๕. การฝึกวิชาชีพเพื่อการจ้างงานหลังพ้นโทษ

๖. กีฬาและการออกกำลังกายเพื่อพัฒนาทักษะการทำงานเป็นทีม ความเชื่อใจ และการบรรลุเป้าหมายส่วนบุคคลโดยไม่ใช้ความรุนแรง

๗. การบำบัดทางศิลปะเพื่อเปิดโอกาสในการแสดงออกทางอารมณ์

๔. การศึกษา การศึกษาถือเป็นปัจจัยสำคัญในการต่อต้านแนวความคิดสุดโต่งรุนแรง นอกจากการศึกษาสายสามัญ ภาษา การอ่านเขียนที่จะช่วยให้ผู้ต้องขังสามารถศึกษาต่อหรือมีอาชีพหลังพ้นโทษนั้น การศึกษาควรเน้นการพัฒนาทักษะชีวิต การสื่อสาร การมีส่วนร่วม คุณค่าของพลเมือง และความสามารถในการตัดสินใจอีกด้วย

๕. การฝึกวิชาชีพ การฝึกวิชาชีพควรเน้นทักษะหรืออาชีพที่จะช่วยให้ผู้ต้องขังมีอาชีพและรายได้มั่นคงหลังพ้นโทษ ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งโดยเฉพาะต่อผู้ต้องขังที่มีอายุน้อย

๖. การแทรกแซงทางความศรัทธา (ศาสนา) รัฐบาลควรให้ความสำคัญกับสิทธิทางศาสนาและไม่ควรพยายามหาแนวเชื่อทางศาสนาที่ “ถูกต้อง” เนื่องจากความเชื่อทางศาสนาควรได้รับการตีความเองในรูปแบบต่างๆ ของผู้ที่นับถือความเชื่อนั้นๆ ดังนั้น การแทรกแซงทางความเชื่อหรือศาสนาจึงควรเน้นไปที่การหาข้อถกเถียงทางวิชาการมาลบล้างการตีความความเชื่อที่ให้ความชอบธรรมกับการใช้ความรุนแรง ทั้งนี้ การแทรกแซงทางศาสนาที่มีประสิทธิภาพนั้นต้องคำนึงถึงช่วงเวลาในกระบวนการ Disengagement ซึ่งเวลาที่เหมาะสมจะแตกต่างกันไปของแต่ละคน บุคคล เช่น การแทรกแซงตั้งแต่ระยะแรกสำหรับผู้ต้องขังบางคนอาจจะไม่เหมาะสมเนื่องจากยังปรับตัวไม่ได้กับสภาพแวดล้อมใหม่ในเรือนจำ แต่สำหรับบางคนอาจเป็นการสร้างความหวังต่อชีวิตหลังพ้นโทษได้ ดังนั้น จึงต้องมีการวิเคราะห์หาเวลาที่เหมาะสมเป็นรายกรณี

๗. การแทรกแซงทางจิตวิทยาและความคิด การแทรกแซงทางจิตวิทยาและความคิดไม่ควรถูกจำกัดอยู่ที่จิตวิทยابริสุทธ์ที่เน้นการบำบัดเพียงอย่างเดียว แต่ควรใช้ประโยชน์ในการส่งเสริมการ Disengagement อีกด้วย โปรแกรมทางจิตวิทยา ยกตัวอย่างเช่น

๗.๑ การส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม

๗.๒ การส่งเสริมทักษะการรับมือ (Coping Skills)

๗.๓ การส่งเสริมการตัดสินใจ

๗.๔ การพัฒนาความสัมพันธ์

๗.๕ การสร้างความเชื่อมั่นในตนเอง (Self-Esteem)

๗.๖ การพัฒนาศักยภาพ พัฒนาการ และความเติบโต

๗.๗ การพัฒนาความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง

๗.๘ การปรับโครงสร้างของประสบการณ์และคุณสมบัติเพื่อการดำรงชีพในรูปแบบอื่น (Reconstruction of Experience and Character for Adjusted Living)

๗.๙ การเยียวยาความเจ็บปวดทางอารมณ์และทางออกของความสับสน

(Healing of Emotional Pain and Resolution of Confusion)

๗.๑๐ การเพิ่มทักษะการคิดวิเคราะห์และแก้ไขปัญหา

๗.๑๑ กระบวนการการรับมือที่มีประสิทธิภาพ (Facilitation of Acquisition of Effective-Coping Mechanism)

๘. กิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมและสร้างสรรค์ กีฬา ศิลปะ วัฒนธรรมสามารถเป็นวิธีการในการเสนอทางเลือกของเรื่องเล่าและประวัติศาสตร์ต่างๆ และยังเป็นการกระตุ้นการคิดวิเคราะห์ได้ กีฬาเป็นส่วนสำคัญในการสร้างทักษะการทำงานเป็นทีม ทักษะสังคมและความเป็นผู้นำ และส่งเสริมการสร้างจุดมุ่งหมาย อัตลักษณ์ และความร่วมมือส่วนร่วม (Belonging) ทั้งนี้สามารถใช้กีฬาในการแทรกแซงเบื้องต้นต่อผู้ต้องขัง

๙. การรายงาน ติดตามและประเมินผล ต้องมีการรายงาน ติดตามและประเมินผลที่สม่ำเสมอและมีประสิทธิภาพ และนำผลการประเมินมาปรับปรุงกระบวนการและรูปแบบการแทรกแซงให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น (UNODC, Online, ๒๐๑๖)

แนวทางการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังความคิดสุดโต่งรุนแรงของระบบราชทัณฑ์ในประเทศต่างๆ

๑. ประเทศแคนาดา

ประเทศแคนาดาให้ความสำคัญกับการรักษาความปลอดภัยและความมั่นคงของสังคมเป็นอันดับแรกในการบริหารและดำเนินงานราชทัณฑ์ โดยระบบราชทัณฑ์ของประเทศแคนาดามีการวางแผนการคุมขังและบำบัดฟื้นฟูผู้ต้องขังก่อนการร้ายหรือผู้ต้องขังหัวรุนแรงแบบรายบุคคล (Individualized Correctional Plan) ซึ่งรวมถึงการประเมินผู้ต้องขังอย่างเป็นระบบ การประเมินซ้ำ โปรแกรมบำบัดฟื้นฟู การให้ความช่วยเหลือทางด้านจิตวิทยา การบริการและการแทรกแซงทางศาสนาโดยอนุศาสนาจารย์ การศึกษา และการฝึกวิชาชีพ

ประเทศแคนาดาให้คำนิยาม “ผู้ต้องขังความคิดสุดโต่ง” (Radicalized Offenders) ว่าเป็น “ผู้กระทำความผิดที่มีแรงจูงใจมาจากอุดมการณ์และกระทำความผิด ต้องการกระทำความผิด และวางแผนกระทำความผิดหรือใช้ความรุนแรงเพื่อให้ได้มาซึ่งจุดประสงค์ตามอุดมการณ์นั้น” ในปัจจุบันประเทศแคนาดามีผู้ต้องขัง ๑๑ คน ที่กระทำความผิดเกี่ยวข้องกับการก่อการร้าย โดยมีระยะเวลาต้องโทษอยู่ระหว่าง ๗ ปี ถึงตลอดชีวิต และส่วนใหญ่ได้รับการคุมขังอยู่ที่เรือนจำความมั่นคงกลางหรือเรือนจำความมั่นคงสูงสุด (Maximum Security Institution) นอกจากผู้ต้องขังคดีก่อการร้ายแล้วนั้น หน่วยงานด้านราชทัณฑ์ของแคนาดายังได้มีการระบุ “บุคคลที่อยู่ในความสนใจ” (Persons of Interest) ที่เป็นบุคคลที่มีโอกาสถูกแพร่ความคิดสุดโต่งได้ และ/หรือได้รับการประเมินว่าเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของชาติ

โดยภาพรวม แคนาดาให้ระบบแยกขังผู้ต้องขังความคิดสุดโต่งด้วยรูปแบบรวม - แยก (Integration - Separation Model) โดยการขังรวมผู้ต้องขังความคิดสุดโต่งรวมกับผู้ต้องขังทั่วไป และขณะเดียวกันมีการแยกคุมขังผู้ต้องขังความคิดสุดโต่งบางคนหากมีความจำเป็น งานราชทัณฑ์ของแคนาดาไม่ได้มีโปรแกรมหรือกระบวนการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังกลุ่มนี้โดยเฉพาะ แต่จะใช้โปรแกรมหลักที่มีอยู่และพิสูจน์ได้เป็นเชิงประจักษ์ว่ามีประสิทธิภาพ ดังนั้น ผู้ต้องขังความคิดสุดโต่งจึงได้รับการประเมินผู้ต้องขังแรกรับ (Intake Assessment) ด้วยกระบวนการแบบเดียวกันกับผู้ต้องขังคดีทั่วไป และจะได้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูตามความจำเป็น (Needs) และระดับความเสี่ยงของผู้ต้องขัง (Level of Risk)

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผู้ต้องขังความคิดสุดโต่ง

งานราชทัณฑ์ของประเทศแคนาดาให้ความสำคัญกับการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผู้ต้องขังความคิดสุดโต่งโดยแบ่งการศึกษาวิจัยเป็น ๒ ระยะ โดยระยะแรกเน้นการศึกษาถึงการรวบรวมฐานข้อมูลเกี่ยวกับความมั่นคงของชาติ เพื่อพัฒนาการจัดเก็บฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงของรัฐ และระยะที่สองเน้นการลดความเสี่ยง เช่น การศึกษาถึงความต้องการหรือแรงบันดาลใจของผู้ต้องขังความคิดสุดโต่ง การใช้โปรแกรมบำบัดฟื้นฟูและแทรกแซงผู้ต้องขังความคิดสุดโต่ง (Programs and Interventions)

การศึกษาในระยะแรกชี้ให้เห็นว่า โดยเปรียบเทียบ ผู้ต้องขังความคิดสุดโต่งอายุน้อยกว่าผู้ต้องขังทั่วไป มีการศึกษาสูงกว่าผู้ต้องขังทั่วไป มีประวัติการทำงานที่มั่นคง เป็นส่วนหนึ่งของชน

กลุ่มน้อย (Minority Group) นอกจากนี้ยังมีโอกาสที่มีประวัติอาชญากรรม ปัญหาด้านสุขภาพจิต และการใช้ยาเสพติดน้อยกว่าผู้ต้องขังทั่วไป และอาจไม่ได้ถือสัญชาติแคนาดา ทั้งนี้ ถึงแม้จะมีข้อกังวลอย่างสูงเกี่ยวกับการแพร่หลายของความคิดสุดโต่งในเรือนจำ การศึกษาชี้ให้เห็นว่าข้อกังวลนี้ไม่มีหลักฐานรับรองเพียงพอว่ามีการแพร่หลายของความคิดสุดโต่งจริง งานวิจัยยังระบุอีกว่า ผู้ต้องขังหลายคนที่ถูกชักจูงง่ายและรับความคิดสุดโต่งในเรือนจำจะเลิกยึดถือความคิดเหล่านั้นหลังจากได้รับการปล่อยตัวคืนสู่สังคม แต่อย่างไรก็ตาม กลุ่มคนที่ถูกชักจูงง่ายนั้น มีความเสี่ยงที่จะถูกชักจูงให้ร่วมกลุ่มอาชญากรรมต่างๆ เนื่องจากต้องการเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร สถานะ หรือการคุ้มครอง ดังนั้น อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ผู้กระทำผิดความคิดสุดโต่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับบุคคลทั่วไปในสังคมที่มีความคิดสุดโต่งมากกว่าผู้กระทำผิดทั่วไป

การวิจัยยังสรุปได้อีกว่า กลุ่มผู้ที่ถูกชักจูงได้ง่ายนั้น มักมีลักษณะร่วมกันคือ มีทักษะการสร้างความผูกพันที่จำกัด (Attachment Skills) การขาดความสนับสนุนจากครอบครัว ทศนคติในแง่ลบต่อสังคม และประวัติครอบครัวที่มีความรุนแรงหรือความโศกเศร้า เป็นต้น โดยในภาพรวมสามารถแบ่งผู้ที่ถูกชักจูงได้ง่ายออกเป็น ๒ กลุ่ม ใหญ่ๆ คือ กลุ่มที่อ่อนแอ (Vulnerable) ซึ่งมีลักษณะทั่วไปคืออ่อนแอ อยากรเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม และต้องการการปกป้องคุ้มครอง และกลุ่มที่มีทักษะ (Skilled) ซึ่งคือกลุ่มที่มรการศึกษา อาชีพ และทักษะเฉพาะทาง

การศึกษาในระยะที่สอง มีวัตถุประสงค์เพื่อหาวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการประเมินบำบัดฟื้นฟู และบริหารจัดการผู้ต้องขังความคิดสุดโต่งเพื่อนำไปสู่การกลับคืนสู่สังคมอย่างเหมาะสม โดยมีแนวทางการปฏิบัติที่ดี (Best Practices) ดังต่อไปนี้

๑. การแลกเปลี่ยนข่าวกรองต้องมีการแลกเปลี่ยนระดับนานาชาติ หลายหลายระบบ และเป็นไปในลักษณะตอบแทนและส่งเสริมซึ่งกันและกัน
๒. ต้องมีการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในทุกระดับ
๓. ควรมีการแยกคุมขังที่เหมาะสม เป็นพลวัตร และตอบสนองได้สำคัญผู้ต้องขังรายสำคัญที่เป็นแกนนำและมีอิทธิพล
๔. การยุติหรือลดบทบาทการเข้าไปเกี่ยวข้องกับขบวนการก่อความไม่สงบ (Disengagement) มีประสิทธิภาพกว่าจะลดแนวคิดความรุนแรง (Deradicalization)
๕. การยุติหรือลดบทบาทการเข้าไปเกี่ยวข้องกับขบวนการก่อความไม่สงบ (Disengagement) ที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องเข้าใจถึงแรงจูงใจและบทบาทของอัตลักษณ์ผู้กระทำผิด
๖. ผู้กระทำผิดความคิดสุดโต่งมีความต้องการที่เฉพาะเจาะจง และการเข้าใจความต้องการที่เฉพาะเจาะจงนี้จะนำไปสู่การบริหารจัดการควบคุมผู้กระทำผิดประเภทนี้ให้มีประสิทธิภาพ
๗. ต้องมีข้อมูลหลักฐานเพิ่มเติม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการประเมินและบำบัดฟื้นฟูผู้ต้องขัง

กล่าวโดยสรุป กระบวนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังความคิดสุดโต่งประกอบด้วย การประเมินการจำแนกแยกคุมขัง (Accommodation) การแทรกแซง/พัฒนาพฤติกรรมนิสัย (Intervention) และ

การปล่อยตัวและคุมประพฤติโดยชุมชน (Community Supervision) (Larry Motiuk, Forum, ๒๐๑๕)

๒. สาธารณรัฐฟิลิปปินส์

งานราชทัณฑ์ของสาธารณรัฐฟิลิปปินส์มีกระบวนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังความคิดสุดโต่งรุนแรง (Violent Extremist Offenders: VEOs) โดยมีการแยกขังแบบผสมระหว่างการขังผู้ต้องขังกลุ่มนี้รวมกับผู้ต้องขังทั่วไป และแยกขังผู้ต้องขังบางราย

ผู้ต้องขัง VEOs ของระบบราชทัณฑ์ฟิลิปปินส์มีลักษณะทั่วไปคือ มีอายุอยู่ระหว่าง ๓๐ - ๔๐ ปี มีฐานความผิดในการลักพาตัวเรียกค่าไถ่และฆาตกรรม และมีกำหนดโทษตลอดชีวิต และต้องจำคุกอย่างน้อย ๓๐ ปี (Reclusion Perpetua) ทั้งนี้ การปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง VEOs แบ่งเป็นสองกระบวนการหลักคือ มาตรการความมั่นคงในการบริหารจัดการควบคุมผู้ต้องขังและความพยายามในการลดแนวความคิดสุดโต่ง (Deradicalization)

ด้านมาตรการควบคุมผู้ต้องขัง เรือนจำแยกคุมขังผู้ต้องขัง VEOs ออกไปในแดนต่างๆ โดยมีกฎเกณฑ์ในการเยี่ยมและการติดตามพฤติกรรมผู้ต้องขังอย่างเข้มงวด เช่น การจับกุมตรวจร่างกายและการตรวจค้นแบบละเอียด มีการเปลี่ยนแปลงผู้คุมอย่างสม่ำเสมอ และมีการติดตั้งกล้องวงจรปิด ในส่วนของการพัฒนาพฤตินิสัยและการลดแนวความคิดสุดโต่งนั้น กระทำผ่าน ๖ โปรแกรม ดังนี้

๑. การศึกษาและฝึกวิชาชีพ
๒. การทำงานและการยังชีพ
๓. การเสริมสร้างคุณธรรมและจิตวิญญาณ (Moral and Spiritual)
๔. การส่งเสริมสุขภาพและการสังคมสงเคราะห์
๕. กีฬาและกิจกรรมนันทนาการ
๖. การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

ในการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นนั้น ราชทัณฑ์ฟิลิปปินส์เห็นว่าควรขยายความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก พัฒนากระบวนการจำแนกผู้ต้องขังเพื่อนำไปสู่การแยกคุมขังและการพัฒนาพฤตินิสัยที่เหมาะสม และการสนทนาอย่างสม่ำเสมอกับแกนนำผู้ต้องขัง ทั้งนี้ งานราชทัณฑ์ฟิลิปปินส์มีวิสัยทัศน์ที่จะพัฒนาระบบการควบคุมผู้ต้องขังให้เป็นระบบและยืดหยุ่นขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแยกขังผู้ต้องขัง VEOs ที่มีอิทธิพล และใช้ประโยชน์ของเทคโนโลยีเพิ่มเติมในการติดตามผู้ต้องขังอีกด้วย ในด้านการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังนั้น เห็นสมควรให้มีกระบวนการและโปรแกรมการพัฒนาพฤตินิสัยที่เป็นระบบ มีความเฉพาะเจาะจงและเหมาะสมกับผู้ต้องขังแต่ละบุคคล รวมทั้งมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ต้องขังที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เช่น การปรับรูปแบบทางความคิดหรือการเปลี่ยนโครงสร้างทางปัญญา (Cognitive Restructuring) เป็นต้น (Philippines Department of Justice)

๓. สาธารณรัฐอินโดนีเซีย

ประเทศสาธารณรัฐอินโดนีเซียประกาศอย่างเป็นทางการถึงการมีกลุ่มและขบวนการก่อการร้ายภายในประเทศ และกำหนดชื่อเรียกของผู้ต้องขังที่โดนควบคุมจากคดีก่อการร้ายว่า ผู้ต้องขังคดีก่อการร้าย (Terrorist Offenders) โดยมีผู้ต้องขังประเภทนี้รวมทั้งสิ้น ๒๒๗ คน

(อ้างอิงจากข้อมูลล่าสุดวันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๕๙) กระจายควบคุมอยู่ในเรือนจำ ๗๑ แห่งใน ๒๓ จังหวัดของประเทศ โดยขั้นตอนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีก่อการร้ายมีดังต่อไปนี้

๑. การจัดทำทะเบียนประวัติ

การจัดทำทะเบียนประวัติ เป็นการจดบันทึกพฤติกรรมของผู้ต้องขังและวิเคราะห์ประเมินผลทางจิตวิทยา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อคาดการณ์ถึงพฤติกรรมในอนาคตของผู้ต้องขัง โดยกรมราชทัณฑ์ประเทศสาธารณรัฐอินโดนีเซียเน้นการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภายนอกในการประเมินและจัดทำข้อมูลประวัติผู้ต้องขังคดีก่อการร้าย หน่วยงานที่มีส่วนร่วมประกอบไปด้วย ตำรวจ ทนายความ องค์กรต่อต้านการก่อการร้ายแห่งชาติ (National Agency for Combating Terrorism - BNPT) และนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ รวมทั้งบุคคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องโดยตั้งเป็น คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการประเมินและจำแนกผู้ต้องขังคดีก่อการร้าย

๑. การจำแนกแยกคุมขัง

จากข้อมูลประวัติผู้ต้องขังจะสามารถจำแนกผู้ต้องขังคดีก่อการร้ายออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ (๑) ผู้นำเชิงอุดมการณ์ (Ideology) (๒) ผู้ปฏิบัติการ (Militants) และ (๓) ผู้สนับสนุนกระบวนการ (Followers) และนำผู้ต้องขังเหล่านี้ไปแยกคุมขังโดย ๒ วิธี คือ (๑) แยกคุมขังไว้ในห้องหรือแดนเฉพาะ และ (๒) คุมขังรวมกับผู้ต้องขังคดีทั่วไป

แผนภาพที่ ๒ - ๒ การจำแนกคุมขังผู้ต้องขังคดีก่อการร้าย

ที่มา กรมราชทัณฑ์, ๒๕๕๙

๒. กระบวนการพัฒนาพฤตินิสัย

กระบวนการพัฒนาพฤตินิสัยประกอบไปด้วย ๓ ส่วนหลักคือ การพัฒนาตัวบุคคล (Personal/personality Development) การพัฒนาให้พึ่งพาตนเองได้ และการกลับคืนสู่สังคม โดยวางแผนการพัฒนาในด้านต่างๆ เหล่านี้ผ่านการโครงการพัฒนาพฤตินิสัยทั่วไป การศึกษา และการเข้าสังคม ทั้งนี้ การพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดีก่อการร้ายแบ่งออกเป็น ๓ ลำดับชั้น ดังนี้

๓.๑ ชั้นแรกรับแบ่งเป็น

๓.๑.๑ การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังแรกรับและการปฐมนิเทศ

๓.๑.๑.๑ นิเทศทั่วไป

๓.๑.๑.๒ การจัดทำข้อมูลประวัติผู้ต้องขัง

- ๓.๑.๑.๓ การประเมินผู้ต้องขัง
- ๓.๑.๑.๔ การวิจัยเชิงสังคมศาสตร์ของคณะกรรมการพักการลงโทษ
- ๓.๑.๑.๕ การจัดทำแผนพัฒนาพฤตินิสัย

๓.๑.๒ การพัฒนาตัวบุคคล

- ๓.๑.๒.๑ ความตระหนักรู้ด้านศาสนา
- ๓.๑.๒.๒ การปรับทัศนคติและพฤติกรรม
- ๓.๑.๒.๓ ความตระหนักรู้ด้านชนชาติ
- ๓.๑.๒.๔ การให้การศึกษา
- ๓.๑.๒.๕ การให้การศึกษาด้านจิตวิทยา
- ๓.๑.๒.๖ การออกกำลังกายและกีฬา
- ๓.๑.๒.๗ กิจกรรมนันทนาการ

๓.๒ ชั้นสูง

- ๓.๒.๑ การจัดทำข้อมูลประวัติผู้ต้องขังระดับสูง
- ๓.๒.๒ การประเมินผู้ต้องขังระดับสูง
- ๓.๒.๓ การพัฒนาตัวบุคคลระดับสูง
 - ๓.๒.๓.๑ การพัฒนาตัวบุคคลในขั้นแรกเริ่ม
 - ๓.๒.๓.๒ การเยี่ยม
 - ๓.๒.๓.๓ การฝึกอบรมด้านต่างๆ
- ๓.๒.๔ การพัฒนาให้พึ่งพาตนเองได้
 - ๓.๒.๔.๑ การบำบัดสุขภาพ เช่น การครอบแก้ว การใช้สมุนไพร

บำบัด การนวด

- ๓.๒.๔.๒ การเขียนหนังสือ
- ๓.๒.๔.๓ การฝึกอบรมทางธุรกิจ
- ๓.๒.๔.๔ การรักษาทางการแพทย์

๓.๓ ชั้นสุดท้าย

- ๓.๓.๑ การจัดทำข้อมูลประวัติผู้ต้องขังระดับสูง
- ๓.๓.๒ การประเมินผู้ต้องขังระดับสูง
- ๓.๓.๓ การพักการลงโทษ
- ๓.๓.๔ การลาเพื่อไปศึกษาแบบมีเงื่อนไข
- ๓.๓.๕ การลาเพื่อไปศึกษาก่อนปล่อย

การปฏิบัติเชิงรูปธรรมต่อผู้ต้องขังคดีก่อการร้าย สาธารณรัฐอินโดนีเซีย

๑. ด้านกฎระเบียบ มีกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีก่อการร้ายดังต่อไปนี้

๑.๑ระเบียบรัฐบาลว่าด้วยเงื่อนไขและการปฏิบัติต่อสิทธิพลเมืองที่อยู่ภายใต้การควบคุมของกรมราชทัณฑ์ (เลขที่ ๙๙ พ.ศ. ๒๕๕๕ เรื่องบทเพิ่มเติมของ ระเบียบรัฐบาล เลขที่ ๓๒ พ.ศ. ๒๕๕๒)

- ๑.๒ กระบวนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังความเสี่ยงสูง
- ๑.๓ นโยบายและการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีก่อการร้าย
- ๑.๔ มาตรฐานการพัฒนาของผู้ต้องขังคดีก่อการร้าย
๒. ด้านความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก กรมราชทัณฑ์มีความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกต่าง ดังต่อไปนี้
 - ๒.๑ ความร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐ
 - ๒.๑.๑ องค์กรต่อต้านการก่อการร้ายแห่งชาติ (BNPT)
 - ๒.๑.๒ หน่วยพิเศษต่อต้านการก่อการร้ายที่ ๘๘
 - ๒.๒ ความร่วมมือกับองค์กรระหว่างประเทศ
 - ๒.๒.๑ สถาบันวิจัยอาชญากรรมและความยุติธรรมระหว่างภูมิภาคแห่งสหประชาชาติ (UNICRI)
 - ๒.๒.๒ โครงการอบรมการสอบสวนอาชญากรรมระหว่างประเทศ (ICITAP)
 - ๒.๓ ความร่วมมือกับเอ็นจีโอ
 - ๒.๓.๑ Aliansi Indonesia Damai (AIDA)
 - ๒.๓.๒ Yayasan Prasasti Perdamaian (YPP)
 - ๒.๓.๓ Search for Common Ground (SfCG)
๓. ด้านการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ มีการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในด้านต่างๆ ดังนี้
 - ๓.๑ การฝึกอบรมโดย BNPT ICTAP YPP และ SfCG
 - ๓.๒ การฝึกอบรมด้านการจัดการกับความขัดแย้ง
 - ๓.๓ การฝึกอบรมด้านการบริหารจัดการ
 - ๓.๔ การฝึกอบรมด้านการบริหารจัดการกับผู้ต้องขังคดีก่อการร้าย
 - ๓.๕ การฝึกการอบรมด้านการระบุดังผู้ต้องขังคดีก่อการร้าย
 - ๓.๖ การฝึกการอบรมการเคลื่อนย้ายผู้ต้องขังคดีก่อการร้าย
๔. การทำทะเบียนประวัติและจำแนกผู้ต้องขัง มีวัตถุประสงค์เพื่อการแยกคุมขังและการจัดโปรแกรมเพื่อการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขัง
 - ๔.๑ การทำทะเบียนประวัติผู้ต้องขัง
 - ๔.๒ การประเมินผู้ต้องขังในด้านความต้องการของผู้ต้องขัง (Needs) และความมั่นคง
 - ๔.๓ การทำวิจัยทางสังคมศาสตร์
๕. การแยกคุมขัง มี ๒ วิธี คือ (๑) แยกคุมขังไว้ในห้องหรือแดนเฉพาะ ในกรณีผู้ต้องขังความเสี่ยงสูง และ (๒) คุมขังรวมกับผู้ต้องขังคดีทั่วไป กรณีผู้ต้องขังความเสี่ยงต่ำ
๖. การรักษาความปลอดภัย กระทำโดยวิธีการต่างๆ ดังต่อไปนี้
 - ๖.๑ การตรวจค้นปกติและการตรวจค้นพิเศษ
 - ๖.๒ การเพิ่มมาตรการความปลอดภัยของเรือนจำผ่านเทคโนโลยี เช่น กล้องวงจรปิด เครื่องตรวจจับรังสีและโลหะ ระบบควบคุมเวลา รวมทั้งเทคโนโลยีสารสนเทศ

เช่น เครื่องตัดสัญญาณโทรศัพท์มือถือที่เชื่อมต่อภาพกับโทรศัพท์มือถือแบบ Real Time เป็นต้น

๖.๓ การตรวจและป้องกันสิ่งของต้องห้าม

๖.๔ การบังคับใช้กฎระเบียบ (กรมราชทัณฑ์, ๒๕๕๙)

โปรแกรมพัฒนาพฤติกรรม

สาธารณรัฐอินโดนีเซียมีโปรแกรมที่เหมาะสมในการพัฒนาพฤติกรรมผู้ต้องขังโดยแบ่งเป็น ๖ โปรแกรมหลัก ดังต่อไปนี้

๑. โปรแกรมศาสนา
๒. การฝึกวิชาชีพ
๓. โปรแกรมทางจิตวิทยา
๔. ศิลปะ
๕. การอบรมการจัดการกับความขัดแย้ง (Conflict Management Training)
๖. การอบรมการวางแผนจัดการชีวิต (Life Management Training)

การอบรมการจัดการกับความขัดแย้ง (Conflict Management Training)

การอบรมการจัดการกับความขัดแย้ง มีรายละเอียด ดังนี้

๑. วัตถุประสงค์: เพื่อเพิ่มขีดความสามารถโดยการให้ความรู้และทักษะผู้เข้าร่วมอบรมในการจัดการกับความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์

๒. หลักการ: (๑) การเพิ่มขีดความสามารถ (๒) การเสนอทางเลือกในเชิงบวก และ (๓) การเห็นความเป็นมนุษย์ต่อผู้อื่น (Humanization)

๓. หลักสูตร: (๑) การทำความเข้าใจความขัดแย้งและสาเหตุของความขัดแย้ง (๒) การจัดการกับความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์ (๓) บทบาทการสร้างสันติภาพ (Peacebuilding Roles)

๔. เนื้อหาของการฝึกอบรม: (๑) เกมส์ (๒) บทบาทสมมติ (๓) การระดมสมอง (๔) การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

การอบรมการจัดการกับความขัดแย้งเริ่มด้วยกิจกรรมละลายพฤติกรรม (Ice Breaking) การทำความรู้จักซึ่งกันและกัน และการแนะนำให้ผู้เข้าร่วมอบรมให้เข้าใจถึงหลักการและวิธีการของการอบรมในภาพรวม เนื้อหาหลักสูตรประกอบไปด้วยหัวข้อต่างๆ เช่น

๑. การทำความเข้าใจความขัดแย้ง (What is Conflict?): โดยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นถึงความแตกต่างของความขัดแย้งที่สร้างสรรค์และความขัดแย้งที่ไม่สร้างสรรค์ บ่อนทำลาย เพื่อชี้ให้ผู้เข้าร่วมอบรมเห็นว่าความขัดแย้งนั้นไม่ได้เป็นเรื่องบวกหรือลบด้วยตัวของมันเอง และทุกคนมีทางเลือกในการจัดการกับความขัดแย้งนั้นๆ

๒. อัตลักษณ์ วัฒนธรรม และมุมมอง (Identity, Culture, and Perspective): เพื่อการเคารพซึ่งกันและกัน รวมทั้งการดำรงชีวิตอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุขกับผู้อื่นที่แตกต่างจากตน

๓. จุดยืนและความต้องการ (Positions and Interests): เน้นการเข้าใจถึงความต้องการที่แท้จริงมากกว่าให้ความสนใจกับจุดยืน

๔. การสร้างความไว้วางใจ (Trust): ประกอบไปด้วยกิจกรรม Walking Trust ผู้จัดการอบรมเน้นย้ำถึงความสำคัญของการสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน และการหลีกเลี่ยงความขัดแย้งที่ไม่สร้างสรรค์ ทั้งนี้ การสื่อสารควรเป็นไปอย่างระมัดระวังและเหมาะสม

๕. การเจรจาต่อรองและการเจรจาไกล่เกลี่ย (Negotiation and Mediation): ชี้ให้เห็นถึงความขัดแย้งหลากหลายรูปแบบ เช่น การหลีกเลี่ยง การยอมรับ การแข่งขัน การประนีประนอม และการร่วมมือกัน รวมทั้งการใช้บุคคลที่สามในการแก้ไขความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง

๖. การจัดการอารมณ์และความโกรธ (Emotion and Anger Management): ระบุถึงสาเหตุที่ก่อให้เกิดความโกรธ และแลกเปลี่ยนปัญหาส่วนบุคคล รวมทั้งขอแนะนำในการจัดการกับความโกรธ

๗. บทบาทการป้องกันความขัดแย้งและการเสริมสร้างสันติภาพ (Conflict Prevention and Peace-Building Roles): ศึกษาลำดับขั้นของความขัดแย้ง ตั้งแต่ช่วงมีโอกาสดังกล่าว ความขัดแย้ง การบานปลายของความขัดแย้งจนถึงจุดสูงสุดของความขัดแย้ง การลดความขัดแย้ง จนถึงการประนีประนอม รวมทั้งบทบาทในการเสริมสร้างสันติภาพในชุมชน

การอบรมการวางแผนจัดการชีวิต (Life Management Training)

การอบรมการวางแผนจัดการชีวิต มีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มศักยภาพของผู้เข้าร่วมอบรมในการช่วยให้เห็นถึงศักยภาพ จุดแข็ง และจุดอ่อนของตน รวมทั้งฝึกทักษะการจัดการเวลาในระหว่างต้องโทษและการเตรียมความพร้อมในการใช้ชีวิตหลังการปล่อยตัว เนื้อหาหลักสูตรประกอบไปด้วยหัวข้อต่างๆ เช่น

๑. ความมั่นใจในตัวเอง: ผู้จัดการอบรมสนับสนุนให้พวกเขาเข้าร่วมอบรมมีความมั่นใจในตนเองถึงแม้ว่าจะเผชิญการตีตราว่าเป็นผู้ต้องขัง หรืออดีตผู้ต้องขัง

๒. การจ้างงาน: แลกเปลี่ยนประสบการณ์ด้านข้อจำกัดและความท้าทายในการทำงาน นอกจากนี้ ยังถือเป็นเครื่องมือในการประเมินความต้องการและระดับความรู้และทักษะของผู้เข้าร่วมอบรม

๓. การวางแผนทางธุรกิจ: ประกอบไปด้วยการแลกเปลี่ยนหรือถึงธุรกิจหรือกิจการที่ผู้ต้องขังสนใจ สาเหตุที่สนใจกิจการ สถานที่ที่จะเริ่มกิจการ และแผนการเงินสำหรับการเริ่มกิจการดังกล่าว รวมทั้งมีการแลกเปลี่ยนแผนการทางธุรกิจการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของผู้พ้นโทษที่ประสบความสำเร็จ และการสร้างรายการ (Checklist) ถึงสิ่งที่ต้องเตรียมตัวเพื่อที่จะได้เป็นผู้จ้างงานหรือผู้รับจ้างงานในอนาคต

๔. การจัดการเวลา: การจัดการเวลาขณะต้องโทษ และความรู้เกี่ยวกับการแยกแยะระหว่างเรื่องด่วน (Urgent) และเรื่องที่สำคัญ (Important) และการจัดลำดับความสำคัญ

๕. วิสัยทัศน์ในอนาคต: ให้ผู้เข้าร่วมอบรมจินตนาการถึงสิ่งที่ทำให้มีความสุข วาดภาพภาพในจินตนาการ และให้ตีความที่วาดไว้ในเรือนนอนเพื่อเป็นแรงบันดาลใจในการใช้ชีวิตหลังพ้นโทษ

กรมราชทัณฑ์ได้มีการประเมินความสำเร็จของโปรแกรมโดยการให้ผู้ต้องขังที่ผ่านการอบรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์และประเมินผลการอบรมได้ว่าการฝึกอบรมมีประโยชน์และ

สามารถนำไปปรับใช้ได้จริง ผู้ผ่านการอบรมมีความเข้าใจต่อความขัดแย้ง การแก้ไขความขัดแย้งโดยสันติวิธี การสื่อสาร การเจรจาต่อรองและการเป็นผู้ไกล่เกลี่ยที่ดีเพิ่มมากขึ้น ซึ่งความรู้เหล่านี้สามารถนำไปปรับใช้ได้ในกรณีที่มีข้อขัดแย้งระหว่างผู้ต้องขังโดยการแก้ไขข้อขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์ซึ่งเริ่มต้นจากการหาสาเหตุของปัญหาและการใช้แนวทางสันติวิธีในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว นอกจากนี้เจ้าหน้าที่เรือนจำยังสังเกตได้ถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ผ่านการอบรมในแง่บวก ผู้ต้องขังที่ผ่านการอบรมมีการปฏิสัมพันธ์และสื่อสารมากขึ้นต่อเจ้าหน้าที่และผู้ต้องขังอื่น ผู้ต้องขังบางคนเริ่มประกอบพิธีกรรมทางศาสนาด้วยกัน ซึ่งไม่เคยมีการกระทำมาก่อน โดยมีผู้ต้องขังส่วนน้อยเท่านั้นที่ยังคงประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในเรือนนอนของตน ทั้งนี้ กรมราชทัณฑ์ยังจัดให้มีการประชุมติดตามโดยมีจุดประสงค์เพื่อให้การสนับสนุนเพิ่มเติมแก่ผู้เข้าร่วมอบรมในการนำเอาความรู้และทักษะที่เรียนมาจากการอบรมการจัดการกับความขัดแย้งและการออกแบบวางแผนจัดการชีวิตไปปรับใช้จริงในชีวิตประจำวัน รวมทั้งประเมินพัฒนาการของผู้ผ่านการอบรมและให้การสนับสนุนเพิ่มเติมตามความต้องการและความจำเป็นของผู้ต้องขัง (Ministry of Law and Human Rights of Indonesia, ๒๐๑๕)

๔. สาธารณรัฐเคนยา

งานราชทัณฑ์ สาธารณรัฐเคนยาจัดทำโปรแกรมพัฒนาพฤติกรรมนิสัยผู้ต้องขังการก่อการร้าย ซึ่งเชื่อมโยงกับการดำรงอยู่ในสังคมของผู้ต้องขังใน ๓ ด้าน คือ การมีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับผู้อื่น การมีบทบาท (มีงานทำ) และการเห็นคุณค่าในตัวเอง โดยมีมิติต่างๆ ดังต่อไปนี้

อนุศาสนาจารย์ในเรือนจำ

เรือนจำมีการจัดหาอนุศาสนาจารย์ที่มีคุณภาพในปริมาณที่พอเพียงจากทุกศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนาอิสลาม เพื่อเป็นให้คำแนะนำแก่ผู้ต้องขังและป้องกันการแพร่หลายของแนวความคิดสุดโต่งในหมู่ผู้ต้องขัง อนุศาสนาจารย์สามารถช่วยลดช่องทางที่ผู้ต้องขังความคิดสุดโต่งใช้เครื่องมือและภาษาทางศาสนาในการสร้างความชอบธรรมและชักจูงผู้อื่น นอกเหนือจากการประกอบพิธีกรรมและการแนะนำทางศาสนาแล้วนั้น อนุศาสนาจารย์ในปัจจุบันยังได้รับบทบาทให้เป็นที่ปรึกษา (Counselors) นักสังคมสงเคราะห์ และผู้สื่อสารระหว่างเจ้าหน้าที่เรือนจำและผู้ต้องขังอีกด้วย ทั้งนี้ ศาสนาถือเป็นเรื่องจำเป็นในสภาพแวดล้อมเรือนจำมีฉะนั้นการให้การศึกษาใหม่ (Re-Education) จะไม่สมบูรณ์หรือเกิดขึ้นไม่ได้ ปัจจัยที่สำคัญมากอีกประการหนึ่งคือการชี้แนะให้ผู้ต้องขังเห็นถึงความสวยงามและคุณค่าของชีวิตเพื่อให้ผู้ต้องขังค้นพบศักยภาพและเป้าหมายในการมีชีวิตของตน

นอกจากนี้ อนุศาสนาจารย์ยังเป็นผู้เชื่อมโยงระหว่างผู้ต้องขัง ครอบครัว และโลกภายนอกอีกด้วย อนุศาสนาจารย์มีบทบาทในการเป็นที่พึ่งพิงทางจิตใจและให้คำแนะนำแก่ครอบครัวของผู้ต้องขัง เนื่องจากครอบครัวของผู้กระทำผิดมักได้รับผลกระทบทางสังคมหรือรู้สึกละอายใจด้วยการให้การสนับสนุนครอบครัวผู้ต้องขังถือเป็นการให้การสนับสนุนผู้ต้องขังให้มีที่พึ่งและเริ่มต้นชีวิตใหม่ที่ดียิ่งขึ้นหลังพ้นโทษ

การให้คำปรึกษาและสนับสนุนทางจิตวิทยา

การเพิ่มบุคลากรด้านจิตวิทยาหรือนักจิตวิทยาและการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่เรือนจำในการให้คำปรึกษาและสนับสนุนทางจิตวิทยาเป็นเรื่องที่ควรให้ความสำคัญเป็นอันดับแรก

เนื่องจากกระบวนการพัฒนาพฤติกรรมผู้ต้องขังจะประสบผลสำเร็จได้นั้น เบื้องต้นผู้ต้องขังต้องยอมรับสถานการณ์ของตน ซึ่งกระบวนการทางจิตวิทยาส่งเสริมการยอมรับดังกล่าว

ศิลปะและกีฬา

เรือนจำจัดให้มีกิจกรรมทางศิลปะและกีฬา รวมทั้งมีการจัดการแข่งขันกีฬาระหว่างผู้ต้องขังการก่อการร้ายและเจ้าหน้าที่เรือนจำเพื่อความผ่อนคลาย การทำงานเป็นทีมในเชิงบวก และการพัฒนาทักษะการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น นอกจากนี้การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ทางศิลปะและดนตรีของผู้ต้องขังยังเป็นการเชื่อมโยงผู้ต้องขังกับโลกภายนอก การเสริมสร้างภาพลักษณ์ที่ดี และการส่งเสริมการสนับสนุนจากสังคมอีกด้วย

การส่งเสริมบทบาทเป็นผู้ปกครองทางไกลและการเยี่ยมญาติใกล้ชิด (Remote Parenting and Prison Open Days)

การสนับสนุนให้ผู้ต้องขังมีบทบาทเป็นผู้ปกครองและใช้เวลาอย่างเต็มที่กับบุตรในการให้คำแนะนำดูแลบุตรให้ใช้ชีวิตอย่างมีจุดมุ่งหมายถือเป็นการพัฒนาพฤติกรรมที่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างมากของงานราชทัณฑ์ สาธารณรัฐเคนยา การส่งเสริมบทบาทเป็นผู้ปกครองทางไกลจัดผ่านการเยี่ยมญาติใกล้ชิดโดยเน้นการสร้างโอกาสให้ผู้ต้องขังทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองให้คำปรึกษาแก่บุตรหลาน เช่น เรื่องการศึกษาและเรื่องต่างๆ ไปในครอบครัว การส่งเสริมบทบาทในแง่ของผู้ต้องขังถือเป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างผู้ต้องขังกับครอบครัว ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการสนับสนุนการกลับคืนสู่สังคมของผู้ต้องขังอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ กิจกรรมดังกล่าวยังถือเป็นการปูทางในการประนีประนอมระหว่างผู้ต้องขังกับประชาชนในสังคม โดยถือเป็นการสร้างโอกาสในการได้รับการยอมรับจากครอบครัว (David N. Macharia, Forum, ๒๐๑๕: ไม่ปรากฏเลขหน้า)

แนวคิดเรื่องการพัฒนาพฤติกรรมผู้ต้องขังและการลดแนวคิดความสุดโต่งในบริบทของเรือนจำประเทศไทย

กระบวนการพัฒนาพฤติกรรมผู้ต้องขังควรมุ่งเน้นความมั่นคงควรเริ่มต้นที่จากจำแนกผู้ต้องขังคีความมั่นคงออกเป็น ๓ กลุ่ม และคุมขังและพัฒนาพฤติกรรมผู้ต้องขังกลุ่มต่างๆ อย่างเหมาะสม ผู้ต้องขังควรได้รับการจำแนกออกเป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้

๑. กลุ่มแกนนำ (Hardcore): แกนนำหรือหัวหน้ากลุ่มที่มีแรงจูงใจและอุดมคติแรงกล้า
๒. กลุ่มปฏิบัติการ (Operational Level): บุคลากรของกลุ่มหรือทหาร
๓. กลุ่มสนับสนุน (Supporters): กลุ่มสนับสนุนที่ไม่ได้มีอุดมการณ์ในการกระทำการเป็นพิเศษ

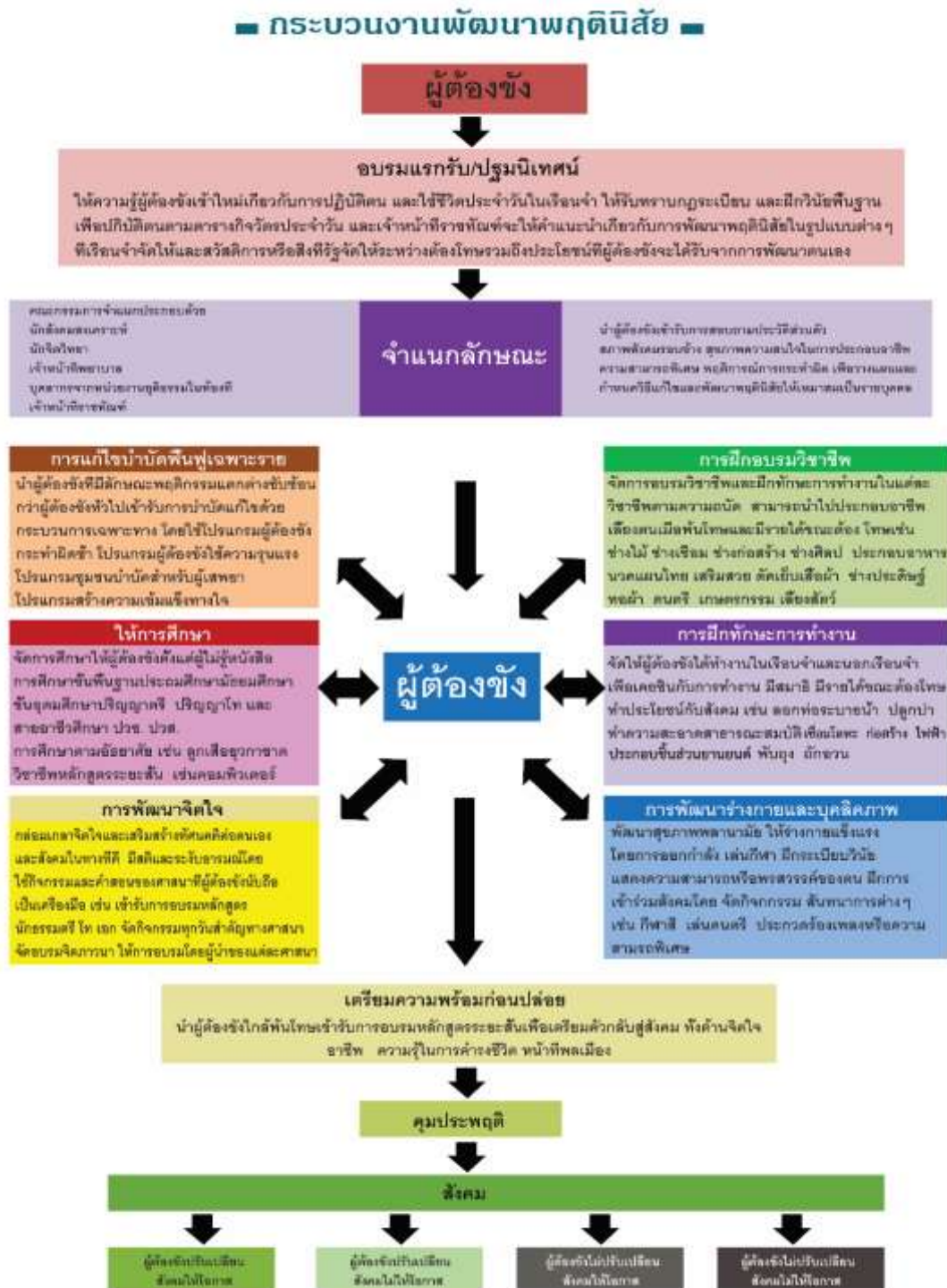
สำหรับโปรแกรมการพัฒนาพฤติกรรมผู้ต้องขังนั้น กลุ่มปฏิบัติการและกลุ่มสนับสนุนส่วนใหญ่ไม่ได้มีอุดมการณ์ในการก่อเหตุแต่เข้าร่วมกระบวนการก่อความไม่สงบเนื่องจากปัจจัยทางเศรษฐกิจและส่วนใหญ่มีความเชื่อมโยงกับเครือข่ายยาเสพติด เพราะฉะนั้น การพัฒนาพฤติกรรมผู้ต้องขังของเรื่องนี้จึงควรเน้นในด้านการฝึกวิชาชีพและการปรับทัศนคติส่วนบุคคล ส่งเสริมให้ได้รับการจ้างงานหลังพ้นโทษ นอกจากนี้ ยังต้องได้รับการปลูกฝังในความคิดในเรื่องของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและการหลีกเลี่ยงการใช้ความรุนแรง

ในส่วนของกลุ่มแกนนำ และกลุ่มปฏิบัติการก่อเหตุ นั้น ส่วนใหญ่มักปฏิเสธการเข้าร่วมโปรแกรมหรือกิจกรรมที่จัดโดยเรือนจำ ผู้ต้องขังกลุ่มนี้เชื่อว่าไม่ได้ทำอะไรผิดหรือถูกใส่ร้ายจากเจ้าหน้าที่ของรัฐจากอาชญากรรมที่ไม่ได้ก่อ เพราะฉะนั้นโปรแกรมสำหรับกลุ่มแกนนำต้องเป็นการพูดคุยสนทนาแบบไม่เป็นทางการเพื่อเลือกเปลี่ยนอารมณ์ความรู้สึก และหาวิธีการให้พวกเขา รู้สึกว่าได้ระบายความโกรธหรือความรู้สึกในแง่ลบว่าได้รับการปฏิบัติที่ไม่ยุติธรรม รวมไปถึงการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อลดความรู้สึกในแง่ลบต่อเจ้าหน้าที่เรือนจำอีกด้วย

การลดความรุนแรงนั้น สามารถกระทำได้โดยการรับฟังและแสดงความเข้าใจ เห็นอกเห็นใจอย่างจริงใจต่อผู้ต้องขัง ควรให้ความช่วยเหลือเท่าที่จะกระทำได้ เช่น การลดความกังวลต่อสถานการณ์ครอบครัวของผู้ต้องขัง การย้ายผู้ต้องขังไปเรือนจำในบ้านเกิด การช่วยเหลือครอบครัวของผู้ต้องขัง หรือการช่วยเหลือผู้ต้องขังเท่าที่กระทำได้ เป็นต้น ในขณะเดียวกัน การแลกเปลี่ยนสนทนาอย่างไม่เป็นทางการนั้น ต้องริเริ่มโดยผู้บริหารเรือนจำหรือผู้ที่มีอิทธิพลในสังคม ในระหว่างจำคุก ผู้ต้องขังคติความมั่นคงต้องเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับบุคคลที่มีความคิดเห็นต่างจากตน และได้รับจากสอนทางศาสนาที่ถูกต้อง ในบางเรือนจำใช้วิธีการบำบัดแบบกลุ่ม (Group Therapy) หรือการสนทนาแบบไม่เป็นทางการเพื่อให้ผู้ต้องขังได้ระบายอารมณ์ความรู้สึก และได้รับการรับฟังที่เหมาะสม หลังจากนั้นอาจจะเพิ่มเติมด้วยความพยายามที่จะลดแนวคิดสุดโต่งของผู้ต้องขัง หลายกรณีประสบความสำเร็จด้วยการมีแรงจูงใจที่เหมาะสมในการชักจูงให้ผู้ต้องขังเข้าร่วมกิจกรรม (Nathee Chitsawang, Online, ๒๐๑๗)

การพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์ ราชอาณาจักรไทย

๑. ภาพรวมการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง แผนภาพที่ ๒ - ๓ ภาพรวมการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง

๒. การพัฒนาพฤติกรรมนิสัยผู้ต้องขังคดีความมั่นคง: โครงการพัฒนากระบวนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีความมั่นคง

โครงการพัฒนากระบวนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีความมั่นคง พ.ศ. ๒๕๕๓ ของกรมราชทัณฑ์จัดทำขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ ๒ ประการ คือ

๑. เพื่อให้เรือนจำ/ทัณฑสถานมีการนางานราชทัณฑ์เชิงสมานฉันท์และโปรแกรมเฉพาะสำหรับแก้ไขผู้ต้องขังคดีความมั่นคงไปใช้ในทางปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒. เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพของเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดชายแดนใต้ให้สามารถปฏิบัติงานด้านการแก้ไขพัฒนาพฤติกรรมนิสัยผู้ต้องขังคดีความมั่นคงได้อย่างมีประสิทธิภาพ...”

โครงการพัฒนาฯ ประกอบด้วย ๔ กิจกรรมหลัก ดังนี้

๑. โปรแกรมยุติธรรมนำสันติสุข โดยมีการใช้ความรู้ การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรมผู้ต้องขังให้เป็นไปในทางที่ถูกต้อง (โปรดดูรายละเอียดด้านล่าง)

๒. โครงการราชทัณฑ์เชิงสมานฉันท์ เป็นความพยายามในการสมานฉันท์กลุ่มผู้ต้องขังกับสังคมและผู้ต้องขังกับครอบครัวเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหา การสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์อันดีระหว่างกันเพื่อความสงบสุขของพื้นที่

๓. การจัดประชุมวิทยากรโปรแกรมยุติธรรมนำสันติสุข เป็นขั้นตอนการคัดเลือกวิทยากรที่เหมาะสมและทำความเข้าใจวิทยากรในเนื้อหาหลักสูตรการอบรม

๔. การอบรมภาษายาวีให้กับเจ้าหน้าที่เรือนจำที่รับผิดชอบการควบคุมดูแลและแก้ไขผู้ต้องขังคดีความมั่นคง เพื่อเพิ่มการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพระหว่างเจ้าหน้าที่และผู้ต้องขัง โปรแกรมยุติธรรมนำสันติสุข

เป็นหลักสูตรหลักในการบำบัดฟื้นฟูผู้ต้องขังคดีความมั่นคง โดยมีระยะเวลาในการอบรมตามหลักสูตรไม่น้อยกว่า ๑๖๐ ชั่วโมง แบ่งเป็น

๑. วิชาบังคับพื้นฐาน (ทุกหลักสูตรต้องดำเนินการ) ก่อน ไม่น้อยกว่า ๔๒ ชั่วโมง

๑.๑ การจูงใจและสร้างสัมพันธภาพ และการสร้างบรรทัดฐานของกลุ่ม

๑.๒ ฝึกระเบียบวินัยแบบเข้มข้น

๑.๓ กิจกรรมเดินหาสาระของชีวิต (Walk Rally for Life)

๑.๔ การเข้าใจชีวิตและรู้จักคุณค่าของตนและผู้อื่น

๑.๕ การให้คำปรึกษารายบุคคลและการให้คำปรึกษารายกลุ่ม

๒. วิชาเฉพาะสำหรับโปรแกรมยุติธรรมนำสันติสุข ไม่น้อยกว่า ๒๑ ชั่วโมง

๒.๑ การให้ความรู้ (Knowledge) ไม่น้อยกว่า ๒๑ ชั่วโมง

๒.๑.๑ การให้ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป

๒.๑.๒ สันติศึกษา

๒.๑.๓ การดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

๒.๑.๔ การยอมรับในความแตกต่างของบุคคลอื่น

๒.๑.๕ หลักศาสนาอิสลาม

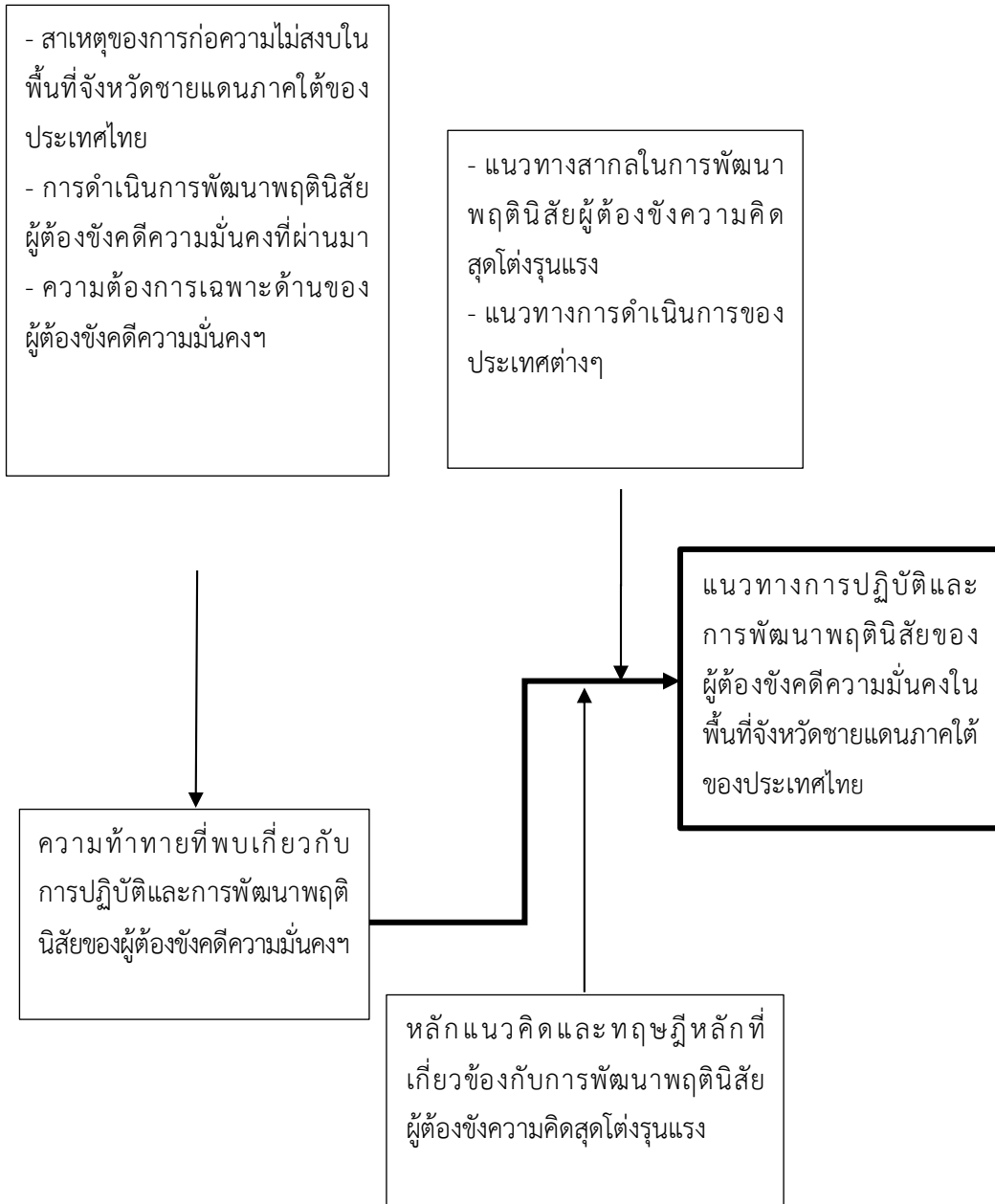
๒.๑.๖ การใช้ศาสนาในการดำเนินชีวิต

๒.๑.๗ การประสบความสำเร็จด้วยสัมมาอาชีวะ (วิชาเลือก)

- ๒.๑.๘ การใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ (วิชาเลือก)
- ๒.๒ ปรับทัศนคติและพฤติกรรม (Attitude) ไม่น้อยกว่า ๓๓ ชั่วโมง
 - ๒.๒.๑ ทักษะการเข้าใจตนเอง
 - ๒.๒.๒ การเรียนรู้และผลกระทบและความรู้สึกของผู้เสียหาย
 - ๒.๒.๓ สันติวิธี
 - ๒.๒.๔ การคิดเชิงบวก
 - ๒.๒.๕ บทบาทหน้าที่พลเมืองของสังคม
 - ๒.๒.๖ สาวเสวนา
 - ๒.๒.๗ จิตสำนึกความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม (วิชาเลือก)
 - ๒.๒.๘ ศาสนาอิสลามกับแนวทางสันติสุข (วิชาเลือก)
- ๒.๓ ฝึกทักษะต่างๆ (Skill) ไม่น้อยกว่า ๒๑ ชั่วโมง
 - ๒.๓.๑ ทักษะการเผชิญปัญหาและการแก้ไขปัญหาอย่างถูกวิธี
 - ๒.๓.๒ ทักษะการควบคุมอารมณ์โกรธและการจัดการกับความเครียด
 - ๒.๓.๓ ทักษะการเปลี่ยนแปลงความเชื่อ และค่านิยมที่จะนำไปสู่ความรุนแรง
 - ๒.๓.๔ ทักษะชีวิต
 - ๒.๓.๕ การสร้างสัมพันธภาพในครอบครัว (วิชาเลือก)
 - ๒.๓.๖ การสร้างสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น (วิชาเลือก)
 - ๒.๓.๗ ทักษะการสื่อสาร (วิชาเลือก)
- ๓. วิชาบังคับพื้นฐาน (ทุกหลักสูตรต้องดำเนินการ) หลัง ไม่น้อยกว่า ๔๓ ชั่วโมง
 - ๓.๑ ทักษะการหลีกเลี่ยงการกระทำผิด
 - ๓.๒ ครอบครัวสัมพันธ์
 - ๓.๓ การตั้งเป้าหมายชีวิต
 - ๓.๔ กลุ่มบำบัดต่างๆ เช่น ศิลปะบำบัด ดนตรีบำบัด กีฬาบำบัด ศาสนาบำบัด
หลักอิสลามบำบัด การดาวะ ละครบำบัด อาชีวะบำบัด เป็นต้น (กรมราชทัณฑ์, ๒๕๕๓)

กรอบแนวคิดการวิจัย

แผนภาพที่ ๒-๔ กรอบแนวคิดการวิจัย

สรุป

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งในหลักแนวคิดและทฤษฎีหลักที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพฤติกรรมผู้ต้องขังความคิดสุดโต่งรุนแรง แนวทางสากลในการพัฒนาพฤติกรรมผู้ต้องขังความคิดสุดโต่งรุนแรง แนวทางการพัฒนาพฤติกรรมผู้ต้องขังความคิดสุดโต่งรุนแรงของระบบราชทัณฑ์ในประเทศต่างๆ แนวคิดเรื่องการพัฒนาพฤติกรรมผู้ต้องขังและการลดแนวคิดความสุดโต่งในบริบทของเรือนจำประเทศไทย และการพัฒนาพฤติกรรมผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์ที่ผ่านมานั้น โดยภาพรวมทำให้สามารถเข้าใจประเด็นหลักและประเด็นพิเศษที่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อและการพัฒนาพฤติกรรมผู้ต้องขังคดีความมั่นคง หรือผู้ต้องขังความคิดสุดโต่งรุนแรงในภาพรวม และสามารถสร้างกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยถึงแนวทางการปฏิบัติต่อและการพัฒนาผู้ต้องขังคดีความมั่นคง อย่างไรก็ตาม หลังจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับฐานข้อมูลผู้ต้องขังคดีความมั่นคง และผลของการพัฒนาพฤติกรรมผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการประเมินผลการจัดโครงการพัฒนากระบวนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีความมั่นคง รวมถึงโปรแกรมยุติธรรมนำสันติสุข ทำให้ทราบว่าข้อมูลในเรื่องดังกล่าวมีข้อจำกัดในเชิงปริมาณและรายละเอียด นอกจากนี้ เพื่อให้การศึกษามีข้อมูลเชิงประจักษ์เกี่ยวกับแรงจูงใจและสาเหตุของการก่อความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย ความต้องการเฉพาะด้านของผู้ต้องขังคดีความมั่นคงฯ ความท้าทายที่พบเกี่ยวกับการปฏิบัติและการพัฒนาพฤติกรรมผู้ต้องขังคดีความมั่นคง งานวิจัยชิ้นนี้จึงจำเป็นต้องมีการเก็บข้อมูลคุณภาพเชิงลึกจากทั้งผู้ต้องขังคดีความมั่นคงฯ และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ดังรายละเอียดในบทที่ ๓ ต่อไป

บทที่ ๓

สาเหตุของการก่อเหตุความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้และสภาพความเป็นอยู่ของผู้ต้องขังคดีความมั่นคง

ในการศึกษาถึงสาเหตุของการก่อเหตุความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้และสภาพความเป็นอยู่รวมทั้งปัญหาอุปสรรคของผู้ต้องขังคดีความมั่นคงในเรือนจำจำเป็นต้องศึกษาถึงข้อมูลปฐมภูมิ (Primitive Data) ผ่านกระบวนการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ต้องขังคดีความมั่นคงและเจ้าหน้าที่เรือนจำที่ปฏิบัติงานใกล้ชิดกับผู้ต้องขังคดีความมั่นคง (เจ้าหน้าที่เรือนจำประจำแดนควบคุมผู้ต้องขังคดีความมั่นคง) เพื่อให้ทราบถึงแรงจูงใจหรือมูลเหตุส่วนบุคคลของการกระทำผิดของผู้ต้องขังฯ แต่ละราย และสาเหตุเชิงโครงสร้างหรือแรงจูงใจในการกระทำผิดที่ผู้ต้องขังฯ มีร่วมกัน สภาพความเป็นอยู่ รวมถึงปัญหาและอุปสรรคที่ผู้ต้องขังฯ และเจ้าหน้าที่เรือนจำประสบเพื่อเป็นแหล่งข้อมูลหลักที่จะนำไปประมวลสังเคราะห์หาถึงแนวทางการปฏิบัติและพัฒนาผู้ต้องขังฯ อย่างมีประสิทธิภาพต่อไปในบทที่ ๔ ทั้งนี้ ในบทที่ ๓ สามารถแบ่งเป็น ๓ หัวข้อหลัก ดังนี้

๑. กระบวนการและวิธีการเก็บข้อมูลการวิจัย

๒. ผลการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังคดีความมั่นคง

๒.๑ เหตุแห่งคดีและสมมติฐานสาเหตุการกระทำผิดส่วนบุคคลของผู้ต้องขังฯ (Individual Causes)

๒.๒ สาเหตุเชิงโครงสร้างของปัญหาความขัดแย้งและเหตุการณ์ไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (Systemic Causes)

๒.๓ แนวทางและข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาความไม่สงบฯ

๒.๔ แนวทางการปฏิบัติและความต้องการทั่วไปในเรือนจำของผู้ต้องขังฯ

๒.๕ แนวทางการพัฒนาพฤตินิสัยและการจัดโปรแกรม/กิจกรรมของผู้ต้องขังในเรือนจำ

๓. ผลการสัมภาษณ์กลุ่มเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานใกล้ชิดกับผู้ต้องขังคดีความมั่นคง

๓.๑ ความเข้าใจและความคิดเห็นต่อผู้ต้องขังในภาพรวม

๓.๒ การปฏิบัติและการพัฒนาพฤตินิสัยในเรือนจำ

๓.๓ ปัญหาและความท้าทายของการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีความมั่นคง

๔. สรุป

กระบวนการและวิธีการเก็บข้อมูลการวิจัย

ผู้วิจัยตั้งสมมติฐานจากประสบการณ์ส่วนตัว การพูดคุยเบื้องต้นกับเจ้าหน้าที่ที่ใกล้ชิดกับผู้ต้องขังคดีความมั่นคง และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องว่าผู้ต้องขังคดีความมั่นคงเป็นกลุ่มประชากรที่มีความวุ่นวายน้อยกว่าคนอื่น เนื่องจากเป็นกลุ่มผู้มีความคิด อุดมการณ์ และวิธีการใช้ความรุนแรงเพื่อ

ต่อต้านการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเริ่มกระบวนการหาข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ๔ คน เพื่อเป็นข้อมูลในการสร้างเครื่องมือวิธีการวิจัยและประกอบการวางแผนการลงพื้นที่เก็บข้อมูล ดังนี้

๑. นางสาวณติรา อินทรีย์งค์ นักจิตวิทยา ชำนาญการ กรมราชทัณฑ์ นักจิตวิทยา ด้านการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม (Behavior Adjustment)

๒. อาจารย์ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ผู้เชี่ยวชาญ ด้านสันติวิธีและความขัดแย้งในพื้นที่ชายแดนภาคใต้

๓. อาจารย์ชญานี พูลยรัตน์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญด้าน รัฐศาสตร์ สันติวิธีและความขัดแย้งในพื้นที่ชายแดนภาคใต้

๔. Professor Ray Bull, Professor of Criminal Investigation, Department of Law and Criminology, University of Derby อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านจิตวิทยาและอาชญาวิทยา

จากข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มประชากรและรูปแบบการเก็บข้อมูลดังนี้

๑. การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังคดีความมั่นคง

จากประชากรผู้ต้องขังคดีความมั่นคงที่ถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำทั้งหมด ๑๒๐ คน (ข้อมูล ณ เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๙) ด้วยข้อจำกัดทางเวลาและกายภาพ ผู้เก็บข้อมูลจึงกำหนดกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ต้องขังคดีความมั่นคงที่ถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำกลางสงขลา จำนวน ๔ คน จากพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อให้เป็นตัวแทนของแต่ละพื้นที่ โดยกระบวนการสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคล (In-depth Individual Interview) โดยมีวิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Constructive Interview) เรื่อง “ความเป็นมาของการก่อความไม่สงบ: มูลเหตุ ปัจจัย และการตัดสินใจ” ซึ่งออกแบบให้สามารถใช้สัมภาษณ์รายบุคคลหรือกลุ่มได้ในแบบเดียวกัน โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) เพื่อหามูลเหตุและแรงจูงใจในการใช้ความรุนแรงก่อเหตุของผู้ต้องขัง พูดคุยกับผู้ต้องขังถึงประวัติในชีวิต (Life Story) เพื่อเข้าถึงข้อมูลว่าผู้ต้องขังเคยผ่านเหตุการณ์ที่กระทบต่อการก่อความรุนแรงอะไรบ้างมาจนถึงปัจจุบัน มี Transforming Event หรือ Transforming Person หรือไม่ ทั้งนี้ เนื่องด้วยข้อจำกัดในการไม่ยอมรับการกระทำผิดและการไม่ให้ข้อมูลของผู้ต้องขังกลุ่มนี้ การสัมภาษณ์ระยะสั้นโดยทั่วไป (๓๐ - ๔๕ นาที) อาจไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่ต้องใช้เวลาในการสร้างความไว้วางใจ (Trust Building) และแสดงออกให้เห็นถึงความจริงผ่านการฟังที่ดีและระยะเวลาที่เหมาะสม ดังนั้น ผู้เก็บข้อมูลจึงได้สัมภาษณ์ผู้ต้องขังฯ ทั้งหมด ๔ คน โดยใช้เวลาสัมภาษณ์ทั้งหมดคนละ ๙ - ๑๒ ชั่วโมง

ทั้งนี้ แบบสัมภาษณ์ เรื่อง “ความเป็นมาของการก่อความไม่สงบ: มูลเหตุ ปัจจัย และการตัดสินใจ” มีลักษณะข้อคำถามประกอบด้วย ๔ ส่วน คือ

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ต้องขังคดีความมั่นคง ชีวิตในวัยเด็ก การศึกษา สถานภาพครอบครัว เพื่อน สังคมและสิ่งแวดล้อมที่เติบโตมา ลักษณะเป็นคำถามแบบปลายเปิด (Semi-Constructive Questions)

ส่วนที่ ๒ จุดเริ่มต้น มูลเหตุจูงใจในการก่อเหตุ กระบวนการสร้างอุดมการณ์และความเชื่อและ/หรือกระทำความผิดในคดีความมั่นคง (Semi-Constructive Questions)

ส่วนที่ ๓ สาเหตุของการเลือกใช้ความรุนแรงในการนำมาซึ่งเป้าหมายที่ต้องการ ลักษณะเป็นคำถามแบบปลายเปิด (Semi-Constructive Questions)

ส่วนที่ ๔ การวางแนวทางการพัฒนาผู้ต้องคดีความมั่นคงรูปแบบต่างๆ เพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนทัศนคติ และกลับตัวเป็นพลเมืองที่เคารพกฎหมาย (รูปแบบการแสดงความคิดเห็น)

๑. การสัมภาษณ์กลุ่มตัวเจ้าหน้าที่เรือนจำที่ปฏิบัติงานใกล้ชิดกับผู้ต้องคดีความมั่นคง

จากประชากรเจ้าหน้าที่เรือนจำผู้ปฏิบัติงานใกล้ชิดผู้ต้องคดีความมั่นคงทั้งหมดผู้เก็บข้อมูลได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างเป็นกลุ่มเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานใกล้ชิดผู้ต้องคดีความมั่นคงในเรือนจำกลางสงขลา จำนวน ๓ คน โดยกระบวนการสัมภาษณ์กลุ่มรูปแบบกลุ่ม (Focus Group) เป็นระยะเวลา ๖๐ นาที โดยมีวิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Constructive Interview) ที่มีเนื้อหาครอบคลุมถึงประเด็นต่างๆ ต่อไปนี้

- ๒.๑ หาและอุปสรรคต่างๆ ที่พบ
- ๒.๒ แนวทางในการพัฒนาผู้ต้องฯ
- ๒.๓ ความต้องการของผู้ต้องฯ ในมุมมองของผู้คุม
- ๒.๔ ปัจจัย/เหตุการณ์ที่ทำให้ผู้ต้องฯ พึงพอใจ
- ๒.๕ ปัจจัย/เหตุการณ์ที่ทำให้ผู้ต้องฯ รู้สึกเฉย
- ๒.๖ ปัจจัย/เหตุการณ์ที่ทำให้ผู้ต้องฯ ไม่พอใจ/โกรธ

ผลการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างผู้ต้องคดีความมั่นคง

ผลจากการสัมภาษณ์ผู้ต้องฯ สามารถแบ่งเป็น (๑) เหตุแห่งคดีและสมมติฐานสาเหตุการกระทำผิดส่วนบุคคลของผู้ต้องฯ (Individual Causes) และ (๒) สาเหตุเชิงโครงสร้างของปัญหาความขัดแย้งและเหตุการณ์ไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (Systemic Causes) (๓) แนวทางและข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาความไม่สงบฯ (๔) แนวทางการปฏิบัติและความต้องการทั่วไปในเรือนจำของผู้ต้องฯ และ (๕) แนวทางการพัฒนาพฤตินิสัยและการจัดโปรแกรม/กิจกรรมของผู้ต้องฯ ในเรือนจำ รายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. มุลเหตุและสมมติฐานสาเหตุการกระทำผิดส่วนบุคคลของผู้ต้องฯ

ผู้ต้องฯ คนที่ ๑

ผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติการณ์คดีของตนเองแต่อย่างใด แต่จากการศึกษาเอกสารรายงานข้อมูลผู้ต้องฯ ของเรือนจำกลางสงขลา พบว่า ได้ประกอบอาชญากรรมในการลอบยิงเจ้าหน้าที่ของรัฐเสียชีวิตที่จังหวัดยะลาเมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๘ และถูกคุมขังที่เรือนจำกลางยะลาในคดีอั้งยี่ ซ่องโจร จนได้ย้ายมาคุมขังที่เรือนจำกลางสงขลาในปัจจุบัน

ผู้ต้องขังคนที่ ๒

ผู้ให้สัมภาษณ์รายนี้ยอมเปิดเผยข้อมูลคติความของตนเอง ซึ่งจากการตรวจสอบแล้วพบว่าข้อมูลมีความเป็นจริง กล่าวคือ รายนี้เป็นผู้ต้องหาคดีวางเพลิงวัดพรหมประสิทธิ์ จังหวัดปัตตานี ซึ่งเหตุการณ์นั้นมีพระและเด็กวัดมรณภาพและเสียชีวิตรวมจำนวน ๓ ราย แต่ผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ได้ยอมรับว่าตนเองเป็นผู้ลงมือก่อเหตุ แต่ได้เล่าเหตุการณ์ให้ฟังว่า ภายหลังจากเกิดเหตุประมาณ ๑ สัปดาห์ ขณะที่ตนเองไปร่วมงานอยู่ที่โรงเรียนปอเนาะที่ตนเองเคยศึกษาซึ่งเป็นงานเลี้ยงรุ่น ได้มีเจ้าหน้าที่ตำรวจแสดงตัวและเข้าจับกุมตนและเพื่อนรวม ๕ คน และนำตัวไปที่สถานีตำรวจเพื่อให้พระภิกษุผู้มาเป็นพยานในวันนั้นได้ชี้ตัว ซึ่งในวันดังกล่าวพระภิกษุรูปนั้นได้ชี้ตัวคนอื่นที่ไม่ใช่ตน แต่ตำรวจก็นำตนและเพื่อนไปยังค่ายทหารและควบคุมตัวไว้เป็นเวลา ๓๐ วัน ตามกฎอัยการศึกที่กำหนดบังคับใช้สมัยนั้น แต่เมื่อครบ ๓๐ วัน ได้ถูกนำตัวมาที่สถานีตำรวจอีกครั้งและมีพระภิกษุรูปเดิมมาชี้ตัว แต่คราวนี้กลับชี้ตัวตนเองและเพื่อนทั้งหมด จึงถูกดำเนินคดี แม้ว่าภายหลังจะทราบจากชาวบ้านในละแวกวัดว่าพวกตนไม่ใช่ผู้ก่อเหตุ แต่พระภิกษุผู้ซึ่งเป็นพยานได้ให้การต่อศาลไปตามที่กล่าวมา ช่วงแรกได้ถูกคุมขังอยู่ที่เรือนจำกลางปัตตานี พอศาลตัดสินโทษตลอดชีวิตจึงได้ย้ายมาอยู่ที่เรือนจำกลางสงขลาในปัจจุบันและสู้คดีถึงศาลฎีกาซึ่งยืนตามศาลชั้นต้นและชั้นอุทธรณ์

ผู้ต้องขังคนที่ ๓

ผู้ต้องขังรายนี้ต้องขังด้วยคดีพยายามฆ่า (เจ้าพนักงานตำรวจและทหาร) จากการสัมภาษณ์ผู้ต้องขังถึงเหตุการณ์ที่มีผลกระทบต่อจิตใจหรือมีอารมณ์ร่วมมากที่สุดต่อตัวผู้ต้องขังเพื่อหาสาเหตุการกระทำผิดหรือเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงผู้ต้องขังให้กระทำผิด (Transforming Event) ได้รับคำตอบว่าเป็นเหตุการณ์การปะทะกับเจ้าหน้าที่ ณ มัสยิดกรือเซะ จังหวัดปัตตานี และเหตุการณ์สลายการชุมนุมที่หน้า สภ.ตากใบ อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส โดยอธิบายเพิ่มเติมว่าเป็นเหตุการณ์ที่คนในพื้นที่สัมผัส และทำให้คนรุ่นใหม่รู้สึกมีส่วนร่วมและเข้าร่วมขบวนการเพราะเหตุการณ์นี้ โดยไม่ต้องมีการปลุกระดมหรือชักจูงเนื่องจากเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริง มีผู้เข้าร่วมอยู่แล้ว ทั้งนี้ผู้ต้องขังเห็นเหตุการณ์ที่ตากใบที่เจ้าหน้าที่ของรัฐทำร้ายประชาชนด้วยตนเองผ่านโทรทัศน์

ผู้ต้องขังคนที่ ๔

ผู้ต้องขังรายนี้ต้องขังด้วยคดีฆ่า โดยจากการสัมภาษณ์ผู้ต้องขังถึงเหตุการณ์ที่มีผลกระทบต่อจิตใจหรือมีอารมณ์ร่วมมากที่สุดต่อตัวผู้ต้องขังเพื่อหาสาเหตุการกระทำผิดหรือเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงผู้ต้องขังให้กระทำผิด (Transforming Event) ได้รับคำตอบว่าเป็นเหตุการณ์ที่ได้ยินมา (ภายในเรือนจำ) ว่ามีเหตุการณ์ที่ปัตตานีที่เจ้าหน้าที่ยิงมุสลิม ๓ คน เหตุการณ์การปะทะกับเจ้าหน้าที่ ณ มัสยิดกรือเซะ จังหวัดปัตตานี และเหตุการณ์สลายการชุมนุมที่หน้า สภ.ตากใบ อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส โดยเหตุการณ์ที่กรือเซะเป็นเหตุการณ์ที่ผู้ต้องขังเห็นด้วยตัวเองผ่านโทรทัศน์ และเหตุการณ์ที่เจ้าหน้าที่ยิงชาวบ้าน

๒. สภาพของปัญหาความขัดแย้งและเหตุการณ์ไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า สาเหตุของปัญหาความขัดแย้งและเหตุการณ์ไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในความเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคนอ้างอิงถึงความไม่ยุติธรรมที่ส่งสมมาหลายชั่วอายุคน การไม่ได้รับความเป็นธรรมจากอำนาจรัฐ ไม่พอใจผู้มีอำนาจมาเป็นเวลานาน

และการเล่าต่อๆ กันมา ซึ่งมีผู้ต้องขังชี้แจงว่าเรื่องความไม่พอใจและความรู้สึกที่ได้รับ การปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมนี้ ถึงจะเป็นเรื่องที่สั่งสมมาจากระยะเวลายาวนานตั้งตั้งบรรพบุรุษ แต่ก็ เป็นเรื่องที่สัมผัสได้เอง ไม่ได้ถูกปลูกฝัง ทั้งนี้ สามารถแยกประเด็นความขัดแย้งหรือประเด็นความไม่เป็นธรรมได้ดังนี้

๒.๑ ประเด็นทางด้านประวัติศาสตร์ของพื้นที่

หากย้อนเวลากลับไปในช่วงล่าอาณานิคมของชาติตะวันตก รัฐปัตตานีซึ่งเป็นรัฐหนึ่งที่ครอบคลุมพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้และบางรัฐในประเทศมาเลเซียได้โดนรุกรานและตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศอังกฤษ แต่ภายหลังได้รับเอกราชปรากฏว่าพื้นที่บางส่วนของรัฐปัตตานีได้ถูกยกให้กับประเทศมาเลเซียและอีกส่วนหนึ่งกลายเป็นพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ของไทยในปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นเหตุให้รัฐปัตตานี (หรือพื้นที่รัฐมลายูในอดีต) ได้หมดสิ้นสภาพของความเป็นรัฐชาติลง สร้างความโกรธแค้นให้แก่ชาวมลายูในช่วงนั้นเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในช่วงที่รัฐมลายูได้รับอิทธิพลของศาสนาเข้ามาทำให้เสมือนหนึ่งดินแดนอันศักดิ์สิทธิ์ขององค์อัลเลาะห์ได้สูญหายไป เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมาเพียงศตวรรษเศษนั้นคงเป็นความเกลียดชังของคนพื้นที่รัฐมลายูเดิม ประกอบกับยังคงมีบุคคลในยุคแห่งการสูญเสียความเป็นรัฐปัตตานีหลงเหลืออยู่ ทำให้คนรุ่นหลังได้รับการปลูกฝังประสบการณ์ตรงจากคนในรุ่นที่ ได้รับผลกระทบ สุดท้ายคือการไม่ยอมรับในความเป็นรัฐไทย ยังคงเรียกประเทศไทยว่าสยามซึ่งเป็นชื่อเรียกในสมัยที่รัฐมลายูหรือรัฐปัตตานีในยุคหลังยังมีสภาพเป็นรัฐชาติอยู่ นอกจากนี้ ผู้ต้องขังรายหนึ่งจะได้ให้รายละเอียดทางประวัติศาสตร์ เช่น รัชกาลที่ ๑ (แห่งราชวงศ์จักรี) จับชาวปัตตานีไปเป็นเชลยศึก ให้เดินเท้าไปถึงกรุงเทพมหานคร โดยเจาะเอ็นร้อยหวาย ทำให้มีชาวมุสลิมปัตตานีจำนวนหนึ่งอาศัยอยู่ที่หนองจอก (ให้ผู้สัมภาษณ์ไปตรวจสอบได้ว่าในปัจจุบันมีชุมชนคนมุสลิมปัตตานีอาศัยอยู่) การให้คนปัตตานีขุดคลองแสนแสบด้วยมือเปล่า ทำให้แสนแสบมือและเป็นที่มาของชื่อคลอง การมีปืนใหญ่ของปัตตานีอยู่ที่หน้ากระทรวงกลาโหม และข้าวของของปัตตานีในวัดพระแก้ว การที่คนไทยพุทธเข้ามาใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ คนไทยอีสานมาเปิดนิคม และจอมพลแปลกพิบูลสงคราม บังคับให้ใส่ซาหลัน เป็นต้น

๒.๒ ประเด็นการได้รับการปฏิบัติที่ไม่เสมอภาค ความไม่เป็นธรรม ความไม่ยุติธรรม ความไม่จริงใจและความไม่เข้าใจจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ

ในช่วงก่อนเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบเมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๗ ชาวมุสลิมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ได้รับผลกระทบจากการปฏิบัติงานของทหารซึ่งมีหน้าที่รักษาความมั่นคงในพื้นที่ และการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่ไม่ทำเทียมกันระหว่างชาวไทยพุทธและชาวมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ เนื่องด้วยเหตุด้านการใช้ภาษาที่แตกต่างกัน ทำให้เกิดการล้อเลียนจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ การใช้คำพูดบางคำที่ส่งผลกระทบทำให้เกิดความบาดหมาง ซึ่งต่อมามีภายหลังเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบแล้ว ประเด็นดังกล่าวกลับกลายเป็นสร้างความเกลียดชังให้แก่ชาวมุสลิมมากขึ้นเมื่อทหารเข้าปิดล้อมบ้านของชาวมุสลิม ปิดล้อมสวนยางพาราจนเกิดความหวาดกลัวไม่กล้าออกไปประกอบอาชีพ บางส่วนถูกนำไปกักกันในเขตพื้นที่ของทหารเป็นระยะเวลา ๓๐ วันตามกรอบกฎหมายของกฎอัยการศึก การเลือกปฏิบัติในการตรวจค้นแต่ยานพาหนะที่เข้า – ออกพื้นที่เสี่ยงภัยเฉพาะชาวมุสลิมเท่านั้น โดยไม่ตรวจค้นยานพาหนะของชาวไทยพุทธแต่อย่างใด แต่อย่างไรก็ตาม ผู้ให้สัมภาษณ์คนหนึ่งได้พยายามเชื่อมโยงประเด็นว่าตนมีความสัมพันธ์ที่ดีกับทหาร โดยยกตัวอย่างว่าบ้านของผู้ให้สัมภาษณ์อยู่หลังค่ายทหารในจังหวัดปัตตานี ทุกวันตนจะเข้าไปในพื้นที่ค่ายทหารเพื่อ

เล่นตะกร้อกับทหารในค่าย ซึ่งจากการสร้างปฏิสัมพันธ์กับทหาร ตนเองพบว่าทหารเหล่านี้เป็นเจ้าหน้าที่รัฐที่สามารถพึ่งพาได้และไม่เคยมีเรื่องทะเลาะบาดหมางใจต่อกัน นอกจากนี้ ประเด็นที่ได้รับการพูดถึงและให้ความสำคัญค่อนข้างมากคือ เหตุการณ์ปะทะ ณ มัสยิดกรือเซะ จังหวัดปัตตานี และเหตุการณ์สลายการชุมนุมหน้า สภ.ตากใบ จังหวัดนราธิวาส ซึ่งทำให้ผู้ต้องขังเห็นว่าเจ้าหน้าที่รัฐมีการกระทำที่ไม่มีมนุษยธรรม กระทำการเกินกว่าเหตุ ขาดความรับผิดชอบ และรัฐบาลไม่จริงใจ

ผู้ต้องขังยังให้ความเห็นว่ารัฐบาลและเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่เข้าใจ ไม่เข้าถึง ส่งผลให้ได้รับการปฏิบัติที่ไม่เท่าเทียม เพราะรัฐบาลมองว่าสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ต้องการจะแยกประเทศ ถึงแม้ปัจจุบันจะมีการเจรจา และรัฐบาลตอบสนองความต้องการของคนในพื้นที่มากขึ้น แต่รัฐบาลเพิ่งจะมาเริ่มความพยายามหลังจากที่มีเหตุการณ์ความไม่สงบ แสดงถึงความไม่จริงใจ ความไม่เท่าเทียม และความไม่ยุติธรรมของรัฐบาล รัฐบาลมองพื้นที่จังหวัดภาคใต้เป็นพื้นที่หากินหางบประมาณ หาชื่อเสียง มีการยกตัวอย่าง เช่น การมีเจ้าหน้าที่ในพื้นที่เยอะแต่ก็ยังมีปัญหาอาชญากรรมติดเยอะ มีเงินงบประมาณให้ใช้จ่ายในพื้นที่จำนวนมาก แต่สภาพความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่ยังไม่ดีขึ้น การสอบเข้าศึกษาที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี หรือการสอบเข้าบรรจุข้าราชการครูหรือผู้อำนวยการโรงเรียน ที่คนไทยพุทธได้ทั้งหมด โดยที่คนมุสลิมมาอายุในพื้นที่ไม่สามารถแข่งขันได้ การที่พื้นที่มีทรัพยากรทางธรรมชาติ (รวมถึงทองคำ) จำนวนมากแต่รัฐบาลกลางนำไปใช้ในการพัฒนาส่วนกลางของประเทศทำให้คนในพื้นที่ไม่ได้ประโยชน์ (ส่งผลทำให้คิดว่าถ้าได้แยกประเทศจะสามารถทำให้มีความเป็นอยู่และการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ดีกว่าปัจจุบัน) เป็นต้น

๒.๓ ประเด็นด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาในพื้นที่ และความเป็นอยู่

พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์แต่การบริหารจัดการที่ไม่เท่าเทียมทำให้ระดับการพัฒนาในพื้นที่ ผลผลิต (ยางพาราและผลไม้) และรายได้ต่ำ ความเป็นอยู่ไม่ดี มีปัญหาเรื่องปากท้องของประชาชนในพื้นที่ ประเด็นนี้เป็นประเด็นหลักที่ผู้ให้สัมภาษณ์หลายคนเห็นว่าเป็นประเด็นที่สำคัญที่สุด เนื่องจากในเรื่องความเป็นอยู่ของประชาชนนั้นเมื่อเศรษฐกิจไม่ดีก็ย่อมจะมองที่ผู้ดูแลรับผิดชอบซึ่งก็คือรัฐบาล

ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์พูดคุยกับเจ้าหน้าที่เรือนจำและเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงแบบไม่เป็นทางการชี้ให้เห็นว่ามีความขัดแย้งเกี่ยวกับการแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในพื้นที่ทั้งในการค้ายาเสพติด การค้ามนุษย์ และการค้าสิ่งของผิดกฎหมาย

๒.๔ ประเด็นด้านการแสดงออกทางศาสนา

ศาสนาอิสลามสำหรับผู้ต้องขังและชาวมาลาญปัตตานีนั้นเปรียบเสมือนวิถีชีวิต ซึ่งรัฐบาลต้องเข้าใจหลักของศาสนาและกำหนดแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนต่อศาสนาอิสลาม ต้องมีการเคารพซึ่งกันและกันระหว่างศาสนา การออกกฎระเบียบบางประการของภาครัฐนั้นไม่สอดคล้องกับหลักปฏิบัติของศาสนาอิสลาม ประเด็นสำคัญคือความไม่เข้าใจของเจ้าหน้าที่ภาครัฐต่อการปฏิบัติศาสนกิจของชาวมุสลิมเข้มข้นในพื้นที่ชายแดนใต้ของไทย ทำให้การดำรงชีวิตของชาวมุสลิมเกิดอุปสรรคไม่สามารถปฏิบัติศาสนกิจบางประการได้ การคงสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมเดิม (Status Quo) ของชาวมุสลิมหายไป จึงเป็นอีกสาเหตุหนึ่งของความไม่พอใจต่อการกระทำของภาครัฐของไทยอย่างมาก ผู้ให้สัมภาษณ์อธิบายเพิ่มเติมว่าในหลักศาสนาอิสลามนั้น มี ๓ สิ่งที่ทำให้สิ้นสภาพจากศาสนา กล่าวคือ (๑) การกระทำ (๒) คำพูด และ (๓) ความคิด นอกจากนี้ ยังมีหลักแนวคิดของสุนัต

ซึ่งหมายถึงสิ่งที่ทำก็จะดีแต่ไม่ทำก็ได้ และวาญิบ ซึ่งหมายถึงสิ่งที่ไม่กระทำแล้วจะถือเป็นบาป เช่น การละหมาด การถือศีลบวช เป็นต้น ผู้ให้สัมภาษณ์ยกตัวอย่างว่ารัฐบาลต้องเข้าใจว่าสิ่งไหนที่ชาวมุสลิมกระทำไม่ได้ก็ต้องไม่บังคับให้กระทำ เช่น การไว้อาลัยพระมหากษัตริย์ ตามศาสนาอิสลามห้ามไม่ให้ใส่ชุดดำไว้อาลัย ไม่ได้เป็นการต่อต้านแต่ไม่สามารถกระทำได้ เนื่องจากการกระทำจะทำให้สิ้นสภาพจากศาสนา การแต่งกาย เช่น ชุดข้าราชการ ชุดนักเรียน ควรมีมาตรการรองรับที่ชัดเจน ง่ายต่อทั้งผู้ปฏิบัติและผู้บังคับคดี เป็นต้น ผู้ให้สัมภาษณ์ยังเห็นอีกว่าชาวมุสลิมได้รับการปฏิบัติด้านศาสนาที่ไม่เป็นธรรม ต้องมีการเพิ่มบทบาทของคณะกรรมการกลางอิสลามในการบริหารพื้นที่ในทุกเรื่อง เช่น จะเปิดบริษัทก็ต้องขออนุญาต รวมถึงการกำหนดเขตพื้นที่ เป็นต้น ซึ่งไทยพุทธอยู่ในพื้นที่ได้ แต่ต้องเคารพกฎอิสลาม นอกจากนี้ผู้ให้สัมภาษณ์ยังยกตัวอย่างการไม่เข้าใจและการไม่เคารพซึ่งกันและกันระหว่างศาสนาที่ประสบด้วยตนเอง คือ การที่ชาวไทยพุทธชวนให้ดื่มเครื่องดื่มมีเมา อ้างว่าเป็นการให้เกียรติกัน (ผู้ให้สัมภาษณ์แสดงถึงความไม่พอใจต่อเหตุการณ์)

ผู้ให้สัมภาษณ์รายหนึ่งระบุว่าปัญหาความไม่สงบที่เกิดขึ้นไม่ใช่เรื่องของความขัดแย้งทางศาสนา แต่ขบวนการก่อความไม่สงบนำศาสนามาเป็นข้ออ้าง เพราะเมื่อรัฐบาลเห็นว่าเป็นเรื่องของศาสนาทำให้มีอำนาจในการต่อรองเพิ่มมากขึ้น เรียกร้องอะไรก็ได้ทั้งหมด

นอกจากนี้ผู้ให้สัมภาษณ์ยังอธิบายถึงหลักญิฮาด (Jihad) ของศาสนาอิสลามว่า ญิฮาด หมายถึง การต่อสู้กับบรรดาผู้ปฏิเสธศรัทธา หรือตามคัมภีร์แปลว่าสงคราม มีระดับชั้น เช่น ถ้าผู้ไม่ศรัทธามาบังคับให้เปลี่ยนหลักศรัทธา สามารถฆ่าได้ ไม่ผิดหลักศาสนา ในพื้นที่ที่ไม่ใช่อิสลาม เช่น ในกรุงเทพมหานคร ทำได้โดยแค่ชวนคนมานับถือศาสนาอิสลาม แต่ในพื้นที่ของอิสลามรัฐปัตตานี (มาลาญู) สามารถทำสงครามได้ เพราะถือเป็นการทวงคืนของเดิมที่โดนรุกราน และการมีผู้ไม่ศรัทธามาบังคับให้เปลี่ยนหลักศรัทธา ซึ่งขบวนการฯ ใช้หลักนี้สนับสนุนความรุนแรง นอกจากนี้ผู้ให้สัมภาษณ์อีกรายยังอธิบายเพิ่มเติมว่าการตีความหลักญิฮาดอยู่ที่ว่าใครเป็นผู้ตีความ ถ้าอิหม่ามที่เข้าข้างรัฐจะบอกว่ากระทำไม่ได้ แต่อิหม่ามของขบวนการก่อความไม่สงบก็จะอธิบายว่าสามารถกระทำได้ แต่อย่างไรก็ตามผู้ให้สัมภาษณ์หนึ่งรายได้ให้ความเห็นว่าต้องแก้ปัญหาด้วยการทำให้คนหนุ่มมากเข้าใจในวิธีการของชาวปาตานี/มาลาญูมุสลิมที่ไม่ใช่ความรุนแรง เนื่องจากการใช้ความรุนแรงไม่สามารถเป็นทางออก เป็นเพียงแค่วิธีการ ไม่ใช่เป้าหมาย และในปัจจุบันไม่มีใครยอมรับการใช้ความรุนแรง ส่วนผู้ให้สัมภาษณ์อีกรายเห็นว่าไม่เห็นด้วยกับเหตุการณ์รุนแรง แต่การที่รัฐบาลมาเยียวยา มาให้ความสนใจเป็นเรื่องที่ดี แต่ยังคงข้อสงสัยว่าทำไมรัฐบาลไม่เข้ามาตั้งแต่แรก

๒.๕ ประเด็นความไม่เป็นธรรมทางการศึกษา

ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีความไม่เป็นธรรมทางการศึกษาเนื่องจากการศึกษาโรงเรียนปอเนาะ มี ๒ แบบ คือ (๑) เรียนทั้งสายสามัญและสายศาสนารวมกันในโรงเรียนเดียวและได้ประกาศนียบัตร ๒ ฉบับ (วุฒิม. ๖ และศาสนาชั้น ๑๐) และ (๒) เรียนศาสนาอย่างเดียว แต่ระบบสมัครงานนั้นรับแต่สายสามัญ และไม่รองรับวุฒิศาสนา ทำให้เกิดปัญหาการหางานของบุคคลที่จบศาสนาเพียงอย่างเดียว (อาชีพที่คนจบศาสนาอย่างเดียวน่าจะจะสามารถประกอบอาชีพได้ เช่น สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ครูสอนศาสนาในโรงเรียน เป็นต้น) ประเด็นนี้ทำให้รู้สึกว่าการกฎหมายไม่เป็นธรรม และบีบบังคับให้เรียนสายสามัญ

๒.๖ ประเด็นความไม่เป็นธรรมด้านสังคมวัฒนธรรม

ควรมีแนวทางปฏิบัติของข้าราชการและแนวทางการปฏิบัติในภาพรวมที่ชัดเจนและเอื้อต่อศาสนาอิสลาม ให้คณะกรรมการอิสลามใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ หรือคณะกรรมการอิสลามอื่นสร้างความรับรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักเกี่ยวกับแนวปฏิบัติของอิสลาม โดยให้มีกฎหมายและระเบียบรองรับชัดเจน มีการคุ้มครองการปฏิบัติที่ขัดกับหลักศาสนา เพื่อให้มีทางเลือก และให้คณะกรรมการฯ มีบทบาทและอำนาจหน้าที่การคุ้มครองมุสลิมในระบบและประชาชน เนื่องจากมุสลิมบางคนทราบว่าบาปแต่อยู่ในระบบ(ราชการ) จึงจำเป็นต้องกระทำตามข้อปฏิบัติและนโยบายของรัฐบาล นอกจากนี้ ยังมีประเด็นการใช้คำพูดที่ไม่คำนึงถึงวัฒนธรรมของชาวมุสลิมทำให้เกิดการดูถูกเหยียดหยามชาวมุสลิมโดยไม่รู้ตัวอีกด้วย

๒.๗ ประเด็นการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ชาวปาตานี/มาลาญ มุสลิม

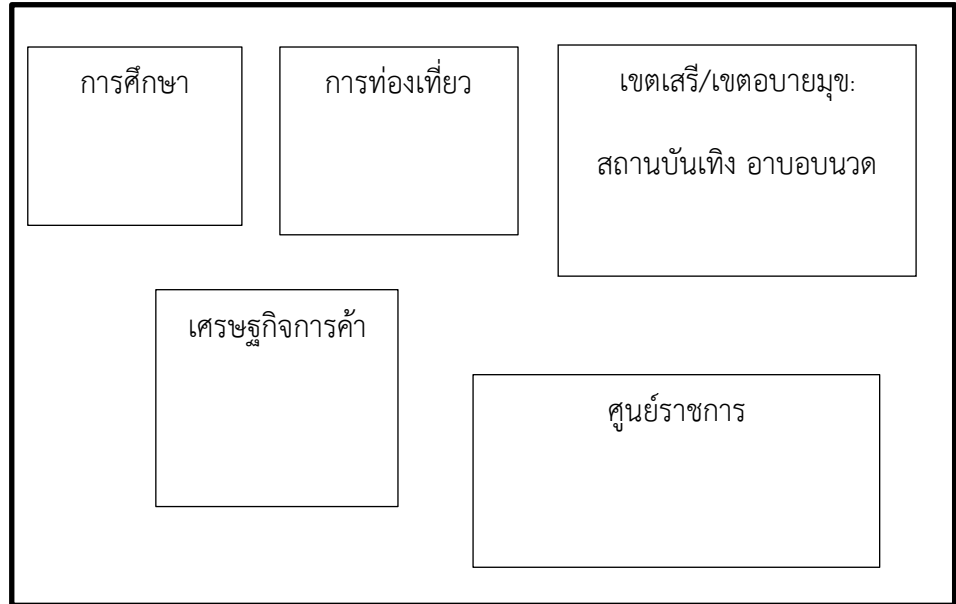
ผู้ให้สัมภาษณ์ชี้แจงว่าถึงแม้ตนจะมีอัตลักษณ์และมองตนเองเป็นคนปาตานี และพูดภาษามาลาญ ไม่ใช่คนไทย (สยาม) ที่พูดภาษาไทย แต่ความขัดแย้งในพื้นที่เป็นเรื่องของความอยู่รอดมากกว่าความเป็นชาตินิยมปาตานี เนื่องจากชาตินิยมเป็นสิ่งที่ต้องมีอยู่แล้ว แต่ความขัดแย้งเป็นการต่อสู้เพื่อความอยู่รอด การกระจายอำนาจสามารถทำได้ยากเนื่องจากแต่ละกลุ่มก็คิดไม่เหมือนกัน ผู้ให้สัมภาษณ์บางคนให้ความเห็นว่าอยากแยกประเทศเพราะไม่ไว้ใจผู้นำ แต่กระทำไปเพื่อความอยู่รอด ไม่ใช่เพราะชาตินิยม ทราบว่ารัฐปาตานีเคยเป็นประเทศเอกราชหนึ่งแล้วโดนไทยยึดครอง ตนเองเป็นมาลาญ อยู่ใต้การปกครองของรัฐไทยได้เพราะจำเป็นต้องอยู่เปรียบตนเองเหมือนเป็นลูกเลี้ยง ถ้าพ่อเลี้ยง (รัฐไทย) ให้ความเป็นธรรมก็สามารถอยู่ได้ แต่ถ้าไม่ให้ความเป็นธรรมก็อยู่ด้วยความเข้าใจ มีความกังวลเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ดั้งเดิมของตนว่าจะปรับตัวอย่างไรกับความเจริญสมัยใหม่ ความเจริญสมัยใหม่จะทำลายวิถีชีวิตเดิมหรือไม่

ทั้งนี้ เป็นที่สังเกตว่าอัตลักษณ์ชาวปาตานีหรือมาลาญที่ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวถึงไม่สามารถแยกออกจากศาสนาอิสลามได้ มีประเพณี วัฒนธรรมที่ผูกติดกับศาสนาอิสลาม เช่น วันสำคัญทางศาสนา และถ้ามีส่วนที่ขัดกัน ศาสนาอิสลามต้องมาก่อนเนื่องจากเป็นข้อกำหนดของพระเจ้า

๓. แนวทางและข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาความไม่สงบฯ

การแก้ไขปัญหาดังกล่าวถึงในข้างต้น (ในหัวข้อสาเหตุของปัญหาความขัดแย้งและเหตุการณ์ไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้) นั้นสามารถแก้ไขได้โดยการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในการปกครองและพัฒนาพื้นที่ ยกตัวอย่างเช่น คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จำเป็นต้องมีคนในพื้นที่ มีนักวิชาการด้านศาสนาอิสลามเข้าไป ด้วย เพราะการพัฒนาต้องควบคู่กับหลักศาสนาอิสลาม (ศาสนาอิสลามเป็นวิถีชีวิต) เช่น การเปิดสถานบันเทิงต้องมีพระราชบัญญัติกำหนดพื้นที่อนุญาต การไม่อนุญาตให้เปิดร้านค้าโอเคหน้าสถาบันการศึกษา มีการวางผังพื้นที่/นิคมที่เป็นการค้าเสรีแก่ทุกศาสนา และพื้นที่ที่เป็นของศาสนาอิสลามอย่างเดียว การยอมรับบทบาทของคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด เป็นต้น

แผนภาพที่ ๓-๑ ตัวอย่างการแบ่งเขตการใช้พื้นที่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

นอกจากนี้ ถ้าหากสมมติฐานการก่อความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ของไทยในปัจจุบันเกิดจากความไม่พอใจในการปฏิบัติจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ฉะนั้น การแก้ไขปัญหาที่ดีที่สุดคือการสร้างความเข้าใจระหว่างชาวมุสลิมในพื้นที่กับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานในพื้นที่ดังกล่าว สิ่งสำคัญที่ชาวมุสลิมต้องการคือ การได้ปฏิบัติศาสนกิจตามที่ต้องการโดยไม่มีกฎหมายระเบียบ หรือข้อบังคับใดๆ มาทำลาย ยับยั้ง ปิดกั้น หรือระงับให้การปฏิบัติศาสนกิจนั้นเกิดอุปสรรค อีกทั้ง ชาวมุสลิมในพื้นที่ยังต้องการคงสภาพสังคมมุสลิมแบบเดิม ไม่ต้องการสิ่งที่ทันสมัยหรือสิ่งที่จะเข้ามาเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมมุสลิมในชุมชน

ผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ได้ยืนยันว่าหากเจ้าหน้าที่ของรัฐปฏิบัติได้ตามที่กล่าวข้างต้นจะเป็นการแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่สิ่งที่จะเกิดขึ้นแน่นอนคือการลดความตึงเครียดของการใช้ชีวิตของชาวมุสลิมในพื้นที่ลง หากเกิดการเจรจากับบุคคลระหว่างเจ้าหน้าที่ของภาครัฐและตัวแทนชาวมุสลิมที่ชาวมุสลิมทั้งหมดให้ความเคารพ เช่น คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดในเขตสามจังหวัดชายแดนใต้ และเน้นการลงพื้นที่ให้ถึงตัวบุคคลในท้องถิ่นจะทำให้เกิดความเข้าใจอันแน่นแฟ้นระหว่างชาวบ้านมุสลิมและเจ้าหน้าที่ภาครัฐ

ทั้งนี้ สรุปได้ว่าความจริงใจและจริงจังอย่างเป็นรูปธรรมในการแก้ปัญหาของภาครัฐ และการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่และทุกภาคส่วนในพื้นที่ในการแก้ไขปัญหาและการบริหารจัดการด้านต่างๆ ในพื้นที่ถือเป็นปัจจัยหลักในการแก้ไขปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ ดังที่ผู้ให้สัมภาษณ์ให้ความเห็นว่าการเยียวยา ๔ - ๕ ปีเป็นเรื่องเพื่อฝัน และการที่รัฐบาลปรับทัศนคติคนในพื้นที่เป็นเรื่องไร้สาระ การเยียวยากระทำได้ แต่ต้องเน้นแก้ปัญหาจริงๆ ในเชิงยุทธศาสตร์

๔. แนวทางการปฏิบัติและความต้องการทั่วไปในเรือนจำของผู้ต้องขังฯ

สำหรับผู้ต้องขังคดีความมั่นคงชาวมุสลิมที่อาศัยอยู่ในเรือนจำกลางสงขลานั้น ในการสัมภาษณ์ผู้ศึกษาได้กระตุ้นให้ผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงความรู้สึกรู้สึกในฐานะของตัวแทนกลุ่มผู้ต้องขังภายในเรือนจำ ได้ข้อมูลดังนี้

สภาพความเป็นอยู่ภายในเรือนจำ

ผู้ให้สัมภาษณ์เปิดเผยว่า ปัจจุบัน ภายหลังจากจัดระเบียบเรือนจำตามนโยบายของกระทรวงยุติธรรมทำให้ชีวิตความเป็นอยู่สะดวกสบายขึ้น ได้อยู่ในที่สะอาด อากาศบริสุทธิ์ถ่ายเทสะดวก แต่ในขณะเดียวกัน ระเบียบบางประการของกรมราชทัณฑ์ โดยเฉพาะในช่วงการบวชและถือศีลอดของชาวมุสลิมนั้นเป็นเรื่องสำคัญของศาสนา และชาวมุสลิมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้เป็นกลุ่มบุคคลที่เคร่งครัดในการนับถือศาสนา ประเด็นหนึ่งคือการถือศีลบวชซึ่งถือเป็นภาคสมัครใจจะดำเนินการก่อนการถือศีลอดในเดือนรอมฎอนซึ่งเป็นภาคบังคับของผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม แต่กรมราชทัณฑ์ไม่มีนโยบายที่ผ่อนผันให้แก่ผู้ต้องขังที่นับถือศาสนาอิสลามในระหว่างการถือศีลบวชช่วงภาคสมัครใจในการนำอาหารขึ้นไปบนเรือนนอนในเวลากลางคืน ซึ่งนโยบายดังกล่าวขัดแย้งกับศาสนาอิสลามที่มุ่งให้ผู้ที่อยู่ในศาสนาได้มีโอกาสปฏิบัติศาสนกิจของตนให้มากที่สุด เพื่อผลบุญที่ได้รับมาจะได้สั่งสมเพื่อนำไปใช้ในโลกรหน้าหลังการตายต่อไปนอกจากนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์เคยปฏิบัติงานอยู่ในแดนสุทกรรมและแสดงความพึงพอใจในการประกอบอาหารอิสลามว่ามีกระบวนการประกอบอาหารแยกจากอาหารทั่วไปโดยชัดเจน ส่วนเรื่องการใช้ชีวิตประจำวันในเรือนจำพบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ต้องการใส่กางเกงที่มีความยาวเลยเข่าลงมาตามหลักของศาสนาที่จะต้องสวมกางเกงที่มีความยาวเลยเข่า ทั้งนี้ ได้เล่าต่อว่าครั้งหนึ่งเคยได้รับบริจาคกางเกงที่มีความยาวเลยเข่าจาก ศอ.บต. ซึ่งตนและกลุ่มผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามอย่างเคร่งครัดมีความพึงพอใจเป็นอย่างมาก และอยากให้มีโครงการแบบดังกล่าวอีก

ความต้องการทั่วไปในเรือนจำ

๑. การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด เพื่อแก้ไขความคับข้องใจที่เป็นไปตามหลักของศาสนาอิสลามที่ถูกต้อง ผู้ให้สัมภาษณ์ประสงค์ให้คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดเป็นตัวกลางเข้ามาทำความเข้าใจ และให้ความรู้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังมุสลิมที่เคร่งครัดในการนับถือศาสนาให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักการ ข้อห้ามและข้อควรทำของศาสนาอิสลามมากขึ้น โดยให้คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดชี้แจงถึงหลักปฏิบัติที่แท้จริงและผู้ให้สัมภาษณ์จะได้พ้นจากข้อกล่าวหาว่าเอาหลักศาสนามาเป็นข้ออ้างในการยกเว้นหรือผ่อนผันการปฏิบัติต่อกลุ่มของตนในเรือนจำ

๒. ความต้องการทางด้านวัตถุ เช่น กางเกงที่มีความยาวเลยเข่า การอนุญาตให้มีผ้าขาวม้าเพิ่มบนเรือนนอน (ควรมีผ้าขาวม้าและผ้าละหมาดแยกกัน เพื่อสุขอนามัยที่ดี)

๓. การเยี่ยมญาติใกล้ชิด ผู้ให้สัมภาษณ์ให้ความเห็นว่าคนมุสลิมโดยส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับคนในครอบครัวมาก และมาเยี่ยมอย่างสม่ำเสมอ (ตรงกับความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่เรือนจำ)

๔. เจ้าหน้าที่ชาวมุสลิมจากพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อความเข้าใจในการสื่อสาร อาจมีการเพิ่มเจ้าหน้าที่แค่ ๑ คนก็ได้เพื่อเป็นตัวกลางในการสื่อสารและเป็นที่ปรึกษา

๕. การย้ายกลับภูมิลำเนา เพื่อความสะดวกของญาติในการเดินทางมาเยี่ยม ประหยัด ค่าเดินทาง

๖. การแยกคุมขัง ผู้ให้สัมภาษณ์เห็นทั้งข้อดีและข้อเสียและมีความเห็นไม่ตรงกันในประเด็นนี้ บางคนอยากให้มีการแยกคุมขังเฉพาะผู้ต้องขังคดีความมั่นคงเนื่องจากกลัวทำกิจกรรมกับไทยพุทธแล้วจะมีปัญหา และจะได้ทำกิจกรรมต่างๆ ได้เต็มที่ ผู้ต้องขังคนอื่นจะได้ไม่น้อยใจ แต่ชี้แจงเพิ่มเติมว่าปัจจุบันผู้ต้องขังคดีทั่วไปเข้าใจแล้วว่ามิโปรแกรมอบรมเฉพาะของคดีความมั่นคงทุกปี ถ้าอยู่แยกจากผู้ต้องขังกลุ่มอื่นจะทำให้เจ้าหน้าที่ที่เก็บข้อมูล และทำงานง่ายขึ้น แต่การอยู่ร่วมกับคดีทั่วไปก็มีข้อดีคือได้สอนศาสนาอิสลาม เช่น สอนว่าการไม่ถือศีลอดถือเป็นบาปอย่างมหันต์ เป็นต้น

๗. เจ้าหน้าที่ที่ดี ผู้ให้สัมภาษณ์ให้ความเห็นว่าเจ้าหน้าที่ในอุดมคติคือเจ้าหน้าที่ที่เปิดใจเข้าใจศาสนาอิสลาม เช่น เรื่องกางเกงขาสั้น ชายาว ใส่กางเกงขาสั้นถือเป็นบาป เจ้าหน้าที่บางคนไม่เข้าใจจะใช้กฎประชาธิปไตย ถาม “ทำไมคนนั้นใส่ได้” (แสดงอาการไม่พอใจ) การจู่โจมหรือใช้พื้นที่ไม่ถอดรองเท้าในพื้นที่ละหมาดเป็นการไม่ให้เกิดริศนา เป็นต้น เจ้าหน้าที่ที่ทำเรื่องใหญ่ให้เป็นเรื่องเล็ก และไม่ทำเรื่องเล็กเป็นเรื่องใหญ่ เจ้าหน้าที่ต้องเข้าใจ เข้าถึง พัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม มีการกระทำที่สอดคล้องกับคำพูด การทำโทษตามระเบียบ ไม่ละเมิดสิทธิมนุษยชน ทำโทษแบบสบายๆ มีการพูดเล่น ไม่ใช้อารมณ์ในการทำโทษ ถูกดูถูก หรือดูต่ำ

๘. การรับรู้ข่าวสารจากภายนอกและการดูข่าว เพราะต้องออกไปใช้ชีวิตภายนอกหลังพ้นโทษ เป็นการเปิดกว้างทางสมองให้ทันบุคคลภายนอกและปรับตัวได้หลังพ้นโทษ

๙. การอำนวยความสะดวกด้านศาสนา ผู้ให้สัมภาษณ์ให้ข้อมูลว่าเรือนจำไม่อนุญาตให้ถือศีลอด ๒ เดือนก่อนเดือนรอมฎอน และทุกวันจันทร์และวันพฤหัสบดี ซึ่งถือเป็นการทำความดี (สุนัต) ซึ่งเคยทำได้ก่อนการจัดระเบียบเรือนจำ และเรือนจำในสามจังหวัดชายแดนใต้อนุญาตให้ทำได้

๔. แนวทางการพัฒนาพฤตินิสัยและการจัดโปรแกรม/กิจกรรมของผู้ต้องขังในเรือนจำ

ความคิดเห็นต่อโปรแกรม/กิจกรรมพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังคดีความมั่นคงที่เคยเข้าร่วม

ผู้ให้สัมภาษณ์ให้ความเห็นว่าผู้ต้องขังคดีความมั่นคงส่วนใหญ่รู้สึกดีใจที่มีการจัดโปรแกรมให้กับกลุ่มของตน แต่ในบางกิจกรรมที่มีการเต้นประกอบจังหวะ การร้องเพลง การเล่นเครื่องดนตรี สร้างความไม่พอใจให้แก่กลุ่มของตนเนื่องจากหลักของศาสนาอิสลาม การเต้นเพื่อความบันเทิงเป็นการกระทำที่ไม่สมควรอย่างยิ่ง แต่ทางกลุ่มเข้าใจว่าวิทยากรที่เข้ามาให้การอบรมอาจไม่เข้าใจในหลักของศาสนาแต่ก็เดินตามไปเพื่อไม่ให้วิทยากรรู้สึกเสียหน้า ซึ่งภายหลังจบกิจกรรมได้เข้าไปพูดคุยกับวิทยากรเป็นการส่วนตัวเพื่อชี้แจงถึงการจัดกิจกรรมที่ไม่เหมาะสม โดยวิทยากรได้รับไปปรับปรุงให้เป็นไปตามหลักศาสนาอิสลามต่อไป ดังนั้น ผู้ให้สัมภาษณ์ประสงค์ให้ยกเลิกกิจกรรมร้องเพลง ปรบมือ ละลายพฤติกรรม บอกว่าเป็นกิจกรรมที่ไม่มีแก่นสารและเสียเวลา แต่แสดงความสนใจต่อการเล่นเกมหรือกีฬา เช่น ฟุตบอล นอกจากนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์ยังให้ความเห็นต่อโครงการยุทธธรรมนำสันติสุขที่ผ่านมาของกรมราชทัณฑ์ว่า เรียบและเข้าร่วมได้ แต่ต้องเปลี่ยนวิธีการ โดยเน้นการฝึกวิชาชีพ

การเน้นการมีส่วนร่วมจากหน่วยงานภายนอก

ผู้ให้สัมภาษณ์อยากให้มีการจัดกิจกรรมที่มีส่วนร่วมจากหน่วยงานภายนอก โดยมีการเสนอให้ภาค NGOs และนักวิชาการเข้ามาทำงานร่วมกับภาครัฐ และพูดถึง ศอ.บต. ในแง่บวก

ความสนใจในการพัฒนาพหุตินิสัย/กิจกรรม

ผู้ให้สัมภาษณ์ให้ความสนใจในด้านการฝึกวิชาชีพและการศึกษาเชิงวิชาการ โดยการฝึกวิชาชีพในการทำขนม งานช่างไฟ ก่อสร้าง ช่างซ่อม เกษตรกรรม ดอกไม้ ช่างแกะสลักไม้ ฝากทำชา ชัก ศิลปะ ทำผ้าบาติก ทำฐานที่หุงข้าว (ฐานวิทยาศาสตร์ ทำจากกระดาษอัดแข็ง ขยายได้) โยคะ นวด การผลิตยานวดสมุนไพร และความรู้เรื่องสมุนไพร เป็นต้น โดยผู้ให้สัมภาษณ์มีทัศนคติที่ค่อนข้างเปิดกว้างต่อการฝึกวิชาชีพสาขาต่างๆ และแนะนำให้เจ้าหน้าที่ไปสอบถามถึงความสนใจของกลุ่มผู้ต้องขัง ก่อนจัดกิจกรรม ทั้งนี้ การฝึกวิชาชีพควรเน้นการฝึกที่ตรงกับความต้องการในปัจจุบันของตลาดแรงงานภายนอก เช่น การเย็บจักร ขายแล้วสามารถเก็บเงินระหว่างที่อยู่ในเรือนจำและออกไปประกอบวิชาชีพได้อีกด้วย การเย็บอวนไม่สามารถออกไปประกอบวิชาชีพภายนอกได้

ส่วนด้านวิชาการนั้นให้เน้นการมีส่วนร่วมของ NGOs และนักวิชาการที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ โดยการมีการพูดคุย สนทนาเรื่องแนวทางการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ การบรรยายให้ความรู้ของนักวิชาการ การสัมมนาเชิงวิชาการ การแลกเปลี่ยนความเห็นทางวิชาการถึงแนวทางปัจจุบัน (ของรัฐบาล และภาคส่วนต่างๆ) การแก้ปัญหาโดยสันติ เป็นต้น ต้องการทราบเรื่องวิชาการที่เป็นปัจจุบัน และข่าวสารจากโลกภายนอก ผู้ให้สัมภาษณ์ให้ความเห็นว่า ศอ.บต. ทำงานมีประสิทธิภาพและน่านักวิชาการเข้ามาในเรือนจำโดยตลอด แต่ปัจจุบันโดนลดบทบาทลง

ในประเด็นของการกลับคืนสู่สังคม ผู้ให้สัมภาษณ์ยังชี้ให้เห็นถึงความไม่จริงจัง และการไม่ให้โอกาสของรัฐบาล โดยยกตัวอย่างถึง กฎหมายที่ต้องรอถึง ๕ ปี ก่อนกลับพื้นที่โทษถึงจะสามารถสอบรับราชการได้ รัฐบาลบอกให้เอกชนหรือคนอื่นให้โอกาส แต่รัฐบาลเองกลับไม่ให้โอกาส

ผลสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างเจ้าหน้าที่ประจำแดนผู้ต้องขังคดีความมั่นคง

เจ้าหน้าที่ที่ให้สัมภาษณ์ทั้ง ๓ คนเป็นคนไทยพุทธ แดนความมั่นคงมีเจ้าหน้าที่ทั้งหมด ๘ คน เป็นไทยพุทธ ๗ คน และไทยมุสลิมจากจังหวัดสตูล ๑ คน และ ณ วันที่สัมภาษณ์มีผู้ต้องขัง ๗๒๘ คน โดยแบ่งเป็นคดีความมั่นคง ๑๔๘ คน ผู้ต้องขังต่างชาติ ๓๓ คน คริสต์ ๕ คน ฮินดู ๕ คน พุทธ ๓๐๘ คน มุสลิม ๔๑๒ คน

ผลการจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่สามารถแบ่งเป็นประเด็นหลักคือ (๑) ความเข้าใจ และความคิดเห็นต่อผู้ต้องขังในภาพรวม (๒) การปฏิบัติและการพัฒนาพหุตินิสัยในเรือนจำ และ (๓) ปัญหาและความท้าทายของการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีความมั่นคง รายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. ความเข้าใจและความคิดเห็นต่อผู้ต้องขังฯ โดยภาพรวม

ผู้ต้องขังคดีความมั่นคงไม่เหมือนกันผู้ต้องขังคดีทั่วไป แต่เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์มีการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังฯแบบทั่วไป โดยเน้นแค่เรื่องศาสนาเป็นหลัก ซึ่งผู้ต้องขังคดีความมั่นคงมี

ความสุดโต่งเกี่ยวกับความเชื่อ และถูกอ้างสมองเรื่องรัฐปาตานี ศาสนา เศรษฐกิจ ความยากจน สังคม ยาเสพติด และนักการเมือง

๒. การปฏิบัติและการพัฒนาพหุวัฒนธรรมในเรือนจำ

ผู้ให้สัมภาษณ์อธิบายว่าการปฏิบัติในเรือนจำโดยทั่วไปไม่มีปัญหาอุปสรรค และคิดว่ามีความเป็นธรรมในเรือนจำ เนื่องจากเรือนจำเต็มทีเรื่องการแสดงออกทางศาสนาและการให้สวัสดิการ สิ่งที่เรือนจำทำได้คือการอำนวยความสะดวกเรื่องศาสนา มีการเชิญผู้นำทางศาสนาเข้ามาในงานสำคัญ เช่น ศีลอด โครงการยุติธรรมนำสันติสุข โดยมีการสอบถามผู้ต้องขังก่อนว่ากรรมการที่จะเชิญมาเป็นที่ยอมรับหรือไม่ การให้สวัสดิการและการกิจกรรม เช่น ฝึกฮุกู กิฟา นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ยังชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษา รวมทั้งการศึกษาภาษาไทย

๓. ประเด็นปัญหาและความท้าทายของการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีความมั่นคง

๓.๑ ประเด็นความสุดโต่ง ศาสนา การแบ่งแยกดินแดน และทัศนคติต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้ต้องขังต่อต้านรัฐไทย สถาบัน และต้องการแบ่งแยกดินแดนเพราะประวัติศาสตร์รัฐปาตานี มีความเชื่อสุดโต่ง โดนวางโปรแกรมและถูกปลูกฝัง อ้างสมองตั้งแต่เด็ก (ถ้าพูดเข้าข้างเจ้าหน้าที่ของรัฐก็จะโดนแม่ตบปาก) เจ้าหน้าที่ผู้ให้สัมภาษณ์ให้นิยาม “ความสุดโต่ง” ว่า “ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงความคิด/พฤติกรรมได้” ทั้งความคิดด้านศาสนา การแบ่งแยกดินแดน และความไม่พอใจอำนาจรัฐ และให้ความเห็นเพิ่มเติมว่าผู้ต้องขังฯ บางคนไม่มีความรู้อย่างแท้จริง แต่ฟังตามที่คนอื่นพูดมา เช่น ไม่ทราบว่ามีศีลอดเพื่ออะไร ไม่ทราบประวัติศาสตร์จริง

ในเรือนจำนั้น เจ้าหน้าที่ผู้ให้สัมภาษณ์ให้ความเห็นว่ามุสลิมจาก ๓ จังหวัด ชายแดนภาคใต้ (จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส) ไม่เหมือนกับและเข้ากันไม่ได้กับมุสลิมนอกพื้นที่ ๓ จังหวัด มีประเด็นปัญหาเรื่องการทำความเคารพเจ้าหน้าที่ซึ่งถือว่าการก้มให้เจ้าหน้าที่ผิดหลักศาสนา ประเด็นการตรวจค้นเรือนนอน คัมภีร์ และพื้นที่ทำละหมาด ประเด็นเรื่องลงนามถวายอาลัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชที่ผู้ต้องขังมาชี้แจงว่าไม่สามารถกระทำได้นั้นเนื่องจากจะทำให้ขาดจากการเป็นมุสลิมได้ (ผู้ต้องขังเอาคัมภีร์มาเปิดให้ดูถึงหลักการ ซึ่งเจ้าหน้าที่ก็เห็นว่ามืออยู่จริง) นอกจากนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์รายหนึ่งยังให้ความเห็นเพิ่มเติมว่าที่เรือนจำกลางคลองไผ่ ผู้ต้องขังมุสลิมมีความยึดหยุ่นกว่า และสามารถละหมาดในห้องที่ผู้ต้องขังชาวพุทธสวดมนต์ได้

ในมิติของการสอนศาสนา ผู้ต้องขังมีการสอนศาสนาตนเองทุกวัน (เจ้าหน้าที่เปิดให้ดูภาพจากกล้องวงจรปิดที่เห็นผู้ต้องขังนั่งจับคู่สอนศาสนา โดยที่เจ้าหน้าที่ไม่สามารถทราบถึงเนื้อหาที่สอน – ผู้เก็บข้อมูล) มีแกนนำผู้ต้องขังฯ จำนวน ๗ - ๘ คน ชวนเรียนศาสนา และผู้ต้องขังมุสลิมจากจังหวัดสตูลและจังหวัดสงขลาให้ความเห็นกับเจ้าหน้าที่ว่ามีการเปลี่ยนแปลงความเชื่อทางศาสนาในเรือนจำหลังมีผู้ต้องขังคดีความมั่นคงเข้ามา เช่น การไม่ยอมลงนามถวายพระพร ทั้งนี้เรือนจำควรหาโต๊ะครูสอนศาสนาที่เป็นที่ยอมรับของผู้ต้องขัง

๓.๒ ประเด็นความไม่ไว้วางใจ

ความไม่ไว้วางใจในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับผู้ต้องขังคดีความมั่นคงมี ๓ มิติ คือ (๑) ความไม่ไว้วางใจระหว่างเจ้าหน้าที่และผู้ต้องขัง ผู้ให้สัมภาษณ์ชี้แจงว่าผู้ต้องขังจะไม่ตอบคำถามที่เกี่ยวข้องกับคดีและเหตุการณ์ มีลักษณะโดยทั่วไปสุภาพ เรียบร้อย เงียบขรึมและค่อนข้าง

ไว้ตัว มีความไม่มั่นใจว่าผู้ต้องขังคิดตรงกับพฤติกรรมที่แสดงออกหรือไม่ ซึ่งสามารถแก้ปัญหาได้โดยการลดความเป็นหัวหน้า – ลูกน้อง และเพิ่มความเป็นเพื่อน เพื่อให้เข้าถึงได้ง่ายขึ้น และผู้ต้องขังจะพอใจมากถ้าเจ้าหน้าที่ตีพิมพ์ด้วย (๒) ความไม่ไว้วางใจระหว่างเจ้าหน้าที่ไทยพุทธและมุสลิม โดยให้ความเห็นว่าเจ้าหน้าที่มุสลิมมีแนวโน้มเข้าข้างผู้ต้องขังมุสลิมมากกว่าเจ้าหน้าที่ ไม่กล้าบอกความลับ เช่น การจู่โจม หรือความลับทางราชการให้ทราบ เพราะฉะนั้นไม่ยากให้เจ้าหน้าที่มุสลิมเข้ามามาก และ (๓) ความไม่ไว้วางใจต่อหน่วยงานภายนอก โดยเฉพาะเรื่องการมาหาข้อมูลในเรือนจำ

๓.๓ ประเด็นปัญหาด้านการสื่อสาร

มีปัญหาด้านภาษาและการสื่อสารที่ไม่เข้าใจกัน เจ้าหน้าที่เสียเปรียบผู้ต้องขัง เนื่องจากไม่มีความสามารถด้านภาษามลายูที่ผู้ต้องขังใช้สื่อสารกันและใช้สื่อสารกับญาติ มีปัญหาเกี่ยวกับการตรวจจดหมายที่ผู้ต้องขังไม่สามารถและ/หรือไม่ยอมเขียนจดหมายเป็นภาษาไทย อาจจะไม่สามารถเขียนภาษาไทยและ/หรือญาติไม่สามารถอ่านภาษาไทยได้จึงมีการแก้ไขปัญหาด้วยการให้เขียน ๒ ภาษา ทั้งภาษาไทยและภาษามลายูโดยให้เพื่อนช่วยแปล บางครั้งที่เจ้าหน้าที่สอนภาษาไทยในการเขียนจดหมาย ผู้ต้องขังไม่มีการโกรธเคืองเจ้าหน้าที่และจะแสดงออกด้วยอาการเหนียมอาย ในประเด็นนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่าการสลับกันสอนภาษาไทย – มลายูระหว่างเจ้าหน้าที่และผู้ต้องขังจะเป็นประโยชน์ในการสื่อสาร ทั้งยังเพิ่มความสบายใจให้แก่ผู้ต้องขังที่ได้มีโอกาสสอนภาษาให้แก่เจ้าหน้าที่ด้วย ในปัจจุบัน เรือนจำมีการแก้ไขปัญหาด้านการสื่อสารโดยมีผู้ต้องขังหนึ่งคนที่ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมระหว่างผู้ต้องขังคติความมั่นคงกับเจ้าหน้าที่ ซึ่งการกระทำเช่นนี้มีทั้งข้อดีและข้อเสียขึ้นอยู่กับว่าเราสามารถไว้วางใจตัวกลางการสื่อสารได้หรือไม่ และอาจจะมีตัวเชื่อมเป็นคนนอกก็ได้

๓.๔ ประเด็นความรู้และไม่เข้าใจของเจ้าหน้าที่

เจ้าหน้าที่ให้สัมภาษณ์เน้นย้ำว่าไม่สามารถเข้าถึงและเข้าใจผู้ต้องขังได้ ไม่แน่ใจว่าผู้ต้องขังคิดอะไรอยู่ ไม่แน่ใจว่าผู้ต้องขังแสดงออกอย่างไรที่คิดหรือไม่ และยังไม่เข้าใจความเชื่อและหลักปฏิบัติของศาสนาอิสลามอีกด้วย เจ้าหน้าที่เห็นความจำเป็นที่จะต้องทำงานอย่างละเอียดรอบคอบ เข้าใจประเพณี วัฒนธรรม และศาสนา เช่น ต้องถอดรองเท้าก่อนเข้ามัสยิด เป็นต้น เนื่องจากความไม่รู้จะสามารถก่อให้เกิดปัญหาได้ แต่ที่ผ่านมามีผู้ต้องขังก็พยายามอธิบาย โดยให้ตัวแทนมาอธิบายเพื่อแก้ปัญหาทางการสื่อสาร แต่อาจมีความรู้สึกโกรธเคืองอยู่บ้าง เช่น การจับหนังสือศาสนา เป็นต้น

๓.๕ ประเด็นการควบคุมและแยกคุมขังผู้ต้องขังคติความมั่นคง

ผู้ให้สัมภาษณ์เห็นว่าควรกระจายผู้ต้องขังคติความมั่นคงไปยังเรือนจำต่างๆ เพื่อลดพลังต่อรองและไม่ประสงคิให้ผู้ต้องขังอยู่ในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ เนื่องจากกังวลเรื่องญาติของผู้ต้องขังจะมาต่อรองเรื่องสวัสดิการและหลักศาสนา นอกจากนี้ยังมีประเด็นปัญหาที่ผู้ต้องขังไทยพุทธน้อยใจว่าผู้ต้องขังคติความมั่นคงได้รับสิทธิประโยชน์มากกว่าผู้ต้องขังคติทั่วไป และเจ้าหน้าที่มีความประสงค์ให้เพิ่มอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ จะได้สามารถควบคุมและเข้าถึงผู้ต้องขังได้ง่ายและทั่วถึงขึ้น (เป็น ๑๕ คนในแดนควบคุมผู้ต้องขังคติความมั่นคง) อีกด้วย

สรุป

การศึกษาหาข้อมูลในบทที่ ๓ มีความมุ่งหมายเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๑ และ ๒ มีผลการศึกษาสรุปได้ ดังนี้

๑. วัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ มूलเหตุส่วนบุคคลและสาเหตุเชิงโครงสร้างของการก่อเหตุความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ต้องขังคดีความมั่นคงทำให้สามารถสรุปได้ว่าผู้ต้องขังหรือผู้กระทำความผิดแต่ละรายมีแรงจูงใจในการกระทำความผิดแตกต่างกันเป็นรายบุคคล (Individual Causes) แต่เหตุการณ์ที่ผู้ต้องขังประสบหรือเห็นเหตุการณ์ด้วยตนเอง (ผ่านทางโทรทัศน์) และมีความรู้สึกและผลกระทบต่ออารมณ์ร่วมกันคือ เหตุการณ์การปะทะกับเจ้าหน้าที่ ณ มัสยิดกรือเซะ จังหวัดปัตตานี และเหตุการณ์สลายการชุมนุมที่หน้า สภ.ตากใบ อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส ประกอบกับสาเหตุเชิงโครงสร้าง (Systemic Causes) เรื่องความรู้สึกร่วมกันว่าไม่ได้รับความยุติธรรมจากอำนาจรัฐที่สั่งสมมาเป็นเวลานาน ทั้งนี้ มีสาเหตุเชิงโครงสร้างหลัก ๗ ประเด็น ดังนี้

๑.๑ ประเด็นทางด้านประวัติศาสตร์ของพื้นที่

๑.๒ ประเด็นการได้รับการปฏิบัติที่ไม่เสมอภาค ความไม่เป็นธรรม ความไม่ยุติธรรม ความไม่จริงใจ และความไม่เข้าใจจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ

๑.๓ ประเด็นด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาในพื้นที่ และความเป็นอยู่

๑.๔ ประเด็นด้านการแสดงออกทางศาสนา

๑.๕ ประเด็นความไม่เป็นธรรมทางการศึกษา

๑.๖ ประเด็นความไม่เป็นธรรมด้านสังคมวัฒนธรรม

๑.๗ ประเด็นการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ชาวปาตานี (มาลายู) มุสลิม

สืบเนื่องจากสาเหตุของความขัดแย้ง แนวทางการแก้ไขปัญหาในเบื้องต้นต้องเน้นการสร้างความเชื่อใจ ความมั่นใจ และความไว้วางใจระหว่างขบวนการก่อความไม่สงบ คนในพื้นที่ และเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ภาครัฐต้องแสดงความจริงใจและจริงจังอย่างเป็นรูปธรรมในการแก้ไขปัญหา และเพิ่มการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่และทุกภาคส่วนในพื้นที่ในการแก้ไขปัญหาและการบริหารจัดการในทุกๆ ด้าน ทั้งในด้านการหาจุดร่วมและทางออกในประเด็นข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ รัฐปาตานี การเพิ่มการปฏิบัติที่เอื้อต่อการสร้างความเป็นธรรม ความยุติธรรม และความเสมอภาคของบุคคลทุกกลุ่มในพื้นที่ด้วยเครื่องมือเชิงนโยบายและกฎหมาย การพัฒนาพื้นที่และเศรษฐกิจที่มีประสิทธิภาพ ตอบโจทย์และสนองความต้องการของคนในพื้นที่ การมีมาตรฐานและมาตรการที่ชัดเจนต่อการแสดงต่อทางศาสนาของศาสนาอิสลาม การยกระดับการศึกษาและเพิ่มช่องทางการศึกษาทางเลือกต่อการศึกษาสายศาสนา และการอนุรักษ์ส่งเสริมอัตลักษณ์และการแสดงออกทางอัตลักษณ์ที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจงทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา (อิสลาม) สังคมและวัฒนธรรมของชาวมลายูมุสลิม

๒. วัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ สภาพปัญหาของการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีความมั่นคงในเรือนจำ

๒.๑ สภาพความเป็นอยู่ภายในเรือนจำ

ผู้ต้องขังฯ แสดงความพึงพอใจต่อสภาพความเป็นอยู่ในด้านความมีระเบียบเรียบร้อยและการแยกประกอบอาหารฮาลาลที่มีมาตรฐานของผู้ต้องขังมุสลิมในแดนสุทกรรมของเรือนจำ แต่อย่างไรก็ตาม ผู้ต้องขังฯ ได้ชี้แจงถึงอุปสรรคต่างๆ ในการประกอบศาสนกิจอิสลาม กล่าวคือ ต้องการให้ทางกองมีความยาวมากกว่าเช่า การอนุญาตให้มีผ้าขาวม้าเพิ่มบนเรือนนอน และต้องการให้เรือนจำอนุญาตให้ถือศีลอดแบบสมัครใจเพิ่มเติมได้นอกเหนือจากช่วงถือศีลอดทั่วไป

๒.๒ ปัญหาของการควบคุมและปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีความมั่นคงในเรือนจำ

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ต้องขังคดีความมั่นคงและเจ้าหน้าที่ประจำแดนผู้ต้องขังคดีความมั่นคงสามารถสรุปปัญหาของการควบคุมและการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังฯ ในเรือนจำได้ดังนี้

๒.๒.๑. ความไม่เข้าใจและไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกันระหว่างผู้ต้องขังฯ และเจ้าหน้าที่เนื่องจากความแตกต่างทางด้านภาษา ศาสนา รวมทั้งวัฒนธรรม

๒.๒.๒ ปัญหาในการสื่อสารและความเสียเปรียบของเจ้าหน้าที่เรือนจำที่ไม่มีความสามารถด้านภาษามาลายูในการควบคุมและตรวจสอบการสื่อสารของผู้ต้องขังด้วยตนเองและการสื่อสารของผู้ต้องขังกับบุคคลภายนอก

๒.๒.๓ การไม่สามารถเข้าถึงผู้ต้องขังฯ ของเจ้าหน้าที่เนื่องจากความไม่รู้และไม่เข้าใจของเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อและหลักปฏิบัติของศาสนาอิสลาม

๒.๒.๔ ความไม่เข้าใจและไม่พอใจของผู้ต้องขังคดีทั่วไปและเจ้าหน้าที่บางส่วนต่อการได้รับความสนใจ สิทธิประโยชน์ และการอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ ของผู้ต้องขังคดีความมั่นคงจากหน่วยงานภายนอก

บทที่ ๔

แนวทางการปฏิบัติและพัฒนาพฤติกรรมนิสัยผู้ต้องขังคดีความมั่นคง

การศึกษาในบทที่ ๔ มีความมุ่งหมายเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๓ เพื่อกำหนดแนวทางการปฏิบัติและพัฒนาพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขังคดีความมั่นคงที่เหมาะสม เป็นระบบ มีประสิทธิภาพ และยั่งยืน โดยมีจุดประสงค์ให้ผู้ต้องขังกลุ่มนี้ไม่กลับไปกระทำผิดซ้ำหลังได้รับการปล่อยตัว โดยอาศัยการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) จากการทบทวนวรรณกรรมในบทที่ ๒ ประกอบกับข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังคดีความมั่นคงและเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานใกล้ชิดกับผู้ต้องขังดังกล่าวในบทที่ ๓ เนื้อหาในบทที่ ๔ แนวทางการปฏิบัติและพัฒนาผู้ต้องขังคดีความมั่นคงมีลำดับการดำเนินการ ดังนี้

๑. แนวทางการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีความมั่นคงในเรือนจำ
๒. แนวทางการพัฒนาพฤติกรรมนิสัยและการจัดโปรแกรมอบรมหรือกิจกรรมของผู้ต้องขังคดีความมั่นคงในเรือนจำ
๓. สรุป

แนวทางการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีความมั่นคงในเรือนจำ

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ต้องขังคดีความมั่นคง และการสัมภาษณ์แบบกลุ่มของเจ้าหน้าที่เรือนจำประจำแดนผู้ต้องขังคดีความมั่นคงนั้น ข้อควรคำนึงประการแรกของการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในเรือนจำคือการไม่ตอกย้ำหรือกระทำการใด ๆ ซ้ำหรือใกล้เคียงกับประเด็นสาเหตุต่าง ๆ และความคับข้องใจที่ผู้ต้องขังประสบจากโลกภายนอกก่อนถูกเข้ามาคุมขังในเรือนจำทั้งในประเด็นส่วนบุคคลและประเด็นสาเหตุเชิงโครงสร้างต่าง ๆ นอกจากนี้เจ้าหน้าที่เรือนจำต้องสร้างความไว้และพยายามเข้าถึงผู้ต้องขัง **กรมราชทัณฑ์ควรกำหนดเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ของการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีความมั่นคงในเรือนจำเป็นการทำให้ผู้ต้องขังรับรู้ถึงการปฏิบัติที่จริงจังและเป็นธรรมของเจ้าหน้าที่ของรัฐ** ทั้งนี้ จากผลการวิจัย สามารถอภิปรายผลการวิจัยและสรุปข้อเสนอแนะต่อการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีความมั่นคงในเรือนจำได้ดังนี้

๑. การอำนวยความสะดวกและอะลุ่มอล่วยอย่างเหมาะสมต่อข้อจำกัดในทางปฏิบัติต่างของศาสนาอิสลาม โดยเฉพาะต่อศาสนกิจหลักของศาสนา เช่น การแต่งกาย (กางเกงขายาวเลยเข่า) การถือศีลบวช (ทั้งในเดือนรอมฎอนและการถือศีลบวชช่วงภาคสมัครใจ ๒ เดือนก่อนเดือนรอมฎอน และทุกวันจันทร์และวันพฤหัสบดี) การละหมาด (ต้องการมีผ้าขาวม้าสำหรับชำระร่างกายก่อนทำละหมาดแยกต่างหากเพื่อความสะอาด) เป็นต้น เนื่องจากผู้ต้องขังมีความเชื่อว่าไม่ควรมีข้อจำกัดในการแสดงออกทางศาสนา การปฏิบัติศาสนกิจที่ดีและเป็นบุญ (สุนัต)
๒. การมีตัวกลางหรือสื่อกลางในการสื่อสารทำความเข้าใจระหว่างเจ้าหน้าที่เรือนจำและผู้ต้องขัง และเป็นทีปรึกษาของผู้ต้องขังและ/หรือเจ้าหน้าที่ ตัวกลางการเจรจาอาจจะเป็นตัวแทนจากคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดจากพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนใต้ที่เป็นที่ยอมรับของทั้ง

ผู้ ต อ ง ชี้ ัง และภาครัฐ หรือเจ้าหน้าที่ชาวมุสลิมจากพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยตัวกลางจะมีบทบาทในการทำความเข้าใจและให้ความรู้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังมุสลิมที่เคร่งครัดในการนับถือศาสนาให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักการ ข้อห้ามและข้อควรทำของศาสนาอิสลามมากขึ้น

๓. การอำนวยความสะดวกในการเยี่ยมญาติของผู้ต้องขัง เนื่องจากผู้ต้องขังมุสลิมโดยส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับครอบครัว เรือนจำจึงควรเพิ่มการอำนวยความสะดวกในการเยี่ยมญาติ เช่นการเยี่ยมญาติใกล้ชิด การย้ายกลับภูมิลำเนาเพื่อความสะดวกของญาติในการเดินทางและประหยัดค่าเดินทาง แต่ในขณะเดียวกัน การย้ายกลับภูมิลำเนาต้องคำนึงถึงผลกระทบต่าง ๆ ที่ตามมา เช่น การชุมนุมต่อรองของญาติในพื้นที่ การเพิ่มโอกาสในการสื่อสารระหว่างผู้ต้องขังกับขบวนการ เป็นต้น

๔. การมีเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้เฉพาะทางเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีความมั่นคงที่มีความละเอียดอ่อนและต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ ทั้งนี้ เจ้าหน้าที่ที่ดีหรือเจ้าหน้าที่ในอุดมคติของผู้ต้องขังคือเจ้าหน้าที่ที่เข้าใจหรือเปิดใจรับฟัง และมีความละเอียดอ่อนต่อข้อจำกัดหรือปัญหาของผู้ต้องขังโดยเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม มีความยืดหยุ่นอะลุ่มอล่วย เห็นอกเห็นใจให้เกียรติ เป็นกันเอง และปฏิบัติตามกฎของเรือนจำ

๕. การสนับสนุนเรื่องการรับรู้ข่าวสารจากภายนอกและการดูข่าว ผู้ต้องขังต้องการที่จะทราบถึงความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของโลกปัจจุบันและมีการแสดงถึงความกังวลถึงการปรับตัวในการใช้ชีวิตภายนอกหลังพ้นโทษ รวมไปถึงมีความไม่ไว้วางใจในภาครัฐที่ตั้งใจไม่ให้ออกาสในการรับรู้ข่าวสาร และการพัฒนาตนเองของผู้ต้องขังให้สามารถกลับคืนสู่สังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวทางการพัฒนาพหุตินิสัยและการจัดโปรแกรมอบรมหรือกิจกรรมของผู้ต้องขังคดีความมั่นคงในเรือนจำ

ประเด็นหลักที่ต้องคำนึงถึงในการกำหนดแนวทางการพัฒนาพหุตินิสัยและการจัดโปรแกรมอบรมหรือกิจกรรมของผู้ต้องขังคดีความมั่นคงคือ การมีส่วนร่วมของผู้ต้องขังในการกำหนดโปรแกรมหรือกิจกรรมพัฒนาต่าง ๆ และแนวทางการพัฒนาพหุตินิสัยที่เน้นการฝึกอาชีพอย่างจริงจังและเป็นประโยชน์ต่อการออกไปประกอบอาชีพหลังพ้นโทษ และให้ความรู้ทางด้านข่าวสารและวิชาการ ทั้งนี้ การอบรมทั้งหมดต้องได้รับการพิจารณาอย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้วว่าไม่ขัดต่อหลักการปฏิบัติหรือความเชื่อของศาสนาอิสลามอีกด้วย การพัฒนาพหุติสัยนั้นยังควรเน้นการมีส่วนร่วมจากหน่วยงานภายนอก ทั้งภาครัฐ เอกชน ชุมชน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคประชาชน และ NGOs ที่ผู้ต้องขังเชื่อว่าสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพกว่าหน่วยงานในความรับผิดชอบของภาครัฐ

การฝึกวิชาชีพที่ได้รับความสนใจ ยกตัวอย่างเช่น การทำขนม อาหาร งานช่างไฟ งานเย็บจักร ก่อสร้าง ช่างซ่อม เกษตรกรรม ดอกไม้ ช่างแกะสลักไม้ ฝากทำชาชัก ศิลปะ ทำผ้าบาติก ทำฐานที่หุงข้าว (ฐานวิทยาศาสตร์ ทำจากกระดาษอัดแข็ง ขยายได้) โยคะ นวด การผลิตยา สมุนไพร และความรู้เรื่องสมุนไพร เป็น นอกจากนี้ ผู้ต้องขังยังสนใจฝึกวิชาชีพและทำงานที่สามารถสร้างรายได้

ระหว่างจำคุกและสามารถนำทักษะไปต่อยอดในการทำงานหลังพ้นโทษได้ ในด้านของการศึกษา และการเพิ่มทักษะทางด้านวิชาการ ผู้ต้องขังให้ความสนใจต่อการพูดคุย สนทนาเรื่องแนวทางการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ การบรรยายให้ความรู้ของนักวิชาการ การสัมมนาเชิงวิชาการการแลกเปลี่ยนความเห็นทางวิชาการถึงแนวทางปัจจุบัน (ของรัฐบาล และภาคส่วนต่าง ๆ) การแก้ปัญหาโดยสันติ เป็นต้น

นอกจากนี้ จากการพูดคุยและสัมภาษณ์ผู้ต้องขังทำให้ผู้สัมภาษณ์เชื่อว่าการส่งเสริมด้านการศึกษา โดยเฉพาะการเพิ่มทักษะการคิดวิเคราะห์ การใช้เหตุผล การตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูล ให้แก่ผู้ต้องขังจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาพฤติกรรมนิสัยผู้ต้องขัง

สรุป

การศึกษาในบทที่ ๔ มีความมุ่งหมายเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๓ เพื่อกำหนดแนวทางการปฏิบัติและพัฒนาพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขังคติความมั่นคงที่เหมาะสม เป็นระบบ มีประสิทธิภาพ และยั่งยืน โดยมีจุดประสงค์ให้ผู้ต้องขังกลุ่มนี้ไม่กลับไปกระทำผิดซ้ำหลังได้รับการปล่อยตัว ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

๑. กรมราชทัณฑ์ต้องกำหนดแนวทางการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคติความมั่นคงในเรือนจำให้ชัดเจน โดยต้องกำหนดเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ของการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคติความมั่นคงในเรือนจำให้เป็นไป เพื่อให้ผู้ต้องขัง รับรู้ถึงการปฏิบัติที่จริงจังและเป็นธรรมของเจ้าหน้าที่ของรัฐ เรือนจำควรมีการอำนวยความสะดวกในเรื่องที่เกี่ยวกับการปฏิบัติศาสนกิจของศาสนาอิสลาม ควรมีตัวกลางในการสื่อสารทำความเข้าใจและเป็นพี่เลี้ยงของเจ้าหน้าที่เรือนจำและผู้ต้องขัง ควรอำนวยความสะดวกในการเยี่ยมญาติของผู้ต้องขังและให้ความสำคัญกับบทบาทที่ครอบครัวมีต่อผู้ต้องขัง ควรสนับสนุนให้เจ้าหน้าที่มีความรู้เฉพาะทางเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคติความมั่นคงที่มีความละเอียดอ่อนและต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ และควรให้การสนับสนุนเรื่องการรับรู้ข่าวสารจากภายนอกและการดู

๒. แนวทางการพัฒนาพฤติกรรมนิสัยและการจัดโปรแกรมอบรมหรือกิจกรรมของผู้ต้องขังคติความมั่นคงในเรือนจำ ควรเน้นการมีส่วนร่วมของผู้ต้องขังในการกำหนดโปรแกรมหรือกิจกรรมพัฒนาต่าง ๆ และแนวทางการพัฒนาพฤติกรรมนิสัยที่เน้นการฝึกอาชีพอย่างจริงจังและเป็นประโยชน์ต่อการออกไปประกอบอาชีพหลังพ้นโทษ การให้การศึกษา และความรู้ทางด้านข่าวสารและวิชาการ ทั้งนี้ การฝึกวิชาชีพที่ผู้ต้องขัง ให้ความสนใจ ยกตัวอย่างเช่น การทำขนม อาหาร งานช่างไฟฟ้างานเย็บจักร ก่อสร้าง ช่างซ่อม เกษตรกรรม ดอกไม้ช่างแกะสลักไม้ ฝากทำชาชัก ศิลปะ ทำผ้าบาติกทำฐานที่หุงข้าว (ฐานวิทยาศาสตร์ ทำจากกระดาษอัดแข็งขายได้) โยคะ นวด การผลิตยา สมุนไพร และความรู้เรื่องสมุนไพร เป็นต้น

บทที่ ๕

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุป

การวิจัยเรื่องแนวทางการปฏิบัติและพัฒนาผู้ต้องขังคดีความมั่นคงในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ของราชอาณาจักรไทย ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์การวิจัยไว้จำนวน ๑ - ๓ ข้อ ประกอบด้วย

๑. เพื่อศึกษาถึงมูลเหตุส่วนบุคคลและสาเหตุเชิงโครงสร้างของการก่อเหตุความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย

๒. เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาเกี่ยวกับผู้ต้องขังคดีความมั่นคงในเรือนจำพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

๓. เพื่อกำหนดแนวทางการปฏิบัติและพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดีความมั่นคงที่เหมาะสม เป็นระบบ มีประสิทธิภาพ และยั่งยืนโดยมีจุดประสงค์ให้ผู้ต้องขังกลุ่มนี้ไม่กลับไปกระทำความผิดซ้ำหลังได้รับการปล่อยตัว

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับหลักแนวคิดและทฤษฎีหลักที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังความคิดสุดโต่งรุนแรง (VEPs) แนวทางสากลในการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังความคิดสุดโต่งรุนแรง (VEPs) แนวทางการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังความคิดสุดโต่งรุนแรงของระบบราชทัณฑ์ในประเทศต่างๆ แนวคิดเรื่องการพัฒนาพฤตินิสัยและการลดแนวความคิดความสุดโต่งในบริบทของเรือนจำประเทศไทย และการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์ราชอาณาจักรไทย ประกอบกับข้อมูลที่ประมวลผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ต้องขังคดีความมั่นคงและเจ้าหน้าที่ที่ทำงานกับผู้ต้องขัง สามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัยได้ดังนี้

มูลเหตุส่วนบุคคลและสาเหตุเชิงโครงสร้างของการก่อเหตุความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย

ผู้ต้องขังหรือผู้กระทำความผิดแต่ละรายมีแรงจูงใจในการกระทำความผิดแตกต่างกันเป็นรายบุคคล (Individual Causes) แต่เหตุการณ์ที่ผู้ต้องขังประสบหรือเห็นเหตุการณ์ด้วยตนเอง และมีความรู้สึกและผลกระทบต่ออารมณ์ร่วมกันคือเหตุการณ์การปะทะกับเจ้าหน้าที่ ณ มัสยิดกรือเซะ จังหวัดปัตตานี และเหตุการณ์สลายการชุมนุมที่หน้า สภ.ตากใบ อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส ประกอบกับสาเหตุเชิงโครงสร้าง (Systemic Causes) เรื่องความรู้สึกร่วมกันว่าไม่ได้รับความยุติธรรมจากอำนาจรัฐที่สั่งสมมาเป็นเวลานาน ทั้งนี้ มีสาเหตุเชิงโครงสร้างหลัก ๗ ประเด็น ดังนี้

๑.๑ ประเด็นทางด้านประวัติศาสตร์ของพื้นที่

๑.๒ ประเด็นการได้รับการปฏิบัติที่ไม่เสมอภาค ความไม่เป็นธรรม ความไม่ยุติธรรม ความไม่จริงใจ และความไม่เข้าใจจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ

๑.๓ ประเด็นด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาในพื้นที่ และความเป็นอยู่

๑.๔ ประเด็นด้านการแสดงออกทางศาสนา

๑.๕ ประเด็นความไม่เป็นธรรมทางการศึกษา

๑.๖ ประเด็นความไม่เป็นธรรมด้านสังคมวัฒนธรรม

๑.๗ ประเด็นการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ชาวปาตานี (มาลาญ) มุสลิม

สภาพและปัญหาเกี่ยวกับผู้ต้องขังคดีความมั่นคงในเรือนจำพื้นที่จังหวัดชายแดน

ภาคใต้

ในด้านสภาพความเป็นอยู่ภายในเรือนจำ ผู้ต้องขัง แสดงความพึงพอใจต่อสภาพความเป็นอยู่ในด้านความมีระเบียบเรียบร้อยและการแยกประกอบอาหารฮาลาลที่มีมาตรฐานของผู้ต้องขังมุสลิมในแดนสุทกรรมของเรือนจำ แต่ยังคงไม่พอใจเท่าที่ควรต่อการอำนวยความสะดวกในการประกอบศาสนกิจของศาสนาอิสลาม ในส่วนของปัญหาของการควบคุมและปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีความมั่นคงในเรือนจำ มีประเด็นหลักดังนี้

๑. ความไม่เข้าใจและไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกันระหว่างผู้ต้องขัง และเจ้าหน้าที่เนื่องจากความแตกต่างทางด้านภาษา ศาสนา รวมทั้งวัฒนธรรม

๒. ปัญหาในการสื่อสารและความเสียเปรียบของเจ้าหน้าที่เรือนจำที่ไม่มีความสามารถด้านภาษามลายูในการควบคุมและตรวจสอบการสื่อสารของผู้ต้องขังด้วยตนเองและการสื่อสารของผู้ต้องขังกับบุคคลภายนอก

๓. การไม่สามารถเข้าถึงผู้ต้องขัง ของเจ้าหน้าที่เนื่องจากความไม่รู้และไม่เข้าใจของเจ้าหน้าที่ ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อและหลักปฏิบัติของศาสนาอิสลาม

๔. ความไม่เข้าใจและไม่พอใจของผู้ต้องขังคดีทั่วไปและเจ้าหน้าที่บางส่วนต่อการได้รับความสนใจ สิทธิประโยชน์ และการอำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ ของผู้ต้องขังคดีความมั่นคงจากหน่วยงานภายนอก

แนวทางการปฏิบัติและพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดีความมั่นคง

๑. กรมราชทัณฑ์ต้องกำหนดแนวทางการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีความมั่นคงในเรือนจำให้ชัดเจน โดยต้องกำหนดเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ของการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีความมั่นคงในเรือนจำให้เป็นไปเพื่อทำให้ผู้ต้องขังฯ รับรู้ถึงการปฏิบัติที่จริงใจและเป็นธรรมของเจ้าหน้าที่ของรัฐ เรือนจำควรมีการอำนวยความสะดวกในเรื่องที่เกี่ยวกับการปฏิบัติศาสนกิจของศาสนาอิสลาม ควรมีตัวกลางในการสื่อสารทำความเข้าใจและเป็นพี่เลี้ยงของเจ้าหน้าที่เรือนจำและผู้ต้องขังฯ ควรอำนวยความสะดวกในการเยี่ยมญาติของผู้ต้องขังและให้ความสำคัญกับบทบาทที่ครอบครัวมีต่อผู้ต้องขัง ควรสนับสนุนให้เจ้าหน้าที่ที่มีความรู้เฉพาะทางเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีความมั่นคงที่มีความละเอียดอ่อนและต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ รวมทั้งควรให้การสนับสนุนเรื่องการรับรู้ข่าวสารจากภายนอก

๒. แนวทางการพัฒนาพหุวัฒนธรรมและการจัดโปรแกรมอบรมหรือกิจกรรมของผู้ต้องขัง คดีความมั่นคงในเรือนจำ ควรเน้นการมีส่วนร่วมของผู้ต้องขังในการกำหนดโปรแกรมหรือกิจกรรม พัฒนาต่างๆ และแนวทางการพัฒนาพหุวัฒนธรรมที่เน้นการฝึกอาชีพอย่างจริงจังและเป็นประโยชน์ต่อการออกไปประกอบอาชีพหลังพ้นโทษ การให้การศึกษ และความรู้ทางด้านข่าวสารและวิชาการ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสามารถแบ่งออกเป็น (๑) ข้อเสนอแนะสำหรับการปฏิบัติงานของ กรมราชทัณฑ์และเรือนจำต่อผู้ต้องขังคดีความมั่นคง (๒) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการปฏิบัติและพัฒนา พหุวัฒนธรรมผู้ต้องขังคดีความมั่นคง รวมทั้ง (๓) ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

ข้อเสนอแนะสำหรับการปฏิบัติงานของกรมราชทัณฑ์และเรือนจำต่อผู้ต้องขัง คดีความมั่นคง

๑. การอบรมเจ้าหน้าที่ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

๑.๑ การปฏิบัติและการใช้คำพูดที่เหมาะสม ระมัดระวัง และละเอียดอ่อนต่อ ความรู้สึกของผู้ต้องขังคดีความมั่นคง เช่น การระมัดระวังคำพูดที่กล่าวหาผู้ต้องขังคดีความมั่นคงมี ความคิดสุดโต่ง หรือถูกกล่าวหาในสิ่งต่างๆ การเปรียบเทียบการปฏิบัติของมุสลิมคนอื่นที่ไม่ได้ เคร่งครัดในหลักศานากับมุสลิมที่เคร่งครัด เป็นต้น

๑.๒ ความรู้เกี่ยวกับศาสนาอิสลาม โดยอาจจำเป็นต้องเข้าใจถึงความแตกต่างใน หลักความเชื่อและข้อปฏิบัติที่แตกต่างกันระหว่างความเชื่อและหลักปฏิบัติของศาสนาอิสลามในพื้นที่ สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (อิสลามใต้) และนอกสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (อิสลามเหนือ)

๑.๓ ความรู้เกี่ยวกับประเพณีและวัฒนธรรมของคนมาลายู/ชาวปาตานี

๑.๔ ภาษามลายู อาจมีการอบรมภาษามลายูสำหรับการสื่อสารแก่เจ้าหน้าที่ และ/หรือเพิ่มเจ้าหน้าที่ที่เป็นคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้และมีความสามารถได้ภาษามลายู นอกจากนี้อาจจัดโครงการการสอนภาษาระหว่างเจ้าหน้าที่เรือนจำและผู้ต้องขัง โดยให้เจ้าหน้าที่สอน ภาษาไทยผู้ต้องขังสลับกับการที่ผู้ต้องขังสอนภาษามลายูแก่เจ้าหน้าที่

๒. การคัดเลือกเจ้าหน้าที่เรือนจำ ควรคัดเลือกเจ้าหน้าที่เรือนจำที่มีความพร้อมและ ความสนใจในการปฏิบัติหน้าที่กับผู้ต้องขังคดีความมั่นคงที่มีความท้าทาย และควรมีการจัดอบรมให้ ความรู้หลักสูตร การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีความมั่นคงโดยเฉพาะก่อนปฏิบัติงานจริง กรมราชทัณฑ์ อาจมีการรวบรวมคู่มือการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีความมั่นคงเพื่อเป็นเอกสารประกอบการศึกษาและการ ปฏิบัติงานอีกด้วย

๓. การกำหนดเป้าหมายของการปฏิบัติและพัฒนาพหุวัฒนธรรมของผู้ต้องขังคดีความมั่นคง ให้ชัดเจน สมเหตุสมผล และวัดประเมินผลได้ เช่น การพัฒนาพหุวัฒนธรรมผู้ต้องขังเพื่อเปลี่ยนพฤติกรรม ผู้ต้องขังไม่ให้เกิดความผิดซ้ำหลังได้รับการปล่อยตัว หรือการได้รับการจ้างงานหรือมีอาชีพหลังพ้น โทษของผู้ต้องขัง เป็นต้น โดยการมีการวัดความสำเร็จของกิจกรรมหรือโปรแกรมย่อยต่าง ๆ อย่าง ต่อเนื่องและเป็นระบบ โดยการสังเกตถึงพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปของผู้ต้องขัง เป็นต้น

๔. การติดตามและประเมินผลโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ และนำผลการประเมินมาต่อยอด เนื่องจากปัจจุบันกรมราชทัณฑ์ยังขาดการประเมินอย่างเป็นระบบจึงทำให้ไม่สามารถประเมินได้ว่าความพยายามที่ผ่านมาของการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่ อย่างไร ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์ผู้ต้องขังทำให้ได้ข้อมูลว่าผู้ต้องขังไม่เห็นถึงประโยชน์และไม่เต็มใจเข้าร่วมการทำกิจกรรมละลายพฤติกรรม แต่จะให้ความสนใจต่อการฝึกวิชาชีพมากกว่า

๕. การเพิ่มการมีส่วนร่วมของทั้งผู้ต้องขังและตัวแทนจากคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดจากพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในการกำหนดนโยบายต่างๆ ต่อผู้ต้องขังคดีความมั่นคง และการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนของผู้ต้องขังในกระบวนการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง

๖. การมีตัวกลางในการสื่อสาร เป็นหนึ่งวิธีที่จะช่วยสร้างความเข้าใจและลดความกังวล ความเข้าใจผิดในประเด็นต่างๆ ระหว่างเจ้าหน้าที่เรือนจำและผู้ต้องขัง ตัวกลางในการสื่อสารนั้น อาจจะเป็นคนในเรือนจำ เช่น เจ้าหน้าที่ประจำแดนที่เป็นคนจากสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ หรืออิหม่ามจากสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เป็นที่ยอมรับของทั้งเจ้าหน้าที่เรือนจำและผู้ต้องขัง

๗. ความไม่ไว้วางใจ ทั้ง ๓ มิติ คือ (๑) ความไม่ไว้วางใจระหว่างเจ้าหน้าที่และผู้ต้องขัง (๒) ความไม่ไว้วางใจระหว่างเจ้าหน้าที่ไทยพุทธและมุสลิม และ (๓) ความไม่ไว้วางใจของเจ้าหน้าที่เรือนจำต่อหน่วยงานภายนอก ควรได้รับการจัดการอย่างเหมาะสม เช่น กิจกรรมกีฬาเพื่อเสริมสร้างความกลมเกลียวระหว่างเจ้าหน้าที่และผู้ต้องขัง การอบรมและการเสริมสร้างความสามัคคีระหว่างเจ้าหน้าที่เรือนจำการประสานงานและร่วมมือกันในเชิงลึกระหว่างราชทัณฑ์กับหน่วยงานภายนอก เป็นต้น

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการปฏิบัติและพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังคดีความ

มั่นคง

๑. การกลับคืนสู่สังคมของผู้ต้องขังหลังพ้นโทษจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการประสานงาน และการส่งต่อให้กับหน่วยงานภายนอก ทั้งนี้ หน่วยงานภายนอกควรให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังหรือทำกิจกรรมกับผู้ต้องขังระหว่างต้องโทษเพื่อสร้างความไว้วางใจกับผู้ต้องขัง (จากการสัมภาษณ์ผู้ต้องขังบางรายทำให้เชื่อได้ว่าผู้ต้องขังมีทัศนคติที่เปลี่ยนไปต่อความรุนแรงและมีแนวโน้มที่จะไม่กลับไปกระทำความผิดซ้ำ ซึ่งการให้ผู้พ้นโทษที่มีความคิดเช่นนี้มาร่วมแก้ไขความรุนแรง อาจเป็นประโยชน์ต่อการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้)

๒. กรมราชทัณฑ์ต้องริเริ่มความร่วมมือเชิงยุทธศาสตร์และเชิงเทคนิคกับหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ภาควิชาการ ศาสนา และทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาพฤตินิสัยและการกลับคืนสู่สังคมอย่างมีประสิทธิภาพของผู้ต้องขัง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

๑. ควรมีการวิจัยต่อยอดจากงานวิจัยฉบับนี้โดยอาจมีวัตถุประสงค์และวิธีการวิจัยรูปแบบตามเดิมแต่เพิ่มจำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งกลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังคดีความมั่นคงและกลุ่มตัวอย่างเจ้าหน้าที่เรือนจำประจำแดนความมั่นคง รวมถึงเจ้าหน้าที่เรือนจำส่วนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ควรมีการทำงานวิจัยในลักษณะเดียวกันนี้ในเรือนจำทุกแห่งที่มีการควบคุมตัวผู้ต้องขังคดีความมั่นคง

นอกจากนี้ควรมีการเพิ่มเติมการเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากครอบครัวผู้ต้องขัง หรือบุคคลภายนอกอื่นใด ที่มีปฏิสัมพันธ์และ/หรือสามารถสังเกตเห็นและระบุถึงความเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ของผู้ต้องขังได้

๒. ควรมีการศึกษาวิจัยถึงรูปแบบและวิธีการควบคุมและแยกคุมขังผู้ต้องขังคดีความมั่นคง ที่เหมาะสมต่อบริบทของประเทศไทยเพื่อการปฏิบัติต่อและพัฒนาพฤติกรรมเสียของผู้ต้องขังอย่างเหมาะสม ทั้งนี้ อาจมีประเด็นสำคัญที่ต้องคำนึงถึง เช่น การแพร่ขยายความคิดเกี่ยวกับการใช้ความรุนแรง (Violent Deradicalization) ในหมู่ผู้ต้องขัง การปลุกระดมให้ใช้ความรุนแรงต่อต้านภาครัฐ เป็นต้น

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

Global Counterterrorism Forum. บันทึกกรุงโรมว่าด้วยแนวปฏิบัติที่ดีในการพัฒนาพหุตินิสัยและการคืนผู้กระทำผิดหัวรุนแรงสู่สังคม. แปลโดย.เพ็ญพรรณ จินดาภิรมย์. กรุงเทพฯ, ๒๕๕๕

วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย

สำนักวิจัยและพัฒนาระบบงานราชทัณฑ์ กรมราชทัณฑ์. โครงการพัฒนากระบวนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีความมั่นคง. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดทำ โปรแกรมเพื่อความมั่นคงและอุดมการณ์พัฒนาชาติไทยในเรือนจำจังหวัดชายแดนใต้” กรมราชทัณฑ์, ๒๕๕๓.

บรรยาย

Rohan Gunaratna, Professor of Security Studies. บรรยายเรื่อง “การสัมมนาเพื่อพัฒนาระบบและแนวทางปฏิบัติในการปรับเปลี่ยนความคิดผู้ต้องขังคดีความมั่นคง กรมราชทัณฑ์ ครั้งที่ ๑” ณ บุรีศรีบุญตึกโฮเทลหาดใหญ่, ๒๒ - ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

เอกสารไม่ตีพิมพ์

กรมราชทัณฑ์. “กระบวนการพัฒนาพหุตินิสัย”. เอกสารภายในกรมราชทัณฑ์, ๒๕๖๐.

กรมราชทัณฑ์. “รายงานโครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจต่อการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังและศึกษาดูงานการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีความมั่นคง ณ ประเทศสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ระหว่างวันที่ ๓๐ สิงหาคม – ๒ กันยายน ๒๕๕๙”. เอกสารประกอบรายงานโครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจต่อการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังและศึกษาดูงานการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีความมั่นคง, ๒๕๕๙.

ฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

ปกรณ์ พึ่งเนตร. “11 ปีไฟใต้...ตายครึ่งหมื่น – ระเบิด 3 พันลูก”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://www.komchadluek.net/news/crime/198814>, ๒๕๕๘.

ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก:

<http://www.deepsouthwatch.org/deepnumber>, ๒๕๖๐.

ภาษาต่างประเทศ

Books

Peter R. Neumann. Prisons and Terrorism Radicalisation and De-radicalisation in 15 Countries. The International Center for the Study of Radicalisation and Political Violence. 2010.

Lecture

Department of Justice. Lectured on “The Philippine’s Approach to Corrections: Sharing Custody and Rehabilitation experiences in and Vision for Violent Extremist Offenders” n.d.

Non –Published Doenment

David N. Macharia. Deputy Commissioner of Prisons. Lectured on “Programmatic Interventions for Terrorist Inmates – The Kenyan Perspective, Kenya Prisons Service”. Paper presented at Plenary Meeting of the Global Counterterrorism Forum – Detention and reintegration Working Group. Australia 2 -3 November 2015.

Ministry of Law and Human Rights of Indonesia. Lectured on “Conflict Management Training Disengagement Programs for Violent Extremist Offenders in Indonesia”. Paper presented at the Global Counterterrorism Forum. Australia 2 November 2015.

Larry Motiuk. Lectured on “Radicalized Offenders in Correctional Service Canada: An overview of Research and Implications for Corrections for Global Counterterrorism Forum”. Global Counterterrorism Forum 2015.
“Support Programmes, Cooperation, Training and Capacity Building to Manage Terrorist Inmates”. Global Counterterrorism Forum 2015.

Shane Bryans. “The Rehabilitation of Violent Extremist Offenders in Thailand – An initial Assessment with Recommendations”. Panopticon Consulting. 2014.

Electronic Database

Nathee Chitsawang. “De-radicalization Programs in Prison”. (Online). Available : <http://thaicriminology.com/de-radicalization-programs-in-prison.html>, 2017.

“Handbook on the Management of Violent Extremist Prisoners and the Prevention of Radicalization to Violence in Prisons”. (Online). Available : http://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Handbook-on-VEPs.pdf, 2016.

John Horgan and Kurt Braddock. “Rehabilitating the Terrorists?: Challenges in Assessing the Effectiveness of De-radicalization Programs in Terrorism and Political Violence” (Online). Available ISSN: 0954-6553 print/1556-1836 Online DOI: 10.1080/09546551003594748, 2010.

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ	นายเรืองศักดิ์ สุวารี
วัน เดือน ปีเกิด	๒๗ ธันวาคม ๒๕๐๖
การศึกษา	พ.ศ. ๒๕๒๔ - ๒๕๒๗ ศิลปศาสตรบัณฑิต (พลศึกษา) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๔๑ พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม) สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า)

ประวัติการทำงานโดยย่อ

พ.ศ. ๒๕๓๐ - ๒๕๔๒	บุคลากร ๓ - ๗ กองการเจ้าหน้าที่ กรมราชทัณฑ์
พ.ศ. ๒๕๔๒	เจ้าหน้าที่บริหารงานราชทัณฑ์ ๘ เรือนจำพิเศษ กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. ๒๕๔๕	ผู้บัญชาการเรือนจำอำเภอสี่คิ้ว
พ.ศ. ๒๕๔๖	ผู้อำนวยการทัณฑสถานเกษตรอุตสาหกรรมเขาพระฝาง
พ.ศ. ๒๕๕๑	ผู้บัญชาการเรือนจำกลางพิษณุโลก
พ.ศ. ๒๕๕๕	ผู้อำนวยการทัณฑสถานวัยหนุ่มกลาง
พ.ศ. ๒๕๕๘ - ต.ค. ๒๕๖๐	รองอธิบดีกรมราชทัณฑ์ (เริ่มวันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)
ต.ค. ๒๕๖๐	ผู้ตรวจราชการกระทรวงยุติธรรม (เริ่มวันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๐)

ตำแหน่งปัจจุบัน รองอธิบดีกรมราชทัณฑ์

สรุปย่อ

ลักษณะวิชา ยุทธศาสตร์

เรื่อง แนวทางการพัฒนาผู้ต้องขังคดีความมั่นคงในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ของ
ราชอาณาจักรไทย

ผู้วิจัย นายเรืองศักดิ์ สุวารี หลักสูตร วปอ รุ่นที่ ๕๙

ตำแหน่ง รองอธิบดีกรมราชทัณฑ์

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นับตั้งแต่วันที่ ๔ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๗ เหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยได้ปะทุขึ้นจนถึงปัจจุบันแม้จะมีความพยายามในการแก้ปัญหาจากหน่วยงานต่าง ๆ ของภาครัฐ ภาคประชาสังคม ภาควิชาการ และภาคส่วนต่าง ๆ กรมราชทัณฑ์ ในฐานะหน่วยงานหนึ่งของรัฐได้มีความพยายามในการแก้ปัญหาปัญหาความไม่สงบฯ มาตลอดโดยการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดีความมั่นคง แต่การปฏิบัติและพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังกลุ่มนี้ถือเป็นเรื่องละเอียดอ่อนเนื่องจากลักษณะพิเศษของผู้ต้องขังกลุ่มนี้ที่มักมีมูลเหตุการกระทำผิดและอัตลักษณ์ต่าง ๆ แตกต่างจากผู้ต้องขังคดีทั่วไป ดังนั้น กรมราชทัณฑ์จึงจำเป็นต้องพัฒนาระบบการปฏิบัติและการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังกลุ่มนี้อย่างเหมาะสม มีประสิทธิภาพ และเป็นระบบ เพื่อให้ผู้ต้องขังคดีความมั่นคงใช้ความรุนแรงในการกระทำผิดซ้ำหลังพ้นโทษ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- เพื่อศึกษาถึงมูลเหตุส่วนบุคคลและสาเหตุเชิงโครงสร้างของการก่อเหตุความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย
- เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาเกี่ยวกับผู้ต้องขังคดีความมั่นคงในเรือนจำพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้
- เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดีความมั่นคงที่เหมาะสมเป็นระบบ มีประสิทธิภาพ และยั่งยืนโดยมีจุดประสงค์ให้ผู้ต้องขังกลุ่มนี้ไม่กลับไปกระทำผิดซ้ำ หลังได้รับการปล่อยตัว

ขอบเขตของการวิจัย

๑. ประชากร ผู้ต้องขังคดีความมั่นคงและเจ้าหน้าที่เรือนจำ ณ เรือนจำทุกแห่งที่คุมขังผู้ต้องขังคดีความมั่นคง

ขนาดกลุ่มตัวอย่าง ผู้ต้องขังคดีความมั่นคง ณ เรือนจำกลางสงขลา จำนวน ๔ คน จากภูมิภาคจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส เพื่อให้เป็นตัวแทนของแต่ละพื้นที่ และเจ้าหน้าที่ประจำแดนผู้ต้องขังคดีความมั่นคง จำนวน ๓ คน

๒. เนื้อหา พฤติการณ์การกระทำผิด มูลเหตุและแรงจูงใจในการกระทำผิด สภาพความเป็นอยู่และปัญหาในเรือนจำ และแนวทางในการพัฒนาพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขังคดีความมั่นคง

๓. เวลา เก็บข้อมูลภายในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๖๐

วิธีดำเนินการวิจัย

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องทั้งนักจิตวิทยาผู้เชี่ยวชาญด้านรัฐศาสตร์ และผู้เชี่ยวชาญด้านสันติวิธีและความขัดแย้งในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ เพื่อหาแนวทางในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังและเจ้าหน้าที่ การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ต้องขังคดีความมั่นคง และการสัมภาษณ์แบบกลุ่มกับกลุ่มตัวอย่างเจ้าหน้าที่ รวมทั้งการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกและการศึกษาเชิงเปรียบเทียบในการประมวลผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

๑. สาเหตุความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย

๑.๑ แรงจูงใจรายบุคคล ผู้ต้องขังฯ แต่ละคนมีแรงจูงใจในการทำความผิดแตกต่างกัน แต่เหตุการณ์ที่ผู้ต้องขัง ประสบหรือเห็นเหตุการณ์ด้วยตนเอง (ผ่านทางโทรศัพท์) และมีผลกระทบต่ออารมณ์ร่วมกันคือเหตุการณ์การปะทะกับเจ้าหน้าที่ ณ มัสยิดกรือเซะ จังหวัดปัตตานี และเหตุการณ์สลายการชุมนุมที่หน้า สภ.ตากใบ จังหวัดนราธิวาส

๑.๒ สาเหตุเชิงโครงสร้าง ผู้ต้องขัง มีความรู้สึกร่วมกันว่าไม่ได้รับความยุติธรรมจากอำนาจรัฐที่สั่งสมมาเป็นเวลานาน ทั้งนี้ มีสาเหตุเชิงโครงสร้างหลัก ๗ ประเด็น กล่าวคือ (๑) ประเด็นทางด้านประวัติศาสตร์ของพื้นที่ (๒) การได้รับการปฏิบัติที่ไม่เสมอภาค ความไม่เป็นธรรม ความไม่ยุติธรรม ความไม่จริงใจ และความไม่เข้าใจจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ (๓) ด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาในพื้นที่ และความเป็อยู่ (๔) ด้านการแสดงออกทางศาสนา (๕) ความไม่เป็นธรรมทางการศึกษา (๖) ความไม่เป็นธรรมด้านสังคมวัฒนธรรม และ (๗) การแสดงออกถึงอัตลักษณ์ชาวปาตานี (มาลายู) มุสลิม

๒. สภาพและปัญหาของการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีความมั่นคงในเรือนจำ

๒.๑ สภาพความเป็นอยู่ภายในเรือนจำ

ผู้ต้องขัง แสดงความพึงพอใจต่อสภาพความเป็นอยู่ในด้านความมีระเบียบเรียบร้อยและการแยกประกอบอาหารฮาลาลที่มีมาตรฐาน แต่อย่างไรก็ตาม ผู้ต้องขัง ได้ชี้แจงถึงอุปสรรคต่าง ๆ ที่ยังคงมีอยู่ในการประกอบศาสนกิจอิสลาม

๒.๒ ปัญหาของการควบคุมและปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีความมั่นคงในเรือนจำ

๒.๒.๑ ความไม่เข้าใจและไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกันระหว่างผู้ต้องขัง และเจ้าหน้าที่เนื่องจากความแตกต่างทางด้านภาษา ศาสนา รวมทั้งวัฒนธรรม

๒.๒.๒ ปัญหาในการสื่อสารและความเสียเปรียบของเจ้าหน้าที่เรือนจำที่ไม่มี
ความสามารถด้านภาษามลายูในการควบคุมและตรวจสอบการสื่อสารของผู้ต้องขังด้วยกันเองและ
การสื่อสารของผู้ต้องขังกับบุคคลภายนอก

๒.๒.๓ การไม่สามารถเข้าถึงผู้ต้องขัง ของเจ้าหน้าที่เนื่องจากความไม่รู้และไม่
เข้าใจของเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อและหลักปฏิบัติของศาสนา
อิสลาม

๒.๒.๔ ความไม่เข้าใจและไม่พอใจของผู้ต้องขังคดีทั่วไปและเจ้าหน้าที่บางส่วน
ต่อการได้รับความสนใจ สิทธิประโยชน์ และการอำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ ของผู้ต้องขังคดีความ
มั่นคงจากหน่วยงานภายนอก

๓. แนวทางการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีความมั่นคงในเรือนจำ

ข้อควรคำนึงประการแรกของการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในเรือนจำคือการไม่ตอกย้ำหรือ
กระทำการใด ๆ ซ้ำหรือใกล้เคียงกับประเด็นสาเหตุต่าง ๆ และความคับข้องใจที่ผู้ต้องขังประสบจาก
โลกภายนอกก่อนถูกเข้ามาคุมขังในเรือนจำทั้งในประเด็นส่วนบุคคลและประเด็นสาเหตุเชิงโครงสร้าง
ต่าง ๆ เจ้าหน้าที่เรือนจำต้องสร้างความไว้วางใจและพยายามเข้าถึงผู้ต้องขัง กรมราชทัณฑ์ควรกำหนด
เป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ของการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีความมั่นคงในเรือนจำเป็นการทำให้ผู้ต้องขัง
รับรู้ถึงการปฏิบัติที่จริงใจและเป็นธรรมของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ข้อเสนอแนะต่อการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดี
ความมั่นคงในเรือนจำมีดังนี้

๓.๑ การอำนวยความสะดวกและอะลุ่มอล่วยอย่างเหมาะสมต่อข้อจำกัดในทาง
ปฏิบัติต่าง ๆ ของศาสนาอิสลาม โดยเฉพาะต่อศาสนิกหลักของศาสนา

๓.๒ การมีตัวกลางหรือสื่อกลางในการสื่อสารทำความเข้าใจระหว่างเจ้าหน้าที่
เรือนจำและผู้ต้องขัง และเป็นที่ปรึกษาของผู้ต้องขังและ/หรือเจ้าหน้าที่

๓.๓ การอำนวยความสะดวกในการเยี่ยมญาติของผู้ต้องขัง

๓.๔ การมีเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้เฉพาะทางเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีความ
มั่นคงที่มีความละเอียดอ่อนและต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ

๓.๕ การสนับสนุนเรื่องการรับรู้ข่าวสารจากภายนอกและการดูข่าว ผู้ต้องขัง
ต้องการที่จะทราบถึงความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของโลกปัจจุบันและมีการแสดงถึงความกังวลถึงการ
ปรับตัวในการใช้ชีวิตภายนอกหลังพ้นโทษ

๔. แนวทางการพัฒนาพฤตินิสัยและการจัดโปรแกรมอบรมหรือกิจกรรม ของผู้ต้องขังคดีความมั่นคงในเรือนจำ

ประเด็นหลักที่ต้องคำนึงถึงในการกำหนดแนวทางการพัฒนาพฤตินิสัยและการจัด
โปรแกรมอบรมหรือกิจกรรมของผู้ต้องขังคดีความมั่นคงคือ การมีส่วนร่วมของผู้ต้องขังในการกำหนด
โปรแกรมหรือกิจกรรมพัฒนาต่าง ๆ และแนวทางการพัฒนาพฤตินิสัยที่เน้นการฝึกอาชีพอย่างจริงจัง
และเป็นประโยชน์ต่อการออกไปประกอบอาชีพหลังพ้นโทษ และการให้ความรู้ทางด้านข่าวสารและ
วิชาการ ทั้งนี้ การอบรมทั้งหมดต้องได้รับการพิจารณาอย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้วว่ไม่ขัดต่อหลักการ
ปฏิบัติหรือความเชื่อของศาสนาอิสลามอีกด้วย การพัฒนาพฤตินิสัยนั้นยังควรเน้นการมีส่วนร่วมจาก

หน่วยงานภายนอก ทั้งภาครัฐ เอกชน ชุมชน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคประชาชนและ NGOs ที่ผู้ต้องขังเชื่อว่าสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพกว่าหน่วยงานในความรับผิดชอบของภาครัฐ

การฝึกวิชาชีพที่ได้รับความสนใจ ยกตัวอย่างเช่น การทำขนม อาหาร งานช่างไฟ งานเย็บจักร ก่อสร้าง ช่างซ่อม เกษตรกรรม ดอกไม้ ช่างแกะสลักไม้ ฝากทำชาชัก ศิลปะ ทำผ้าบาติก ทำฐานที่หุงข้าว โยคะ นวด การผลิตยา สมุนไพร และความรู้เรื่องสมุนไพร เป็น นอกจากนี้ ผู้ต้องขังยังสนใจฝึกวิชาชีพและทำงานที่สามารถสร้างรายได้ระหว่างจำคุกและสามารถนำทักษะไปต่อยอดในการทำงานหลังพ้นโทษได้ ในด้านของการศึกษาและการเพิ่มทักษะทางด้านวิชาการ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับการปฏิบัติงานของกรมราชทัณฑ์และเรือนจำต่อผู้ต้องขังคดีความมั่นคง

๑. การอบรมเจ้าหน้าที่ในด้านต่าง ๆ ดังนี้
 - ๑.๑ การปฏิบัติและการใช้คำพูดที่เหมาะสม ระมัดระวัง และละเอียดอ่อนต่อความรู้สึกของผู้ต้องขัง
 - ๑.๒ ความรู้เกี่ยวกับศาสนาอิสลาม โดยอาจจำเป็นต้องเข้าใจถึงความแตกต่างในหลักความเชื่อและข้อปฏิบัติที่แตกต่างกันระหว่างความเชื่อและหลักปฏิบัติของศาสนาอิสลามในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (อิสลามใต้) และนอกสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (อิสลามเหนือ)
 - ๑.๓ ความรู้เกี่ยวกับประเพณีและวัฒนธรรมของคนมาลายู/ชาวปาตานี
 - ๑.๔ ภาษามลายู อาจมีการอบรมภาษามลายูสำหรับการสื่อสารแก่เจ้าหน้าที่และ/หรือเพิ่มเจ้าหน้าที่ที่เป็นคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้และมีความสามารถได้ภาษามลายู
๒. การคัดเลือกเจ้าหน้าที่เรือนจำ ควรคัดเลือกเจ้าหน้าที่เรือนจำที่มีความพร้อมและความสนใจในการปฏิบัติหน้าที่กับผู้ต้องขังคดีความมั่นคงที่มีความท้าทาย และควรมีการจัดอบรมให้ความรู้หลักสูตรการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีความมั่นคงโดยเฉพาะก่อนปฏิบัติงานจริง
๓. การกำหนดเป้าหมายของการปฏิบัติและพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังคดีความมั่นคงให้ชัดเจน สมเหตุสมผล และวัดประเมินผลได้
๔. การติดตามและประเมินผลโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ อย่างเป็นระบบ และนำผลการประเมินมาต่อยอด
๕. การเพิ่มการมีส่วนร่วมของทั้งผู้ต้องขังและตัวแทนจากคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดจากพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในการกำหนดนโยบายต่าง ๆ ต่อผู้ต้องขังคดีความมั่นคงและการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนของผู้ต้องขังในกระบวนการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง
๖. การมีตัวกลางในการสื่อสาร เป็นหนึ่งวิธีที่จะช่วยสร้างความเข้าใจและลดความกังวล ความเข้าใจผิดในประเด็นต่างๆ ระหว่างเจ้าหน้าที่เรือนจำและผู้ต้องขัง
๗. ความไม่ไว้วางใจทั้ง ๓ มิติ คือ (๑) ความไม่ไว้วางใจระหว่างเจ้าหน้าที่และผู้ต้องขัง (๒) ความไม่ไว้วางใจระหว่างเจ้าหน้าที่ไทยพุทธและมุสลิม และ (๓) ความไม่ไว้วางใจของเจ้าหน้าที่เรือนจำต่อหน่วยงานภายนอก ควรได้รับการจัดการอย่างเหมาะสม

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการปฏิบัติและพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังคดีความ มั่นคง

๑. การกลับคืนสู่สังคมของผู้ต้องขังหลังพ้นโทษจำเป็นต้องมีการประสานงานและการส่งต่อให้กับหน่วยงานภายนอก ทั้งนี้ หน่วยงานภายนอกควรให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังหรือทำกิจกรรมกับผู้ต้องขังระหว่างต้องโทษเพื่อสร้างความไว้วางใจกับผู้ต้องขัง

๒. กรมราชทัณฑ์ต้องริเริ่มความร่วมมือเชิงยุทธศาสตร์และเชิงเทคนิคกับหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ภาควิชาการ ศาสนา และทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาพฤตินิสัยและการกลับคืนสู่สังคมอย่างมีประสิทธิภาพของผู้ต้องขัง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

๑. ควรมีการวิจัยต่อยอดจากงานวิจัยฉบับนี้โดยอาจมีวัตถุประสงค์และวิธีการวิจัยรูปแบบตามเดิมแต่เพิ่มจำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งกลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังคดีความมั่นคงและกลุ่มตัวอย่างเจ้าหน้าที่เรือนจำประจำแดนความมั่นคง รวมถึงเจ้าหน้าที่เรือนจำส่วนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ควรมีการทำงานวิจัยในลักษณะเดียวกันนี้ในเรือนจำทุกแห่งที่มีการควบคุมตัวผู้ต้องขังคดีความมั่นคง นอกจากนี้ควรมีการเพิ่มเติมการเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากครอบครัวผู้ต้องขัง หรือบุคคลภายนอกอื่นใดที่มีปฏิสัมพันธ์และ/หรือสามารถสังเกตเห็นและระบุถึงความเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ของผู้ต้องขัง ได้

๒. ควรมีการศึกษาวิจัยถึงรูปแบบและวิธีการควบคุมและแยกคุมขังผู้ต้องขังคดีความมั่นคงที่เหมาะสมต่อบริบทของประเทศไทยเพื่อการปฏิบัติต่อและพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขัง อย่างเหมาะสม